

आदिकवी
श्री वाल्मीकी

विरचित
मूल संस्कृत

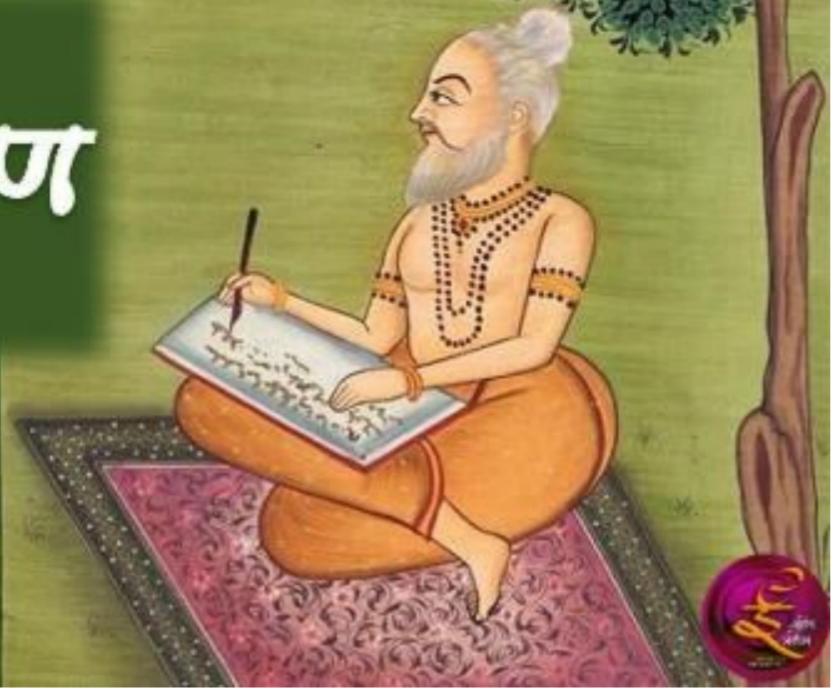
रामायण

११

मराठी श्लोक

श्री. श्याम
कुलकर्णी

अरण्यकांड

वाल्मीकीरामायण- ११

मराठी

श्याम कुलकर्णी

ई साहित्य प्रतिष्ठान

सादर करीत आहे

-श्रीवाल्मीकी रामायण-

खंड ११- अरण्यकांड

मूळ संस्कृत व मराठी श्लोकमय अनुवाद-श्री. श्याम कुलकर्णी

- श्रीवालिमकी रामायण – खंड ११

मराठी समश्लोकी अनुवाद : श्री. श्याम कुलकर्णी

पत्ता : द्वाराश्री. जयवंत कुलकर्णी, 'गन्धार' फ्लॅटक्र. ५/४

आयडियल कॉलनी, कोथरुड पुणे४११०२९

संपर्क – बहौद्देसॅप्क्र. ९७६५४५६५८९

Email : sgk६६४२@gmail. com

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act १९५७ provides for registration of such works.

Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क अनुवादकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी अनुवादकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरंगवास) होऊ शकते.

वालिमकीरामायण- ११

प्रकाशक: : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

२२ जानेवारी २०२४

मराठी

श्याम कुलकर्णी

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

©esahity Pratishtan®2023

श्री श्याम कुलकर्णी (काव्यानुवादक)

यंत्र अभियांत्रिकी मास्टर्स पदवी M. E. १९७५

अभियांत्रिकी महाविद्यालयातून प्राध्यापक म्हणून निवृत्त.

लेखनाची लहानपणापासून आवड. किलोस्कर, मनोहर,

वसंत, प्रपंच, लोकसत्ता अशा अनेक नियतकालिकांमधून

स्फुटलेखन प्रकाशित

प्रास्ताविक

ग्रन्थ पूर्ण होण्यापूर्वीच प्रस्तावना लिहिणे हा मर्यादातिभङ्ग आहे आणि 24,000 श्लोकांच्या “वाल्मीकीय रामायण” या ग्रन्थातील 350-400 श्लोकांचे रूपान्तरण हे तर मूळ ग्रन्थाचा साठावा भाग पूर्ण करण्यासारखे आहे. त्यामुळे हे दोन शब्द केवळ ईसाहित्य चे श्री. सुनिल सामन्त यांचे क्रृष्ण मान्य करण्यासाठी लिहीत आहे. केवळ त्यांच्या आग्रहामुळेच मी हे मोठे काम अंगावर घेतले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानतो.

या ग्रन्थास डॉ. रविन थते यांच्यासारख्या महान व्यक्तीचा आशीर्वाद लाभणे हे माझे
महद्भाग्य!

हे काम माझ्या हातून पूर्ण होण्याचे भाग्य मला लाभो येवढीच ईश्वरचरणी प्रार्थना !

श्याम कुलकर्णी

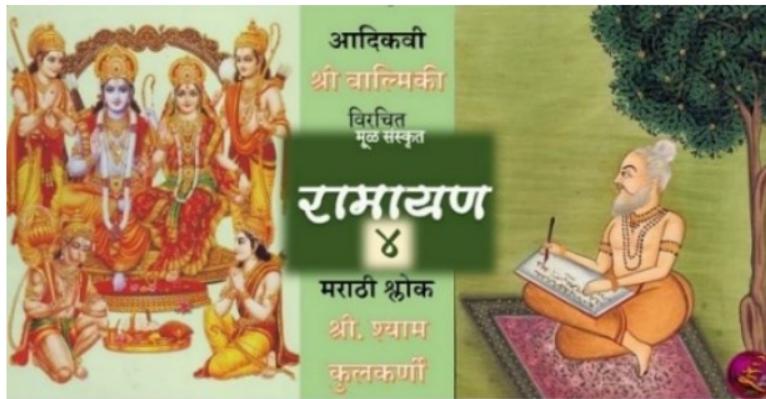
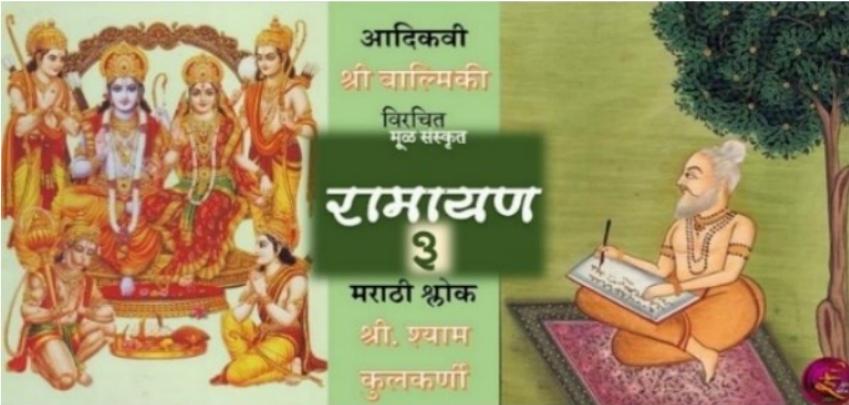
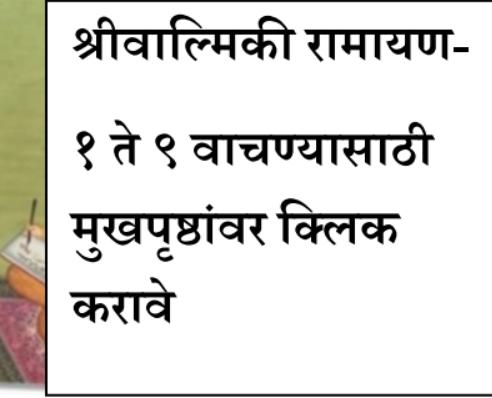
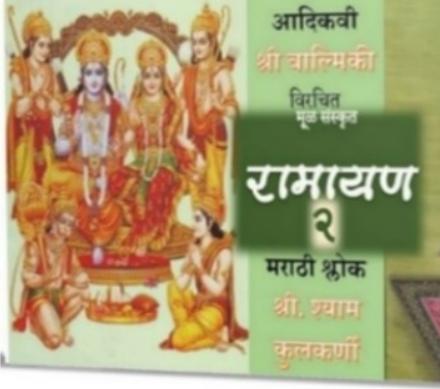
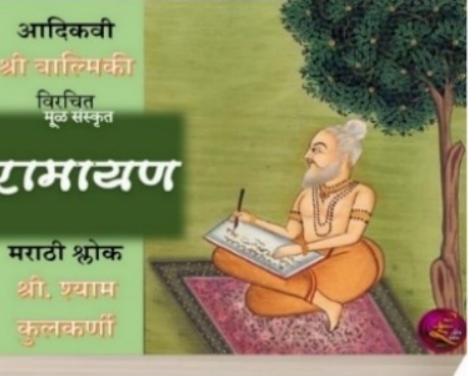
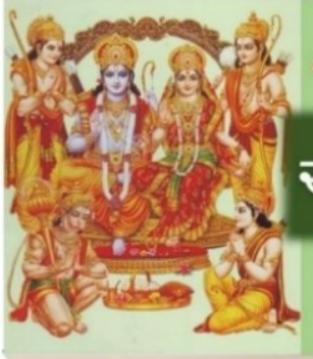
Dr. Ravin Thatte

श्याम कुलकर्णी ह्यांची आणि माझी ओळख खेरे तर माझ्या व्यवसायामुळे (प्लास्टिक सर्जन \ सुघटन शल्य) झाली होती ह्याची त्यांनी मला हल्लीच ह्या त्यांच्या प्रकल्पाबद्दल चर्चा करतांना करून दिली . पुढे मी ज्ञानेश्वरीवर लिहिण्यास सुरुवात केल्या नंतर देखील आमची भेट झाली होती हे मात्र आठवते. हा रामायणावरचा त्यांचा प्रयत्न \प्रकल्प बघून आणि वाचून मी थक्क झालो आहे . केवढे प्रचंड काम आहे हे! ह्या पूर्वी त्यांनी भगवत गीतेवर, रामरक्षेवर आणि मेघदूतावर अशीच समश्लोकी लिहिण्याची कामगिरी केली आहे हे कळल्यावर तर मी अवाक झालो . असला माणूस माझ्या परिचयाचा

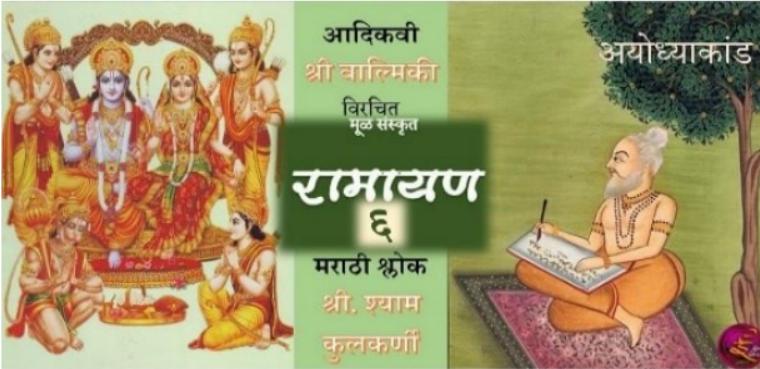
आहे हे कळून धन्य वाटले. त्यांनी हे सगळे काम "मी स्वानंदासाठी करत आहे" असे लिहिले आहे . सगळ्या मोठ्या कृती ह्या स्वानंदातूनच निर्माण होतात हे फार जुने सत्य इथे परत उजळले आहे. ही हल्लीची समश्लोकी , रामायणाची, आताच वाचली. ती फार छान उतरली आहे आणि वाचतांना खिळवून ठेवते. प्रकल्प अजून पूर्ण व्ह्यायचा आहे तो नक्कीच पूर्ण होईल अशी खात्री आहे आणि त्यासाठी माझ्या सारख्या अनेकांच्या शुभेच्छा पोहोचवण्याचे काम मी आनंदाने करतो आहे.

Dr. रविन थते

(प्लॅस्टिक सर्जन व संस्कृत पंडित. अध्यात्मावर ११ पुस्तके प्रकाशित)

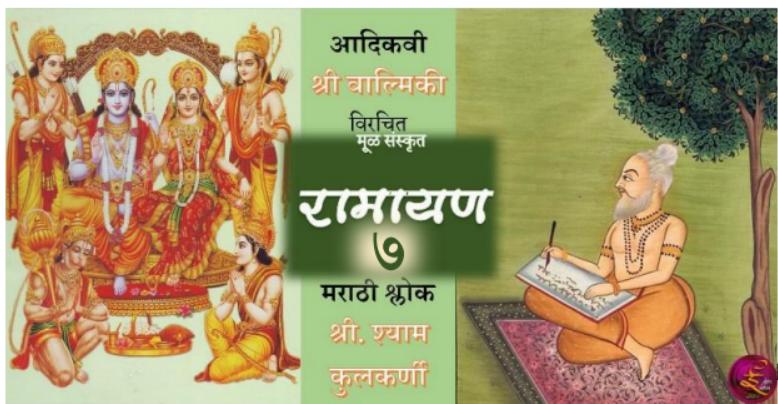
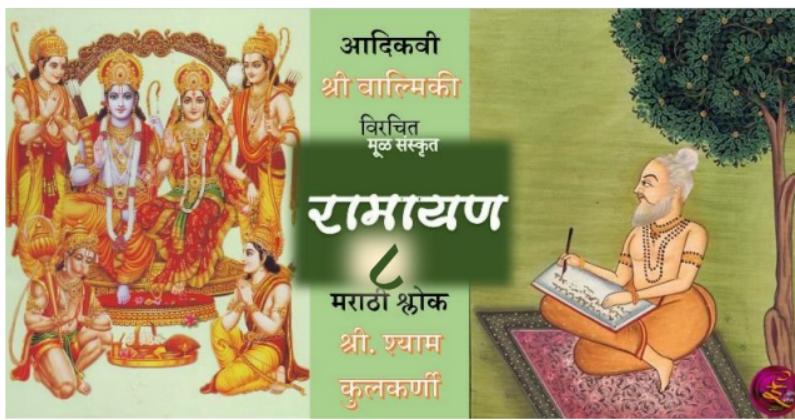

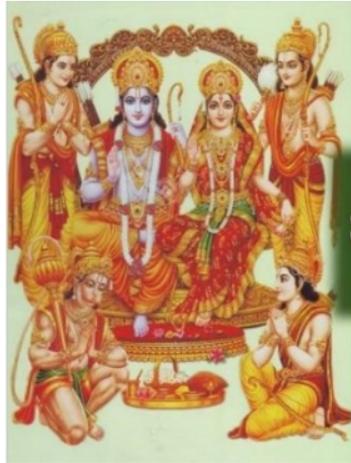
वाल्मीकीरामायण- ११

मराठी

श्याम कुलकर्णी

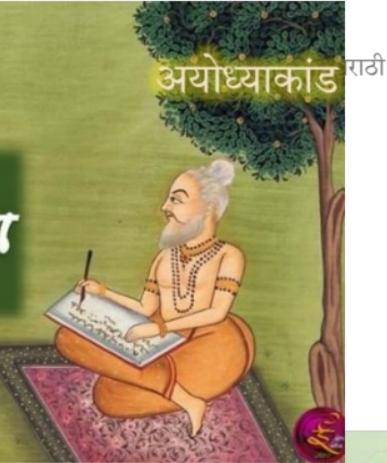

आदिकवी
श्री वाल्मीकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण
९

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

रागी

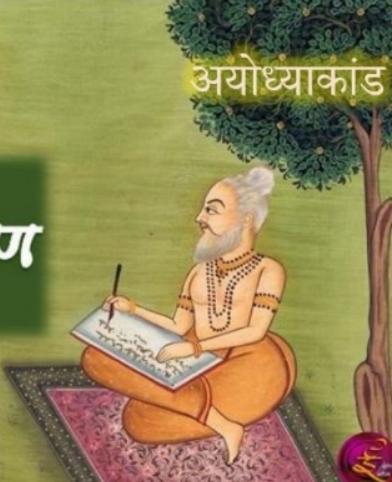
श्याम कुलकर्णी

आदिकवी
श्री वाल्मीकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण
१०

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

२५

-अथ श्रीवाल्मीकी रामायण- ११

अयोध्याकाण्ड सर्ग 103

तां श्रुत्वा करुणां वाचं पितुर्मरणसंहिताम् ।
राघवो भरतेनोक्तां बभूव गतचेतनः॥1॥
ऐकोनि करुणापूर्ण वृत्त पितृमृत्युचे ।
भरताकडुनि राम दुःखे होत अचेतन ॥1॥

अरण्यकाण्ड सर्ग १

प्रविश्य तु महारण्यं दण्डकारण्यमात्मवान् ।

रामो ददर्श दुर्घर्षस्तापसाश्रममण्डलम् ॥१॥

दण्डकारण्य वनात प्रवेश करिता महान् ।

मुनींचे पाहि श्रीराम अनेक आश्रम तिथे ॥१॥

कुशचीरपरिक्षिप्तं ब्राह्म्या लक्ष्या समावृतम् ।

यथा प्रदीप्तं दुर्दशं गगने सूर्यमण्डलम् ॥२॥

पसरलेली दिसती वस्त्रे कुश वल्कल ।
 अभ्यासे ब्रह्मविद्येच्या तेजे व्याप्रदेश तो।
 सूर्यमण्डल गगनी तैसा उद्दीप भूतली ॥२॥
 शरण्यं सर्वभूतानां सुसमृष्टाजिरं सदा ।
 मृगैर्बहुभिराकीर्ण पक्षिसंघैः समावृतम् ॥३॥
 आश्रयस्थान प्राण्यांस झाडुनी स्वच्छ सर्वदा ।
 पशु वन्य तसे पक्षी समुदाय तिथे स्थित ॥३॥

पूजितं चोपनृतं च नित्यमप्सरसाण गणैः।
 विशालैरग्निशरणैः स्वग्भाण्डैरजिनैः कुशैः॥४॥
 समिद्विस्तोयकलशैः फलमूलैश्च शोभितम् ।
 आरण्यैश्च महावृक्षैः पुण्यैः स्वादुफलैर्वृतम् ॥५॥
 अप्सरा नाचती नित्य मनोरम स्थान ते असे ।
 यज्ञपात्रे मृगचर्म अग्निशाला विशाल ज्या ॥४॥
 जलकलश समिधा शोभा फलमूले जी वर्धित ।
 अनेक पवित्र वृक्ष स्वादिष्ट फल देति जे ॥५॥

बलिहोमार्चितं पुण्यं ब्रह्मघोषनिनादितम् ।
 पुष्पैश्वान्यैः परिक्षिसं पद्मिन्या च सपद्मया ॥६॥
 पवित्र आश्रम घोषे वेदपठणे निनादतो ।
 पुष्करिणी पद्मपुष्पे शोभे अन्यपुष्पे तशी ॥६॥
 फलमूलाशनैर्दान्तेश्वीरकृष्णाजिनाम्बरैः।
 सूर्यवैश्वानराभैश्च पुराणैर्मुनिभिर्युतम् ॥७॥
 निवास तेथे करती कृष्णाजिनधारि ऋषि ।
 जितेन्द्रिय ते तेजस्वी सूर्य अग्नि यांच्यासम ।

आहार फलमूलांचा करति पुरातन मुनी ॥७॥
 पुण्यैश्च नियताहारैः शोभितं परमर्षिभिः।
 तद् ब्रह्मभवनप्रख्यं ब्रह्मधोषनिनादितम् ॥८॥
 सुशोभित महर्षीनी आश्रम तो निनादित ।
 वेदध्वनीने तेजस्वी ब्रह्मधामापरी दिसे ॥८॥
 ब्रह्मविद्धिर्महाभागौह्यणैरूपशोभितम् ।
 तस्मै दृष्ट्वा राघवः श्रीमांस्तापसाश्रममण्डलम् ॥९॥
 अभ्यगच्छन्महातेजा विजयं कृत्वा महद् धनुः।

आश्रमशोभा वाढवती ब्रह्मवेत्ते बाह्यण।
 पाहुनि महातेजस्वी श्रीराम आश्रममण्डल ॥9॥
 महाधनुची प्रत्यंचा काढुनि प्रवेश करी ।
 दिव्यज्ञानोपपन्नास्ते रामं दृष्ट्वा महर्षयः॥10॥
 अभिजग्मुस्तदा प्रीता वैदेहीं च यशस्विनीम् ।
 श्रीरामासह सीतेस पाहुनी प्रसन्नमने ॥10॥
 दिव्यज्ञानसंपन्न ऋषि जाती तयांकडे ।
 ते तु सोममिकोद्यन्तं दृष्ट्वा वै धर्मचारिणम्॥11॥

लक्ष्मणं चैव दृष्ट्वा तु वैदेही च यशस्विनीम् ।
 मङ्गलानि प्रयुज्जानाः प्रत्यगृह्ण दृढब्रताः॥12॥
 महर्षि उत्तम ब्रत दृढतेने जे पाळती।
 चन्द्रासम मनोहर श्रीराम धर्मात्मा सवे ।
 पाहुनी लक्ष्मण सीता तशी यशस्विनि तयां।
 आशीर्वचती तिघांना स्वीकारति ते आदरे ॥12॥
 रूपसंहननं लक्ष्मी सौकुमार्य सुवेषताम् ।
 ददृशुर्विस्मिताकारा रामस्य वनवासिनः॥13॥

रूप सुन्दर श्रीरामा सुकुमार कान्ती तशी।

पहाती सुन्दर वेष आश्चर्ये सर्व ते मुनी ॥13॥

वैदेहीं लक्ष्मणं रामं नेत्रैरनिमिषैरिव ।

आश्चर्यभूतान् ददृशुः सर्वे ते वनवासिनः॥14॥

वैदेही लक्ष्मण रामा अनिमिष नेत्रे पाहती ।

आश्चर्यचकित होती वनवासी सर्व मुनि ॥14॥

अत्रेन हि महाभागाः सर्वभूतहिते रताः।

अतिथिं पर्णशालायां राघवं संन्यवेशयन् ॥15॥

सर्व प्राणी हिते दक्ष महाभाग महर्षि ते ।

अतिथि श्रीरामा देती पर्णशाळेत राहण्या ॥15॥

ततो रामस्य सत्कृत्य विधिना पावकोपमाः।

आजहस्ते महाभागाः सलिलं धर्मचारिणः॥16॥

धर्मपरायण तेजस्वी महाभाग श्रीरामास ते ।

विधिवत् करति सत्कार जल त्यांस समर्पुनी ॥16॥

मङ्गलानि प्रयुञ्जाना मुदा परमया युताः।

मूलं पुष्पं फलं सर्वमाश्रमं च महात्मनः॥17॥

आशीर्वाद मङ्गल देती प्रसन्नतापूर्वक ।
 फलमूलासवे पूर्ण आश्रम समर्पिति तयां ॥17॥
 निवेदयित्वा धर्मज्ञास्ते तु प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ।
 धर्मपालो जनस्यास्य शरण्यश्च महायशाः ॥18॥
 पूजनीयश्च मान्यश्च राजा दण्डधरो गुरुः।
 इन्द्रस्यैव चतुर्भागः प्रजा रक्षति राघव ॥19॥
 राजा तस्माद् वरान् भोगान् रम्यान् भुङ्क्ते नमस्कृतः।
 निवेदन करुनी सर्व धर्मज्ञ मुनि कृताञ्जलि ।

वदती धर्मपालक जनांचे आश्रयस्थान तू॥18॥

दण्डधारक राजेन्द्र माननीय पूजनीय ही ।

भूतलि इन्द्राचा चौथा अंश प्रजारक्षण करी।

जनवन्दित घेतसे भोग रमणीय उत्तम ॥19॥

ते वयं भवता रक्ष्या भवद्विषयवासिनः।

नगरस्थो वनस्थो वा त्वं नो राजा जनेश्वरः॥20॥

तुम्ही राजा नगरात वनात वा आमच्यास्तव ।

शासक आम्हा तुम्ही जनसमुदायास पालक ॥२०॥

न्यस्तदण्डा वयं राजञ्जितक्रोधा जितेन्द्रियः।

रक्षणीयास्त्वया शभ्रद् गर्भभूतास्तपोधनाः॥२१॥

जितक्रोध जितेन्द्रिय आम्ही दण्ड करीत ना ।

गर्भस्थ बालका माता तसे रक्षा तुम्ही आम्हा ॥२१॥

एवमुक्त्वा फलैर्मूलैः पुष्पैरन्यैश्च राघवम् ।

वन्यैश्च विविधाहारैः सलक्ष्मणपुजयन् ॥२२॥

असे बोलुन फल मूल पुष्पे लक्ष्मण राघवा ।

विविध वन्य आहार देउनी पूजती तयां ॥२२॥

तथान्ये तापसाः सिद्धा रामं वैश्वानरोपमाः।

न्यायवृत्ता यथान्यायं तर्पयामासुरीश्वरम् ॥२३॥

न्याययुक्त अग्नीसम तेजस्वी अन्य तापस ।

यथोचित करती तृप्त श्रीरामा सर्वेश्वरा ॥२३॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे प्रथमः सर्गः॥१॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 2

कृतातिथ्योऽथ रामस्तु सूर्योदयनं प्रति ।
आमन्त्र्य स मुनीन् सर्वान् वनमेवान्वगाहत ॥1॥

महर्षि आतिथ्या राम ग्रहण करुनी पुन्हा ।
प्रभाती घेउनी त्यांचा निरोप जाति वनी पुढे ॥1॥

नानामृगगणाकीर्णमृक्षशार्दूलसेवितम् ।
ध्वस्तवृक्षलता गुल्मं दुर्दर्शसलिलाशयम् ॥2॥

निष्कूजमानशकुनिं द्विलिलकागणनादितम् ।
 लक्ष्मणनुचरो रामो वनमध्यं ददर्श ह ॥३॥
 एका जागि वने पाही श्रीराम लक्ष्मणासवे ।
 जलाशय हीन उध्वस्त लता वृक्ष झाडी नसे ॥२॥
 नाना मृगे व्याप्त व्याघ्र अस्वल हिंडती।
 स्वैर ध्वनि करती पक्षी घुबडे रातकिडे ॥३॥
 सीतयासह काकुत्स्थतस्मिन् घोरमृगायुते ।
 ददर्श गिरिशृङ्गाभं पुरुषाद् महास्वनम् ॥४॥

भयानक पशु जेथे वनी सीतेसहित त्या ।
 राक्षसा पाही श्रीराम गिरितुल्य महास्वर ॥४॥
 गभीराक्षं महावक्त्रं विकटं विकटोदरम् ।
 बीभत्सं विषमं दीर्घं विकृतं घोरदर्शनम् ॥५॥
 मुख नेत्र भलेमोठे आकार विकटोदर ।
 भयानक दिसे मोठा बीभत्स विकृत दर्शन ॥५॥
 वसानं चर्म वैयाघ्रं वसाई रुधिरोक्षितम् ।
 त्रासनं सर्वभूतानां व्यादितास्यमिवान्तकम् ॥६॥

रक्तधारी व्याघ्रचर्म पांघरे त्रासदायक ।

यमापरी सर्व प्राण्यां खाण्यास्तव उभा जणु ॥6॥

त्रीन् सिंहांश्चतुरो व्याघ्रान् द्वौ वृक्कौ पृष्ठान् दश ।

सविषाणं वसादिग्धं गजस्य च शिरो महत ॥7॥

अवसज्यायसे शूले विन्दन्तं महास्वनम् ।

तीन सिंह चार व्याघ्र लांडगे दो हरणे दहा ।

गजमस्तक दांतांसह लोह साखळीत घालुनी ॥7॥

एकत्र घालुनी सर्व जोराने हलवीतसे ।

स रामं लक्ष्मणं चैव सीता दृष्ट्वा च मैथिलीम् ॥८॥
 अभ्यधावत् सुसंकृद्धः प्रजाः काल इवान्तकः।
 स कृत्वा भैरवंनादं चालयन्निव मेदिनीम् ॥९॥
 राम सीता लक्ष्मणांस पाहुनि क्रोधे भयंकर ॥८॥
 करीत भैरवनाद पृथ्वीस थरकापवी ॥
 धावे त्यांच्याकडे जैसा काळ प्राणान्तकारक ॥९॥
 अङ्गकेनादाय वैदेहीमपक्रम्य तदाब्रवीत ।
 युवां जटाचीरधरौ सभार्यो क्षीणजीवितौ ॥१०॥

प्रविष्टौ दन्डकारण्यं शरचापासिपाणिनौ ।
 वैदेहिस घेउनि अंकी बोले दूर जाउनी ।
 जटाचीर धारुनिया स्त्रीस बरोबर घेउनी ॥१०॥
 दण्डकारण्यामध्ये धनुर्बाण तलवार सह ।
 प्रवेशता असे वाटे मरणासमीप आगता ।
 कथं तापसयोर्वां च वासः प्रमदया सह ॥॥११॥
 अर्थमचारिणौ पापौ कौ युवां मूनिदूषको ।

तापसी दिसता कैसे स्त्रीसमवेत राहता ॥11॥
पापी अर्धर्मचारी कलंक कोण मुनीजनां।
अहं वनमिदं दुर्गं विराधो नाम राक्षसः।
चरामि सायुधो नित्यमृषिमांसानि भक्षयन्।
विराध राक्षस नामे ऋषिमांस भक्षुनी॥12॥
विचरतो अस्त्रांसह मी या दुर्गम वनी ॥
इयं नारी वरारोहा मम भार्या भविष्यति ॥13॥
युवयोः पापयोश्वाहं पास्यामि रुद्धिरं मृधे ।

नारी सुन्दर ही माझी भार्या बनवून मी ॥13॥

रुधिर तुम्हा पाप्यांचे वधून करिन प्राशन ।

तस्यैवं ब्रुवतो दुष्टं विराधस्य दुरात्मनः॥14॥

श्रुत्वा सगर्वितं वाक्यं सम्भ्रान्ता जनकात्मजा ।

सीता प्रवेपितोद्वेगात् प्रवाते कदली यथा ॥15॥

दुरात्मा दुष्ट विराध गवनि बोलता असे ॥14॥

ऐकुनी वाक्य हे त्याचे भयभीत जनकात्मजा ।

थरथर कापू लागे वाच्याने कदली जशी ॥15॥

तां दृष्ट्वा राघवः सीतां विराधाङ्कगतां शुभाम् ।

अब्रवील्लक्ष्मणं वाक्यं मुखेन परिशुष्यता ॥16॥

शुभलक्षणि सीतेस विराधांकी पाहुनी ।

मुखाने शुष्क श्रीराम लक्ष्मणास बोले असे ॥16॥

पश्य सौम्य नरेन्द्रस्य जनकस्यात्मसम्भवाम् ।

मम भार्या शुभाचारां विराधाङ्के प्रवेशिताम् ॥17॥

सौम्य पहा मम भार्या सती जनकनंदिनी ।

अङ्की जाई विराधाच्या अगतिक होउनीया ॥17॥

अत्यन्तसुखसंवृद्धां राजपुत्रीं यशस्विनीम् ।
 यदभिप्रेतमस्मासु प्रियं वरवृतं च यत् ॥18॥

कैकेय्यास्तु सुसंवृत्तं क्षिप्रमद्यैव लक्ष्मण ।
 या न तृष्णति राज्येन पुत्रार्थे दीर्घदर्शिनी ॥19॥

सीता राजकुमारी जी अत्यन्त सुखात वाढली ।
 अपेक्षित अवस्था ही तिची कैकेयीस असे ॥18॥

जिने वर मागुनिया वनी धाडियले आम्हा ।
 केवळ पुत्रास राज्य मागून नसे संतुष्ट ती ॥19॥

ययाहं सर्वभूतानां प्रियः प्रस्थापितो वनम् ।

अद्येदानीं सकामा सा या माता मध्यमा मम ॥२०॥

जो मी सर्व भूतां प्रिय वनी पाठवुनी मला ।

मनोरथ मधली माता आज पूर्ण तिचे करी ॥२०॥

परस्पर्शात् तु वैदेह्या न दुःखतरमस्ति मे ।

पितुर्विनाशात् सौमित्रे स्वराज्य हरणात् तथा ॥२१॥

वैदेहीस परस्पर्श दुःखद याहुनि नसे मज ।

पितुर्मरणानेही मी होत दुःखी न येवढा ॥२१॥

इति बृवति काकुत्स्थे बाष्पशोकपरिप्लुतः।

अब्रवील्लक्ष्मणः कृद्धो रुद्धो नाग इव श्वसन् ॥२२॥

ऐसे वदता रामाने शोकपीडित लक्ष्मण ।

मन्त्रमुग्ध सापापरि फुत्कारत बोलला ॥२२॥

अनाथ इव भूतानां नाथस्त्वं वासवोपमः ।

मया प्रेष्येण काकुत्स्थ किमर्थं परितप्यसे ॥२३॥

अनाथ वा सर्व प्राण्यां नाथ इन्द्रासम तुम्ही ।

दास मी इथे असता करता संताप कशास्तव ॥२३॥

**शरेण निहतस्याद्य मया कृद्धेन रक्षसः ।
विराधस्य गतासिहिं मही यास्यति शोणितम् ॥२४॥**

क्रुद्ध मी क्षणात करतो राक्षसाचा शरे वधा
मृत विराधाचे रक्त पृथ्वीस अर्पित आज मी ॥२४॥

राज्यकामे मम क्रोधो भरते यो बभूव ह ।
तं विराधे विमोक्षामि वज्री वज्रमिवाचते ॥२५॥

क्रोध प्रकट मी केला राज्यकामी भरताप्रति ।
इन्द्राच्या वज्रापरि तो विराधावरि सोडतो ॥२५॥

मम भुजबलवेगवेगितः पततु शरोऽस्य महान् महोरसि ।

व्यपनयतु तनोश्च जीवितं पततु ततश्च महीं विघूर्णितः ॥२६॥

मम बाहुबले वेग घेउनी विराध वक्षस्थळि विशाल शिरे ।

शर मम विराध त्यामुळे मरता फिरुनी पृथ्वीवरती पडो ॥२६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे द्वितीयः सर्गः॥२॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ३

अथोवाच पुनर्वाक्यं विराधः पूर्यन् वने ।
 पृच्छतो मम हि ब्रूतं कौ युवां क्व गमिष्यथः ॥१॥

वनात विराध जाता विचारी मजला सांगा ।
 कोण तुम्ही आणि कोठे जाणार आहात तुम्ही ॥२॥

तमुवाच ततो रामो राक्षसं ज्वलिताननम् ।
 पृच्छन्तं सुमहातेजा लक्ष्वाकुकुलमात्मनः ॥३॥

क्षत्रियो वृत्तसंपन्नौ विद्धि नौ वनगोचरौ ।
 त्वां तु वेदितुमिच्छावः कस्त्वं चरसि दण्डकान् ॥३॥
 वदे श्रीराम राक्षसा त्या प्रज्वलित ज्याचे मुखा
 जो विचारी तयां आम्ही इक्खाकुकुल वंशज ॥२॥
 क्षत्रिय गुणसंपन्न कारणवश आलो वनी ।
 सांग तू कोण वनि या जो स्वेच्छया विहरसी॥३॥
 तमुवाच विराधस्तु रामं सत्यपराक्रम ।
 हन्त वक्ष्यामि ते राजन निबोध मम राघवः॥४॥

ऐकुनी विराध बोले रामा सत्यपराक्रमी ।
 सांगतो ऐक हे राजा कोण मी हे सांगतो ॥४॥
 पुत्रः किल जवस्याहं माता मम शतहृदा ।
 विराध इति मामाहुः पृथिव्यां सर्वराक्षसाः ॥५॥
 पिता मम 'जव' नामाचा माता नाम 'शतहृदा' ।
 ओळखती विराध नामे सर्व राक्षस भूवरी ॥५॥
 तपसा चाभिसंम्प्राप्ता ब्रह्मणो हि प्रसादजा ।
 शशत्रेणावध्यता लोकेऽच्छेद्याभेद्यत्वमेव च ॥६॥

तपाने मी वरदान ब्रह्म्यापासुन घेतले ।
 शस्त्रे अवध्य जगती अछेद्य अभेद्य मी ॥६॥
 उत्सृज्य प्रमदामेनामनपेक्षौ यथागतम् ।
 त्वरमाणौ पलायेथं न वां जीवितमाददे ॥७॥
 युवतीस ठेउनि येथे जा निघून आले तसे ।
 जाता त्वरित येथुनी जिवंत सोडिन मी तुम्हा ॥७॥
 तं रामः प्रत्युवाचेदं कोपसंरक्तलोचनः।
 राक्षसं विकृताकारं विराधं पापचेतसम् ॥८॥

क्रोधे आरक्त नयने त्यास श्रीराम उत्तरे ।

राक्षसा विकटाकार विचारे पापपूर्ण जो ॥८॥

क्षुद्र धिक त्वां तु हीनार्थं मृत्युमन्वेषसे ध्रुवम् ।

रणे प्राप्स्यसि संतिष्ठ न मे जीवन विमोक्ष्यसे ॥९॥

धिककार तुझा नीचा मृत्युची वाट पाहसी ।

युद्ध करता मजसी जिवंत तुज ना सोडिन ॥९॥

ततः सज्यं धनुः कृत्वा रामः सुनिशितान् शरान् ।

सुशीघ्रमभिसंधाय राक्षसं निजधान ह ॥१०॥

ऐसे बोलुनि श्रीराम प्रत्यंचा चढवुनि धनु ।
 राक्षसा लक्ष्य करोनी शरवृष्टि करीतसे ॥10॥
 धनुषा ज्यागुणवता सप्त बाणान् मुमोच ह ।
 रुक्मपुड्खान् महावेगान् सुपर्णानिलातुल्यगान् ॥11॥
 सोडे प्रत्यंचा धनुने सप्त बाण विराधावरी ।
 वेगे वायु गरुड सम सुवर्णपंखे शोभित ॥11॥
 ते शरीरं विराधस्य भित्त्वा बर्हिणवाससः।
 निषेतुः शोणितदिग्धा धरण्यां पावकोपमाः॥12॥

ते शर मोरपंखयुक्त शरीरास विराधाच्या ।
भेदुनि रक्तरंजित ते पडती भूमीवरी॥12॥

स विद्वो न्यस्य वैदेहीं शूलमुद्यम्य राक्षसः।
अभ्यद्रवत सुसंक्रुद्धस्तदा रामं सलक्ष्मणं ॥13॥

वैदेहीस दूर ठेवून शूल तो हाति घेउनी।
क्रोधे श्रीराम लक्ष्मणा वरती तुटुनी पडे ॥13॥

स विनद्य महानादं शूलं शक्रध्वजोपमम् ।
प्रगृह्याशोभत तदा व्यात्तानन इवान्तक ॥14॥

गर्जना करुनी घोर शूल इन्द्रध्वजासम ।
 मुख मृत्यूसम वासुनि गिळाया धावे जणु ॥14॥

अथ तौ भ्रातरौ दीसं शर वर्ष ववर्षतुःः।
 विराधे राक्षससे तस्मिन् कालामतका अयम् उपमे ॥15॥

तदा बन्धु दोघे ते विराध राक्षसावरी ।
 तेजोमय मृत्युकारी करती शरवर्षाव ॥15॥

स प्रहस्य महारौद्रः स्थित्वाजृम्भत राक्षसः।
 जृम्भमाणस्य ते बाणाः कायान्निष्पेतुराशुगाः॥16॥

हासुनी महाभयानक देई राक्षस जाम्भई ।
 शरीरा वळवी बाण ज्यामुळे पडति खालती ॥16॥
 स्पर्षत तु वरदानेन प्राणान् संरोध्य राक्षस ।
 विराधः शूलमुद्यम्य राघवावभ्यधावत ॥17॥
 वरदानामुळे जीव वाचवुनि तो राक्षस ।
 शूल घेउनि हाती करी चाल बंधूवरी ॥17॥
 तच्छूलं वज्रसंकाशं गगने ज्वलनोपमम् ।
 द्वाभ्यां शराभ्यां चिच्छेद रामः शस्त्रभूतां वरः ॥18॥

शूल वज्राग्निसमान आकाशी प्रज्वलित हो।
 दोन बाणात श्रीरामे छेदुनी टाकिले परि ॥18॥
 तद् रामविशिखैश्चिन्नं शूलं तस्यापतद् भुवि ।
 पपाताशनिना छिन्नं मेरोरिव शिलातलम् ॥19॥
 श्रीरामाच्या बाणांनी मेरुपर्वत शिळेपरी ।
 उद्धवस्त होउनि शूल पृथ्वीवर येउनी पडे ॥19॥
 तौ खड्गौ क्षिप्रमुद्यम्य कृष्णसर्पाविवोद्यतौ ।
 तूर्णमापेततुस्तस्य तदा प्रहरतां बलात् ॥20॥

खड्गासह दोघे बन्धु तुटुनी पडति त्यावर ।
 प्रहार बलपूर्वक ते त्यावरी करु लागले ॥२०॥
 स वध्यमानः सुभृशं भुजाभ्यां परिगृह्य तौ।
 अप्रकम्प्यौ नरव्याघ्रौ रौद्रः प्रस्थातुमैच्छत ॥२१॥
 आघाते घायाळ घेत राक्षस तो खांद्यावरी ।
 अकम्प्य पुरुषसिंहां तो अन्यत्र जाण्या निघे ॥२१॥
 तस्याभिप्रायमाज्ञाय रामो लक्ष्मणाब्रवीत ।
 वहत्व्यमलं तावत पथानेन तु राक्षसः ॥२२॥

यथा चेच्छति सौमित्रे तथा वहतु राक्षसः।

अयमेव हि नः पन्था येन याति निशाचरः॥२३॥

त्याचा विचार जाणून श्रीराम लक्ष्मणा वदे ।

इच्छानुसार राक्षस हा जावो घेऊन आपणा॥२२॥

आपणा जायचे आहे हा तिकडेच चालला ।

त्यामुळे इच्छेत बाधा त्याच्या आणाया नको ॥२३॥

स तु स्वबलवीर्येण समुत्क्षिप्य निशाचरः।

बालाविव स्कन्धगतौ चकारतिबलोद्भृत;॥२४॥

बलाने आपुल्या दोघां उचलुनी बालकापरी ।
 निशाचर विराध घेई खान्द्यावरि आपुल्या ॥२४॥
 तावारोप्य ततः स्कन्धं राघवौ रजनीचरः।
 विराधो विनदन घोरं जगामाभिमुखो वनम् ॥२५॥
 त्या दोघा राघव वीरा घेउनी खान्द्यावरी ।
 घोर गर्जना करित विराध जात वनाकडे ॥२५॥
 वनं महामेघनिभं प्रविष्टो द्रुमैर्मद्धिर्विविधैरुपेतम् ।
 नानाविधैः पक्षिकुलैर्विचित्रं शिवायुतं व्यालमृगैर्विकीर्णम् ॥२६॥

वनात ऐशा करती प्रवेश जे दाट मेघासम आणि नील ।
नाना प्रकारचे वृक्ष असति तसे गृध्र पशु हिंस्त तेथ पक्षी॥26॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे तृतीयः सर्गः॥३॥
सीतेस सोडून राम लक्ष्मणासह जातो हे विचित्र वाटते.

अरण्यकाण्ड सर्ग 4

हियमाणौ तु काकुत्स्थौ दृष्ट्वा सीता रघूत्तमौ ।
 उच्चैः स्वरेण चुक्रोश प्रगृह्य सुमहाभुजौ ॥१॥
 पाहुनी राक्षस नेता उभया श्रीराम लक्ष्मणा ।
 उच्च स्वरात आक्रंदे सीता हात उंचावुनी ॥१॥
 एष दाशरथी रामः सत्यवाञ्छीलवान् शुचिः।
 रक्षसा रौद्ररूपेण हियते सहलक्ष्मणः॥२॥

अहो जात घेउनिया राक्षस रौद्ररूप तो ।
 रामा दाशरथी संगे लक्ष्मणा सत्यवादि जे ॥२॥

मामृक्षा भक्षयिष्यन्ति शार्दूलद्वीपिनस्तथा ।
 मां हरोत्सृज्य ककुस्थौ नमस्ते राक्षसोत्तम ॥३॥

वनी मज भक्षतील चित्ते व्याघ्र पशु तरी।
 सोडुनिया त्यांना मज ने राक्षसोत्तम वंदिते ॥३॥

तस्यास्तद् वचनं श्रुत्वा वैदेह्या रामलक्ष्मणौ।
 वेगं प्रचक्रतुर्वर्गौ वधे तस्य दुरात्मनः॥४॥

विदेहनन्दिनी सीता वदता उच्च रवे असे ।

घाई वधण्याची विराधा करती राम लक्ष्मण ॥४॥

तस्य रौद्रस्य सौमित्रिः सव्यं बाहुं बभञ्ज ह ।

रामस्तु दक्षिणं बाहं तरसा तस्य रक्षसः ॥५॥

लक्ष्मणे त्याचा वाम बाहु रामे दक्षिण ।

शीघ्र तोडुनिया दोघे राक्षसाचा टाकती ॥५॥

स भग्नबाहुः संविग्नः पपाताशु विमूर्च्छितः ।

धरण्यां मेघसंकाशो वज्रभिन्न इवाचलः ॥६॥

बाहुभग्न तो व्याकुळ होवोनी मूर्च्छित पडे।
 वज्रामुळे जणु भग्न पर्वतशिखरच भूवरी ॥६॥
 मुष्टिभिर्बाहुभिः पद्धिः सूदयन्तौ तु राक्षसम् ।
 उद्यम्योद्यम्य चाप्येन स्थणिडले निष्पिपेषतुः॥७॥
 हस्तपादे मुष्टिने करती प्रहार त्याच्यावरी ।
 उचलुनी आपटती वारंवार भूमीवरी ॥८॥
 स विद्वौ बहुभिर्बाणैः खड्गाभ्यां च परिक्षतः।
 निष्पिष्टो बहुधा भूमौ न ममार स राक्षसः॥९॥

अनेक बाण खड्ग प्रहारे क्षतविक्षत होउनी ।
 आदळुनी भूमिवरी नसे मरत राक्षस तो ॥८॥

तं प्रेक्ष्य रामः सुभृशमवध्यमचलोपमम् ।
 भयेष्वभयदः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत ॥९॥

अचल पर्वतासम तो अवध्य विराध पाहुनी ।
 भया अभय देणारे श्रीराम वदति लक्ष्मणा ॥९॥

तपसा पुरुषव्याघ्र राक्षसोऽयं न शक्यते ।
 शख्नेण युधि निर्जेतुं राक्षसं निखनावहे ॥१०॥

तपाने असे अवध्य राक्षस हा शस्त्रबळे ।
 त्यास्तव खणुनी भूमि पुरावे त्यात याजला ॥१०॥

कुञ्जरस्येव रौद्रस्य राक्षसस्यास्य लक्ष्मण।
 वनेऽस्मिन् सुमहच्छृभ्रं खन्यतां रौद्रवर्चसः॥११॥

गजासम रौद्र तेज राक्षसा पुरण्यास्तव ।
 अतिशय मोठा खड्डा वनी लक्ष्मणा करी ॥११॥

इत्युक्त्वा लक्ष्मणं रामः प्रदरः खन्यतामिति ।
 तस्थौ विराधमाक्रम्य कण्ठे पादेन वीर्यवान् ॥१२॥

सांगुनि लक्ष्मणा ऐसे विराधाच्या कंठावरी ।
 दाब देउनि श्रीराम उभे राहुनि पाहती ॥12॥

तच्छृत्वा राघवेणोक्तं राक्षसः प्रश्रितं वचः।
 इदं प्रोवाच काकुत्स्थं विराधः पुरुषर्षभम् ॥13॥

श्रीराम बोलता ऐसे ऐकुनी राक्षस तया ।
 विनययुक्त वचने म्हणे तो पुरुषर्षभा ॥13॥

हतोऽहं पुरुषव्याघ्र शक्रतुल्यबलेन वै ।
 मया तु पूर्वं त्वं मोहान्न ज्ञातः पुरुषर्षभ ॥14॥

आपल्या इंद्रसमान बले हत पुरुषश्रेष्ठ ।
जाणिले नच मी पूर्वी आपणास मोहवशे ॥14॥

कौसल्या सुप्रजस्तात रामस्त्वं विदितो मया ।
वैदेही च महाभागा लक्ष्मणश्च महायशाः ॥15॥

कौसल्येने दिला जन्म ज्ञात मज रामा तुम्हा ।
महाभागा वैदेही या महायशस्वि लक्ष्मणा ॥15॥

अभिशापादहं घोरां प्रविष्टो राक्षसीं तनुम् ।
तुम्बुरुर्नाम गन्धर्वः शप्तो वैश्रवणेन हि ॥16॥

मी तुंबुरु नाम गन्धर्व मजला रूप भयानक ।
 शापामुळे कुबेराच्या राक्षसी प्राप्त हे असे ॥१६॥

प्रसाद्यमानश्च मया सोऽब्रवीन्मां महायशाः।
 यदा दाशरथी रामस्त्वां वधिष्यति संयुगे ॥१७॥

तदा प्रकृतिमापन्नो भवान् स्वर्गं गमिष्यति ।
 प्रसन्न होउनि बोले प्रार्थिता मी तया असे ।

दशरथपुत्र श्रीराम युद्धात वधता तुला ॥१७॥

शापमुक्त होऊन स्वर्गात जाशील तू ।

अनुपस्थीयमानो मां स कृद्धो व्याजहार ह ॥18॥

इति वैश्रवणो राजा रम्भासक्तमुवाच ह ।

गुन्तता पाशि रम्भेच्या विलम्ब मज होतसे ।

आज्ञा पाळण्या त्याची त्यामुळे क्रुद्ध होतसे ।

त्यामुळे दिधला शाप उपाय मुक्तिचा वदे ॥18.5॥

तव प्रसादान्मुक्तोऽहमभिशापात् सुदारुणात् ॥19॥

भुवनं स्वं गमिष्यामि स्वस्ति वोऽस्तु परंतप ।

प्रसादे आपल्या मुक्त भयंकर शापातुनी ॥19॥

जाईन आपुल्या लोके असो कल्याण आपुले ।

इतो वसति धर्मात्मा शरभङ्गः प्रतापवान् ॥20॥

अध्यर्थयोजने तात महर्षिः सूर्यसन्निभः।

तंसंप्रमभिगच्छ त्वं स ते श्रेयोऽभिधास्यति ॥21॥

येथुनि योजन दीड शरभङ्ग महामुनी ।

प्रतापी राहति तेजस्वी सूर्यासम त्यांच्याकडे ।

शीघ्र जा कल्याणप्रद गोष्ट सांगतील तुज ॥21॥

अवटे चापि मां राम निक्षिप्य कुशली ब्रज ।

रक्षसां गतसत्त्वानामेष धर्मः सनातनः॥२२॥

खड्यात मज गाडून निघा कुशल होउन ।

मृत राक्षस शरीरा गाडणे धर्म सनातन ॥२२॥

अवटे ये निधीयन्ते तेषां लोकाः सनातनाः।

एवमुक्त्वा तु काकुत्स्थं विरथः शरपीडितः॥२३॥

बभूव स्वर्गसम्प्राप्तो न्यस्त्देहो महाबलः ।

खड्ड्यात गाडले जाता सनातन लोक प्राप्त त्यां ।

ऐसे वदुनि श्रीरामा शरविद्व विराध तो ॥२३॥

शरीरा त्यजुनी जाई स्वर्गलोकात तो झणी ।

तच्छृत्वा राघवो वाक्यं लक्ष्मणं व्यादिदेश ह ॥२४॥

कुञ्जरस्येव रौद्रस्य राक्षसस्यास्य लक्ष्मण ।

वनेऽस्मिन्सुमहान् श्वभः खन्यतां रौद्रकर्मणः॥२५॥

ऐकुनी वचन त्याचे श्रीराम आज्ञापी लक्ष्मणा ।

लक्ष्मणा गजसमान भयानक राक्षसास्तव ।

वनात विशाल खड्डा खणणे आवश्यक असे ॥२५॥

इत्युक्त्वा लक्ष्मणं रामः प्रदरः खन्यतामिति ।
 तस्थौ विराधमाक्रम्य कण्ठे पादेन वीर्यवान् ॥२६॥
 लक्ष्मणा आदेश खड्डा खणण्याचा देऊनिया ।
 विराधाच्या कण्ठावर श्रीराम राहती उभे ॥२६॥
 ततः खनित्रमादाय लक्ष्मणः श्वभ्रमुत्तमम् ।
 अखनत पावतस्तस्य विराधस्य महात्मनः॥२७॥
 घेऊनी कुदळ खोदे लक्ष्मण खड्डा महा ।
 विराध विशालकाय जिथे पडला असे ॥२७॥

तं मुक्तकण्ठमुक्षिप्य शङ्ककर्ण महास्वनम् ।

विराधं प्राक्षिपच्छृभ्रे नदन्तं भैरवस्वनम् ॥28॥

गळा सोडुनिया त्याचा लक्ष्मण उचली तया ।

गर्जना करणाऱ्या त्या ढकले खड्डयात त्या ॥28॥

तमाहवे दारुणमाशुविक्रमौ स्थिरावुभौ संयति रामलक्ष्मणौ।

मुदान्वितौ चिक्षिपतुर्भयावह नन्दन्तमुक्षिप्य बलेन राक्षसम् ॥29॥

युद्धात जे पराक्रम शीघ्रतापूर्वक श्रीराम लक्ष्मण करती ते उवलुनी।

भयंकर विराध राक्षसा जो ओरडे टाकता खड्डयात प्रसन्न होति ते ॥29॥

अवध्यतां प्रेक्ष्य महासुरस्य तौ शितेन शस्त्रेण तदा नरषर्षभौ ।
 समर्थ्य चात्यर्थविशारदावुभौ बिले विराधस्य वधं प्रचक्रतुः॥३०॥

शस्त्रे अवध्य असुरा पाहुनि कुशल बन्धुद्वय उचलुनि टाकति खड्डयात ।
 माती लोटुनि त्यावरती नरश्रेष्ठ बन्धु द्वय करति वध राक्षसाचा ॥३०॥

स्वयं विराधेन हि मृत्युमात्मनः प्रसह्य रामेण यथार्थमीप्सितः।
 निवेदितःकाननचारिणास्वयं न मे वधः शस्त्रकृतो भवेदिति ॥३१॥

स्वये सांगितले असे विराधे शस्त्रे न त्यास मारणे शक्य असे कुणा।
 तसेच रामाकडुनी मरण मिळणे असे त्याचे अभीष्ट चिंतित ॥३१॥

तदेव रामेण निशम्य भाषितं कृता मतिस्तस्य बिलप्रवेशने ।

बिलं च तेनातिबलेन रक्षसा प्रवेश्यमानेन वनं विनादितम् ॥32॥

म्हणून रामे ऐकुनि हे तयाचे खड्ड्यात पुरण्याचा केला विचार ।

खड्ड्यात जाता घोर ध्वनि करोनी वन सर्व निनादुन टाकले तये॥32॥

प्रहृष्टरूपाविव रामलक्ष्मणौ विराधमुत्त्या प्रदरे निपात्य तम् ।

ननन्दतुर्वीतभयौ महावने शिलाभिरन्तर्दध्यतुश्च राक्षसम् ॥33॥

खड्ड्यात गाडुनिया श्रीराम लक्ष्मण तयावरि शिला रचती अनेका

होऊनि निर्भय मग सर्व त्या वनी आनंदपूर्वक करती विहार ॥33॥

ततस्तु तौ काञ्चनचित्रकार्मुको निहत्य रक्षः परिगृह्ण मैथिलीम् ।
 विजहुतुस्तौ मुदितौ महावने दिवि स्थितौ चन्द्रदिवाकराविव ॥३४॥
 अशाप्रकारे वधुनी राक्षसा मैथिलीसह सुवर्णभूषित धनुष्ये धारुनी ।
 वनी विचरती आनन्दपूर्वक जसे चन्द्र सूर्य नभी बन्धु ते करती विहार ॥३४॥

इत्यार्थं श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 5

हत्वा तु तं भीमबलं विराधं राक्षसं वने ।
 ततः सीतां परिष्वज्य समाश्वास्य च वीर्यवान् ॥१॥

अब्रवीद् भ्रातरं रामो लक्ष्मणं दीप्तेजसम
 कष्टं वनमिदं दुर्गं न च स्मो वनगोचराः ॥२॥

अभिगच्छामहे शीघ्रं शरभड्गं तपोधनम्
 आश्रमं शरभड्गस्य राघवोऽभिजगाम ह ॥३॥

बलशाली विराधाचा वध वनात करूनिया ।
सीतेस सान्त्वना देई श्रीराम जवळ घेउनी ॥१॥
उद्दीप्तेज बंधूस लक्ष्मणास म्हणे असे ।
वन दुर्गम कष्टप्रद आपण ना वनचर ॥२॥
शीघ्र जाऊ आश्रमात शरभड्ग तपोधनम्
बोलुनि ते श्रीराम जाति शरभड्गाश्रमी ॥३॥

तस्य देवप्रभावस्य तपसा भावितात्मनः।
 समीपे शरभङ्गस्य दर्दर्श महदद्वुतम् ॥४॥
 देवतुल्य तपे शुद्ध ज्यांचे अन्तःकरण त्या ।
 शरभङ्ग ऋषींपाशी अद्वुत दृश्या पाहती ॥४॥
 विभ्राजमानं वपुषा सूर्यवैश्वानरप्रभन् ।
 रथप्रवरमारुढमाकाशे विबुधानुगम् ॥५॥
 असंस्पृशन्तं वसुधां दर्दर्श विबुधेश्वरम् ।
 सम्प्रभाभरणं देवं विरजोऽम्बरधारिणम् ॥६॥

स्पर्श ना करि पृथ्वीस रथात जो दिसे नभी ।
 इन्द्रदेव बसलेले तेजस्वी सूर्यापरि तयां ॥५॥
 अनेक देवता त्यांच्या जवळी दिसती उभ्या ।
 आभूषणे दीपिमान् वस्त्रे निर्मल धारुनी ॥६॥
 तद्विधैरेव बहुभिः पूज्यमानं महात्मभिः।
 हरितैर्वाजिभिर्युक्तमन्तरिक्षगतं रथम् ॥७॥
 ददर्शादूरतस्तस्य तरुणादित्यसंनिभम् ।
 तैसेच इतर महात्मा पूजती इन्द्रदेवास ।

नभी रथ स्थित त्यांचा अश्व हरित जोडले॥७॥

श्रीराम जवळी पाही प्रकाशित सूर्यापरी ।

पाण्डुराख्यनप्रख्यं चन्द्रमण्डलसंनिभम् ॥८॥

अपश्यद् विमलं छत्रं चित्रमाल्योपशोभितम् ।

दिसे कान्तिमान छत्र इन्द्राच्या मस्तकावरि ॥८॥

श्वेताभ्रासम उज्वल चंद्रमन्डल निर्मल ।

चामरव्यजने चाग्रचाये रुक्मदण्डे महाधने ॥९॥

गृहीते वरनारीभ्यां धूयमाने च मूर्धनि ।

चामर सुवर्णदण्डे अप्सरा दोन घेउनि ॥9॥
 देवराजा शिरी वारा घालति श्रीरामा दिसे ।
 गन्धर्वामरसिद्धाश्र बहवः परमहर्षयः॥10॥
 अन्तरिक्षगतं देवं गीर्भिंग्रया भिरैडयन ।
 सह सम्भाषमाणे तु शरभड्गेन वासवे ॥11॥
 दृष्ट्वा शतक्रतुं तत्र रामो लक्ष्मणमब्रवीत ।
 रामोऽथ रथमुद्दिश्य भ्रातुर्दर्शयताद्गुतम् ॥12॥

गन्धर्व देवता सिद्ध महर्षिगणही स्तुति ॥10॥

इन्द्राचि अन्तरिक्षात उत्तम करती वचे ।

वार्तालाप करी इन्द्र शरभङ्ग मुनींसवे ॥11॥

पाहुनी इन्द्रा निर्देश करुनीया रथाकडे

लक्ष्मणास दाखवुनि श्रीराम त्यास वदे ॥12॥

अर्चिष्मन्तं श्रिया जुष्टमद्भुतं पश्य लक्ष्मण ।

प्रतपन्तमिवादित्यमन्तरिक्षगतं रथम् ॥13॥

रथ आकाशी अद्भुत तप सूर्यासम दिसे।
 तेजस्वी शोभायमान लक्ष्मणा त्याकडे पहा ॥13॥

ये हयाः पुरुहृतस्य पुरा शक्रस्य नः श्रुताः।
 अन्तरिक्षगता दिव्यास्त इमे हरयो ध्रुवम् ॥14॥

दिव्य अश्व देवराज इन्द्राचे श्रुत आपण ।
 विराजमान आकाशी तेच दिसती निश्चित ॥14॥

इमे च पुरुषव्याघ्र ये तिष्ठन्त्यभितो दिशम्
 शतं शतं कुण्डलिनो युवानः खड्गपाणयः॥15॥

विस्तीर्णविपुलोरस्काः परिघायतबाहवः।

शोणांशुवसनाः सर्वे व्याघ्रा इव दुरासदाः॥16॥

रथाच्या दोन्हि बाजूस शत कुण्डलधारि युवा ।

हाती खड्ग असे त्यांच्या वक्षस्थल विशालही॥15॥

देहावरी रक्तवर्णी वस्त्रे असति सर्वांच्या ।

व्याघ्रासम दुर्जय ते भुजा सुदृढ विस्तृत ॥16॥

उरोदेशेषु सर्वेषां हारा ज्वलनसंनिभाः।

रूपं बिभ्रति सौमित्रे पञ्चविंशतिवार्षिकम् ॥17॥

छातीवरी रुळती माला सर्वांच्या अग्नीसम
 मज लक्ष्मणा दिसती युवा पंचवीस वर्षीय ॥१७॥
 एतद्वि किल देवानां वयो भवति नित्यदा ।
 यथेमे पुरुषव्याघ्रा दृश्यन्ते प्रियदर्शनाः ॥१८॥
 म्हणती नित्य देवांची अवस्था असते हीच ।
 जसे पुरुषप्रवर हे असती प्रियदर्शन ॥१८॥
 इहैव सह वैदेह्या मुहूर्तंतिष्ठ लक्ष्मण ।
 यवज्जानाम्यहं व्यक्तं क एष द्युतिमान् रथे ॥१९॥

इथेच वैदेहीसह लक्ष्मणा थांब पळभरी ।
 जोवरी मज ना समजे रथि तेजस्वी कोण ते॥19॥
 रामेवमुक्त्वा सौमित्रिमिहेव स्थीयतामिति ।
 अभिचक्राम काकुत्स्थः शरभङ्गाश्रमं प्रति ॥20॥
 आदेश लक्ष्मणा देऊन थांबण्याचा तिथे असा।
 जाति श्रीराम तेथून शरभङ्गांच्या आश्रमी ॥20॥
 ततः समभिगच्छन्तं प्रेक्ष्य रामं शचीपतिः।
 शरभङ्गमनुज्ञाय विबुधानिदमब्रवीत् ॥21॥

येता पाहूनिया रामा शरभडगाचा घेउनी।
 निरोप शचिपति इन्द्र देवतांना म्हणे असे ॥२१॥

इहोपयात्यसौ रामो यावन्मां नाभिभाषते ।
 निष्ठां नयत तावत तु ततो माद्रष्टमर्हति ॥२२॥

येतसे श्रीराम म्हणुनी येथुनी मज दूर न्या ।
 यासमयी श्रीरामाशी संभाषण नको मज ॥२२॥

जितवन्तं कृतार्थंहि तदाहमचिरादिम् ।
 कर्म हृनेने कर्तव्यं महदन्यैः सुदुष्करम् ॥२३॥

करायाचे आहे त्यास कर्म अन्यास दुष्कर ।

जिंकून रावणा येता शीघ्र भेटिन मी तया ॥२३॥

या श्लोकात रावणाचा उल्लेख नाही.ते कर्म अध्याहृत आहे.

अथ वज्री तमामन्त्र्य मानयित्वा च तापसम् ।

रथेन हययुक्तेन ययौ दिवमरिदमः॥२४॥

ऐसे बोलुनिया इन्द्र शरभड्गा सत्कारुनी ।

निरोप घेउन जाई रथातुनि स्वर्गाप्रति ॥२४॥

प्रयाते तु सहस्राक्षे राघवः सपरिच्छदः।
 अग्निहोत्रमुपासीनं शरभङ्गमुपागमत ॥२५॥
 बन्धु भार्येसह येती श्रीराम शरभङ्गा प्रति ।
 अग्नीसमीप बसुनी अग्निहोत्रा करतात जे ॥२५॥
 तस्य पादौ च संगृह्य रामः सीता च लक्ष्मणः।
 निषेदुस्तदज्ञाता लब्धवासा निमन्त्रिताः॥२६॥
 चरणा स्पर्श करुनी श्रीराम सीता लक्ष्मण।
 बसती आज्ञेने त्यांच्या निमन्त्रित समजुनी ॥२६॥

ततः शक्रोपयानं तु पर्यपृच्छत राघवः।
 शरभङ्गश्च तत सर्वं राघवाय न्यवेदयत ॥२७॥
 विचारे श्रीराम त्याना इन्द्रागमन कारण ।
 शरभङ्ग तदा त्यास निवेदन करता वदे ॥२७॥
 मामेष वरदो राम ब्रह्मलोकं निनीषति ।
 जितमुग्रेण तपसा दुष्प्रापमकृतात्मभिः॥२८॥
 इच्छितो वरद इन्द्र ब्रह्मलोकी नेण्या मला ।
 मिळे उग्र तपे स्थान मज अन्या दुष्प्राप्य जे॥२८॥

अहं ज्ञात्वा नरव्याघ्र वर्तमानदूरतः।

ब्रह्मलोकं न गच्छामि त्वामदृष्ट्वा प्रियातिथिम् ॥२९॥

परी जाणुनी अतिथी नरव्याघ्रा तुझ्यासम ।

येइ आश्रमाजवळि त्यामुळे नच जात मी ॥२९॥

त्वयाहं पुरुषव्याघ्र धार्मिकेण महात्मना ।

समागम्य गमिष्यामि त्रिदिवं चावरं परम् ॥३०॥

धर्मपरायण महात्म्या तुझ्यासम भेटूनिया ।

जाईन मग स्वर्गलोकी ब्रह्मलोकीहि नंतर ॥३०॥

अक्षया नरशार्दूल जिता लोका मया शुभाः।
 ब्राह्मयाश्च नाकपृष्ठ्याश्च प्रतिगृहीष्व मामकान् ॥३१॥
 स्वर्गलोक ब्रह्मलोक मिळविले जे मी शुभं ।
 ग्रहण ते नरशार्दूल सर्वं ते आपण करा ॥३१॥
 एवमुक्तो नरव्याघ्र सर्वशास्त्रविशारदः।
 क्रष्णिणा शरभड्गेन राघवो वाक्यमब्रवीत् ॥३२॥
 शरभड्ग मुर्नींचे हे वच ऐकुनिया तयां ।
 सर्वशास्त्रविशारद राघव बोलतसे असे ॥३२॥

अहमेवाहरिष्यामि सर्वाल्लोकान् महामुने ।
 आवासं त्वहमिच्छामि प्रदिष्टमिह कानने ॥३३॥
 मीच सर्व प्राप्त लोक करुनी देइन तुम्हा।
 परि यासमयी स्थानी दिलेल्या वनि राहिन ॥३३॥
 राघवेणैवमुक्तस्तु शक्रतुल्यबलेन वै ।
 शरभड्गो महाप्राज्ञः पुनरेवाब्रवीप्त वचः॥३४॥
 बलशाली इन्द्रासम राघव ऐसे बोलता ।
 शरभड्ग महाज्ञानी पुन्हा त्या बोलती असे ॥३४॥

इह राम महातेजा: सुतीक्ष्णो नाम धार्मिकः।
 वसत्यरण्ये नियतः स ते श्रेयो विधास्यति ॥३५॥
 वनी याच धर्मात्मा सुतीक्ष्ण मुनि राहती ।
 व्यवस्था तव निवासाची सर्व ती करतील ते ॥३५॥
 सुतीक्ष्णमभिगच्छ त्वं शुचौ देशे तपस्विनम् ।
 रमणीये वनोद्देशे स ते वासं विधास्यति ॥३६॥
 भेटा सुतीक्ष्ण मुनिंना तपस्वी पवित्र स्थळी ।
 रमणीय वनी निवास व्यवस्था करतील ते॥३६॥

इमां मंदाकिनी राम प्रतिस्नोतामनुव्रज ।
 नदी पुष्पोडुपवहां ततस्तत्र गमिष्यसि ॥३७॥
 मन्दाकिनी करी पार स्नोताविरुद्ध जाउनी
 पुष्पासम छोट्या नौका योजुनी पोचसी तिथे ॥३७॥
 एष पन्था नरव्याघ्र नुहूर्तं पश्य तात माम ।
 यावज्जहामि गात्राणि जीर्णं त्वचमिवोरगः ॥३८॥
 हाच स्ता तरी थांबा जराजीर्णं सर्पापरी ।
 अंगास त्यागतो मी तोवरी मजसी पहा ॥३८॥

ततोऽहिं स समाधाय हत्वा चाज्येन मन्त्रवत्
 शरभङ्गो महातेजाः प्रविवेश हुताशनम् ॥३९॥
 विधिवत् स्थापुनी अग्नी घृतआहुति देउनी ।
 मन्त्रपूर्वक अग्नीत प्रज्वलित प्रवेशती ॥३९॥
 तस्य रोमाणि केशांश्च तदा वह्निर्महात्मनः।
 जीर्णा त्वचं तदस्थीनि यच्च मांस च शोणितम् ॥४०॥
 तदा अग्निमध्ये सर्व अस्थि रोम केश त्वचा ।
 रक्तमांसासह सर्व जळुनी भस्म होतसे ॥४०॥

स च पावसंकाशः कुमारः समपद्यत ।

उत्थायाग्निचयात् तस्माच्छ्रभड़गो व्यरोचत ॥41॥

होती प्रकट तेजस्वी कुमाररूपात् ते ऋषि ।

अग्निराशीतुनि देती दर्शन बाहेर येउनी ॥41॥

स लोकानाहिताग्नीनामृषीणां च महात्मनाम् ।

देवानां च व्यतिक्रम्य ब्रह्मलोकं व्यरोहत ॥42॥

लंघुनी ते अग्निहोत्र पुरुषां महात्मा मुनिना ।

देवतांच्याहि लोकां पोचती ब्रह्मलोकी जाउनी ॥42॥

स पुण्यकर्मा भुवने द्विजर्षभः पितामहं सानुचरं दर्श ह ।

पितामहश्चापि समीक्ष्य तं द्विजननन्द सुस्वागतमित्युवाच ह ॥43॥

ते पुण्यकर्मी द्विजस्त्रेषु शरभड्ग करती दर्शन ब्रह्माजींचे ।

ब्रह्माजीही दर्शने ब्रह्मर्षिंच्या होत करती स्वागत तयांचे ॥43॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे पञ्चम्सर्गः ॥5॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६

शरभङ्गे दिवं प्राप्ते मुनिसङ्घाः समागताः ।
 अभ्यगच्छन्त काकुत्स्थं रामं ज्वलिततेजसम् ॥१॥

शरभङ्ग ब्रह्मलोकी जाता सर्व मुनीजन ।
 तेजस्वी काकुत्स्थ रामा जवळ जमती येउनि ॥२॥

वैखानसा बालखिल्याः सम्प्रक्षाला मरीचिपाः।
 अश्मकुद्वाश्च बहवः पत्राहाराश्च तापसा ॥३॥

दन्तोलूखलिनश्चैव तथैवानवकाशिकाः।
 गात्रशय्या अशय्यश्च तथैवानवकाशिकाः॥३॥
 मुनयः सलिलाहारा वायुभक्षास्तथापरे ।
 आकाशनिलयास्श्चैव तथा स्थणिडलशायिनः॥४॥
 तथोर्धर्ववासिनो दान्तास्तथाऽर्द्धपटवाससः।
 सजपाश्च तपोनिष्ठास्ताथा पञ्चतपो ऽन्विताः॥५॥
 वैखानस बालखिल्य सम्प्रक्षाल मरीचिप ।
 अश्मकुट्ट, पत्राहार अशय्य दन्तोलूखली ॥२॥

उन्मज्जक गात्रशय्य अनवकाशिकही तसे ।
 मुनी सलिलाहार वायुभक्ष तसेचही ॥३॥
 आकाशनिलय आणि दान्त स्थण्डिलशायिन ।
 तसे आर्द्रपटवासी ऊर्ध्ववासी सजप ही ॥४॥
 पञ्चाग्निसेवी विविध तपोनिष्ठ असे मुनी ।
 या सर्व श्रेणीतिल समुदायात असति त्या ॥५॥
 जमलेल्या ऋषींचे विविध श्रेणीत वर्गीकरण केलेले आहे

सर्वे ब्रह्मया श्रिया युक्ता दृढ्योगसमाहिताः ।
 शरभङ्गाश्रमे राममभिजग्मुश्च तापसाः॥६॥
 एकाग्रं चित्तं योगाभ्यासे ते ब्रह्मतेजयुक्तही।
 आश्रमी शरभङ्गांच्या रामाजवळी येति ते ॥६॥
 अभिगम्य च धर्मज्ञा रामं धर्मभृतां वरम् ।
 ऊचुः परमधर्मज्ञमृषिसङ्घाः समागताः॥७॥
 धर्मात्म्यामध्ये श्रेष्ठं श्रीरामाप्रति जाउनी ।
 धर्मज्ञाते ऋषि सर्वं बोलताति तयासवे ॥७॥

त्वमिक्ष्वाकुकुलस्यास्य पृथिव्याश्च महारथः।

प्रधानश्चापि नाथश्च देवानां मघवानिव ॥८॥

इक्ष्वाकुकुला तुम्ही स्वामी सर्व भूमण्डला ।

रक्षक मनुष्यलोका इन्द्र देवांना जसा ॥८॥

विश्रुतस्त्रिषु लोकेषु यशसा विक्रमेण च ।

पितृव्रतत्वं सत्यं च त्वयि धर्मश्च पुष्कलः॥९॥

यश विक्रमे ख्यात तिन्ही लोकात आपण ।

पितुराजा पाढी जो सत्यभाषी धर्मज्ञही ॥९॥

त्वामासाद्य महात्मानं धर्मज्ञं धर्मवत्सलम् ।

अर्थित्वान्नाथ वक्ष्यामस्तच्च नः क्षन्तुमर्हसि ॥10॥

आपण धर्मज्ञ महात्मा प्रार्थना करितो तुम्हा।

स्वार्थासाठी आमुच्या क्षमा करा त्यास्तव ॥10॥

अधर्मः सुमहान् नाथ भवेत तस्य भूपतेः।

यो हरेद् बलिषड्भागं न च रक्षति पुत्रवत् ॥11॥

प्रजेकडुनि नृप जो कर घेऊनि रक्षण ।

न करी पुत्रासम जो होतो अधर्माचा धनी ॥11॥

युज्जानः स्वानिव प्राणान् प्राणैरिष्टान् सुतानिव ।
 नित्ययुक्तः सदा रक्षन् सर्वान् विषयवासिनः॥12॥
 प्राप्नोति शाश्वती राम कीर्ति स बहवार्षिकीम् ।
 ब्रह्मणः स्थानमासाद्य तत्र चापि महीयते ॥13॥
 प्रजेस आपल्या रक्षे जो प्राणासम वा त्याहुनी ।
 पुत्रासम करतो जो भूपाल सावधपणे ॥12॥
 तया कीर्ति अक्षय लाभे आणि त्यासवे तो।
 अन्ती ब्रह्मलोकी जात सन्मान प्राप्त करीतसे ॥13॥

यत् करोति परं धर्मं मुनिर्मूलफलाशनः।
 तत्र राजश्वतभागः प्रजा धर्मेण रक्षतः॥14॥
 फलमूल खाऊनि मुनी धर्म अनुष्ठति उत्तमा।
 चतुर्थं भाग मिळे त्याचा नृपा प्रजारक्षक ॥14॥
 सोऽयं ब्राह्मणभुयिष्ठो वानप्रस्थगणो महान्।
 त्वन्नाथोऽनाथवद् राम राक्षसैर्हन्यते भृशम् ॥15॥
 वानप्रस्थ महात्म्यांचा समुदाय येई सांगण्या।
 राक्षसगणे त्रस्त अनाथां नाथ व्हा तुम्ही ॥15॥

एहि पश्य शरीराणि मुनीनां भावितात्मनाम् ।
 हतानां राक्षसैघोरैर्बहूनां बहुधा वने ॥16॥
 पहा शवे ही मुनींची पवित्र आत्मा धारती ।
 अनेकवेळा ज्यांना राक्षसे भयानक मारले ॥16॥
 पम्पानदीनिवासानामनुमन्दाकिनीमपि ।
 चित्रकूटालयानां च क्रियते कदनं महत् ॥17॥
 मन्दाकिनी तीरावरी तैसे तुङ्गभद्रातिरी ।
 चित्रकूटकिनारीही निवास करती ऋषि ।

सर्वांचा महासंहार राक्षसांनी केला असे ॥१७॥

एवं वयम् न मृष्यामो विप्रकारं तपस्त्विनाम् ।

क्रियमाणं वने घोरं रक्षोभिर्भीमकर्मभिः ॥१८॥

तपस्त्वी मुनींचा ऐसा विनाश होत भयंकर ।

राक्षसांकडुनी क्रूर आम्हास नच साहवे ॥१८॥

ततस्त्वां शरनार्थं च शरण्यं समुपस्थिताः ।

परिपालाय नो राम वध्यमानान् निशाचरैः ॥१९॥

त्यामुळे आम्ही सर्व शरणार्थी शरण आपणा ।
 रामा आम्हा मारणाऱ्या रक्षी राक्षसांपासुनी ॥19॥
 परा त्वत्तो गतिर्वार पथिव्यां नोपपद्यते ।
 परिपालय नः सर्वान् राक्षसेभ्यो नृपात्मज ॥20॥
 आपणाविन न दिसे पृथ्वीवर अन्य आसरा ।
 राक्षसांपासुनी आम्हा वाचवा हे नृपात्मजा ॥20॥
 एतत्थृत्वा तु काकुत्स्थस्तापसानां तपस्त्विनाम् ।
 इदं प्रोवाच धर्मात्मा सर्वानेव तपस्त्विनः॥21॥

तपब्रती तपस्वींचे ऐकुनि हे भाषण ।
 ककुत्स्थकुल धर्मात्मा श्रीराम तयां म्हणे ॥२१॥

नैवमर्हथ मां वक्तुमाज्ञाप्योऽहं तपस्विनाम् ।
 केवलेन स्वकार्येण प्रवेष्टव्यं वनं मया ॥२२॥

आज्ञापालक असे मी प्रार्थना न करा मम ।
 वनात प्रवेशत मी मम कार्य करण्यास्तव ॥२२॥

विप्रकारमपाक्रृष्टं राक्षसैर्भवतामिमम् ।
 पितुस्तु निर्देशकरः प्रविष्टोऽह्निदं वनम् ॥२३॥

राक्षस आपणा त्रास देति तो करण्या दूर ।
 पितृआदेश पालन करण्या प्रवेशी मी वनी ॥२३॥

भवतामर्थसिध्यर्थमागतोऽहं यदृच्छ्या ।
 तस्य मेऽयं वने वासो भविष्यति महाफलः ॥२४॥

आपल्या कार्यसिध्यर्थ दैववश आलो इथे ।
 फलदायक वनवास होईल या सेवेमुळे ॥२४॥

तपस्विनां रणे शत्रून् हन्तुमिच्छामि राक्षसान् ।
 पश्यन्तु वीर्यमृषयः सभ्रातुर्मे तपोधनाः ॥२५॥

तपस्वींच्या शत्रूंना राक्षसां वधण्या रणी ।

इच्छितो मी बन्धुसवे पहा पराक्रम आमुचा ॥२५॥

दत्त्वा वरं चापि तपोधनानां धर्मे धृतात्मा सह लक्ष्मणेन ।

तपोधनैश्चापि सहार्यदतः सुतीक्ष्णमेवाभिजगाम वीरः॥२६॥

आश्वासुनी असे तपोधनाना धर्मज्ञ ते लक्ष्मणासमेत ।

श्रीरामचंद्र तपोधनाना घेऊनि जाती सुतीक्ष्ण मुनींकडे ॥२६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे षष्ठः सर्गः॥६॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७

रामः तु सहिता भ्रात सीतया च परंतपः।
 सुतीक्ष्णस्य आश्रम पदं जग्म सह तैः द्विजः ॥१॥
 त्या द्विजांसह राम भ्राता आणि सीतेसह।
 सुतीक्ष्णांच्या आश्रमाच्या निघे द्वारी जाण्यास्तव ॥१॥
 स गत्वा दीर्घं अध्वनंनदीः तीर्थर्वा बहु उदकः।
 ददर्श विमलं शैलं सह मेरुमिव उन्नतम् ॥२॥

दीर्घ मार्गविरी जात ओलांडुनि तीर्थे नद्या ।
 पाहि तो मेरुसमान महान शान्त पर्वत ॥२॥
 ततः तत इक्ष्वाकु वरौ सततं विविधैः द्रुमैः ।
 काननं तौ विविशतुः सीताया सह राघवौ ॥३॥
 इक्ष्वाकुवंशी ते दोघे सीतेसह वनामध्ये।
 प्रवेश करती जेथे विविध वृक्ष सदा स्थित ॥३॥
 प्रविष्टः तु वनं घोरम् बहु पुष्पफलद्रुमं।
 ददर्श आश्रमं एकान्ते सिरिमाला परिष्कृतम् ॥४॥

फलपुष्पयुक्त द्रुमे युक्त वनी घोर प्रवेशती ।
 एकान्ती आश्रम दिसे फूलमाला जयावरी ॥४॥
 तत्र तपसमासीनं माला पंकज धारिणं ।
 रामः सुतीक्ष्णं विधिवत तपोधनं अभाषत ॥५॥
 तिथे पद्मासनी मुनि अन्तर्मलशुद्धीस्तव ।
 सुतीक्ष्णाप्रति जाउनी विधिवत राम वदे ॥५॥
 रामोऽहमस्मि भगवन् भवन्तं द्रष्टुमागतः।
 तन्माभिवद् धर्मेण महर्षे सत्यविक्रमः॥६॥

सत्यविक्रम मुने मी श्रीराम दर्शनास्तव ।
 आपल्या आलो मजसी करावे सम्भाषण ॥६॥
 स निरीक्ष्य ततो धीरो रामं धर्मभूतां वरम् ।
 समाश्छिष्य च बाहुभ्यामिदं वचनमब्रवीत् ॥७॥
 धर्मात्म्यात श्रेष्ठ रामा आलिङ्गुनि दोन्ही करो।
 महर्षि धीर सुतीक्ष्ण म्हणे वाक्य तया असे ॥७॥
 स्वागतं ते रघुश्रेष्ठ राम सत्यभूतां वर ।
 आश्रमोऽयं त्वयाऽऽक्रान्तः सनाथ इव साम्प्रतम् ॥८॥

सत्यवादि रघुश्रेष्ठ श्रीराम स्वागत आपुले ।
 आश्रम सनाथ होई आपल्या आगमनामुळे ॥८॥

प्रतीक्षमाणस्त्वामेव नारोहेऽहं महायशः।
 देवलोकमितो वीर देहं त्यक्त्वा महीतले ॥९॥

प्रतीक्षेत असल्याने आपल्या शरीरास मी ।
 त्यागुनिया देवलोकी न जाई वीरा महारथी ॥९॥

चित्रकूटमुपादाय राज्यभ्रष्टोऽसि मे श्रुतः।
 इहोपयातः काकुत्स्थ देवराज शतक्रतुः॥१०॥

ऐकले राज्य सोडूनी चित्रकूटे राहता ।
 शत यज्ञ अनुष्ठाना इन्द्र आले होते इथे ॥10॥
 उपागम्य च मे देवो महादेवः सुरेश्वरः।
 सर्वाल्लोकाभ्जितानाह मम पुण्येन कर्मणा ॥11॥
 इन्द्रदेव महान् येती मजकडे अन् बोलती ।
 पुण्यकर्मे शुभलोकांवरी विजय निळविशी ॥11॥
 तेषु देवर्षिजुष्टेषु जितेषु तपसा मया ।
 मप्रसादात् सभार्यस्त्वं विहरस्व सलक्ष्मणः॥12॥

तपे देवर्षिसेवित लोक मी जिंकले जया।
 सीता लक्ष्मणासह विहार तयामध्ये तुला ।
 करण्याची सेवा मोदे समर्पित मी करतसे ॥12॥

तमुग्रतपसं दीसं महर्षि सत्यवादिनम् ।
 प्रत्युवाचात्मवान् रामो ब्रह्माणमिव वासवः॥13॥

ब्रह्म्यासवे जसा इंद्र बोले राम तयापरी ।
 महर्षीसवे तेजस्वी सत्यवादी उग्रतपी ॥13॥

अहमेवाहरिष्यामि स्वयं लोकान् महामुने।

आवासं त्वहमिच्छामि प्रदिष्टमिह कानने ॥14॥

करीन स्वतः मी प्राप्त लोक ते हे महामुनी ।

सुचवा स्थान मज जेथे राहण्या कुटि निर्मिन ॥14॥

भवान् सर्वत्र कुशलः सर्वभूतहिते रतः।

आख्यातं शरभड्गेन गौतमेन महात्मना ॥15॥

सर्व प्राणि हिते दक्ष कुशल सर्वाचे करी ।

गौतमवंश शरभड्गे असे सांगितले मज ॥15॥

एवमुक्तस्तु रामेण महर्षिलोकविश्रुतः।

अब्रवीन्मधुरं वाक्यं हर्षेण महता युतः॥16॥

असे म्हणता श्रीराम लोकविख्यात महर्षि।

आनंदे मधुर वाणीत तयास म्हणती असे ॥16॥

अयमेवाश्रमो राम गुणवान् रम्यतामिति ।

ऋषिसंघानुचरितः सदा मूलफलैर्युतः॥17॥

आश्रम हा सोयिस्कर येती जाती जिथे ऋषि ।

फलमूले उपलब्ध तरी येथे सुखे रहा ॥17॥

इममाश्रममागम्य मृगसंघा महीयसः ।

अहत्वा प्रतिगच्छन्ति लोभयित्वाकुतोभयाः॥18॥

मृगांचा कळप मोठा आश्रमी येऊनिया ।

परतति कष्टाविना त्रास न देता कुणासही ॥18॥

नान्यो दोषो भवेदत्र मृगेभ्योऽन्यत्र विद्धि वै ।

तच्छृत्वा वचनं तस्य महर्षेलक्ष्मणाग्रजः॥19॥

उवाच वचनं धीरो विगृह्य सशरं धनुः।

आश्रमी अन्य ना दोष मृगोपद्रव सोडता ।

त्यांचे वचन ऐकुनि श्रीराम लक्ष्मणाग्रज॥19॥

धनुर्बाण हाती घेऊनि धीरवीर म्हणती असे ।
 तानहं सुमहाभाग मृगसंधान समागतान् ॥२०॥
 हन्यां निश्चितधारेण शरेणानतपर्वणा॥
 भवांस्तत्राभिषज्येत किं स्यात कृच्छृतरं ततः ॥२१॥
 मृगां उपद्रवकारी जर मी वधिले शरे ॥२०॥
 आपला अपमान होईल त्यामुळे मला ॥
 कष्टदायक कृत्य आणखी कुठले असे ? ॥२१॥

एतस्मिन्नाश्रमे वासं चिरं तु न समर्थये ।
 तमेवमुक्त्वोपरमं रामः संध्यामुपागतम् ॥२२॥
 म्हणुनी आश्रमी वास दीर्घ काल न करीन मी ।
 ऐसे बोलूनिया राम सन्ध्या करण्या जातसे ॥२२॥
 अन्वास्य पश्चिमां सन्ध्यां तत्र वासमकल्पयत् ।
 सुतीक्ष्णस्याश्रमे रम्ये सीतया लक्ष्मणेन च ॥२३॥
 सायंसन्ध्या करोनिया सीता लक्ष्मणासह ।
 सुतीक्ष्ण आश्रमि राम रमणीय राहतसे ॥२३॥

ततः शुभं तापस्योग्यमन्नं स्वयं सुतीक्ष्णः पुरुषर्षभाभ्याम् ।
 ताभ्यां सुस्त्कृत्य ददौ महात्मासंन्ध्यानिवृत्तौ रजनीं समीक्ष्य ॥२४॥
 संन्ध्या निघून जाता निशा तेव्हा तपस्व्यायोग्य अन्न सुतीक्ष्ण स्वतः।
 घेऊनि येती आणि अर्पण करती सत्कारपूर्वक बन्धुना पुरुषशिरोमणि ॥२४॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे सप्तमः सर्गः॥७॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ८

रामस्तु सहस्रौमित्रिः सुतीक्ष्णेनाभिपुजितः।
 परिणाम्य निशां तत्र प्रभाते प्रत्यबुध्यत ॥१॥

सुतीक्ष्णाने पूजित श्रीराम लक्ष्मणासह ।
 रात्र आश्रमी कंठून होई प्रभाती जागृत ॥१॥

उत्थाय च यथाकालं राघवः सह सीतया ।
 उपस्पस्य सशीतेन तोयेनोत्पलगन्धिना ॥२॥

अथ तेऽग्निं सुरांश्चैव वैदेही रामलक्ष्मणौ ।
 काल्यं विधिवदभ्यर्थ्य तपस्विशरणे वने ॥३॥
 उदयन्तं दिनकरं दृष्ट्वा विगतकल्मषाः।
 सुतीक्ष्णमभिगम्येदं श्लक्षणं वचनमब्रुवन् ॥४॥
 सीतेसह दोघे बन्धु प्रातःकालि उठोनिया ।
 करती मंगलस्नान शीतल जले सुवासिक ॥२॥
 नंतर विधिपूर्वक ते अग्नि आणि देवता ।
 यांची पूजा करुनी ते तपस्विस्थित त्या वनी ॥३॥

दर्शन उदित सूर्याचे करुनी निष्पाप ते तिघे ।
 सुतीक्ष्णाप्रति जाऊनी वचने मधुर बोलती ॥४॥

सुखोषिताः स्म भगवंस्त्वया पूज्येन पूजिताः।
 आपृच्छामः प्रयास्यामो मुनयस्त्वरयन्ति नः॥५॥

पूजिले आपण आम्हा पूजनीय असुनी स्वतः।
 आश्रमी राहुनि सुखे आज्ञा आपलि मागतो ।
 निघाया येथुनि आता मुनिलोक करति त्वरा ॥५॥

त्वरामहे वयं द्रष्टुं कृत्स्नमाश्रममण्डलम् ।
 ऋषीणां पुण्यशीलानां सण्डकारण्यवासिनाम् ॥६॥
 वसती दण्डकारण्ये ऋषी जे त्यांचे आश्रमा
 मण्डल सम्पूर्ण शीघ्र पहाया करतो त्वरा ॥६॥
 अभ्यनुज्ञातुमिच्छामः सहैभिर्मुनिपुड्गवैः ।
 धर्मनित्यस्तपोदान्तर्विशिखैरिव पावकैः॥७॥
 मागतो आपली आज्ञा अग्नीसम तेजस्वी जे ।
 महर्षि धर्मपरायण त्यांच्यासह जाण्यास्तव ॥७॥

अविष्वद्यातपो यावत् सूर्यो नातिविराकते ।
 अमार्गेणागतां लक्ष्मी प्राप्येवान्वयवर्जितः॥८॥
 तावदिच्छामहे गन्तुमित्युक्त्वा चरणौ मुनेः।
 ववन्दे सहसौमित्रिः सीतयासह राघवः ॥९॥
 अन्याये प्राप्त संपती उग्रता नीच कुले नरा ।
 आणी तसा ताप रविचा होण्या पूर्वि येथुनी ॥८॥
 निघतो ऐसे बोलुनी लक्ष्मण सीतेसह ।
 श्रीराम तेथुनि निघती ऋषिचरणा वन्दुनी ॥९॥

तौ संस्पृशन्तौ चरणावुत्थाप्य मुनिपुङ्गवः।
 गाढमाश्छिष्य सस्नेहमिदं वचनमब्रवीत् ॥10॥
 पदस्पर्श करणाऱ्या उचलुनी रामलक्ष्मणा ।
 हृदया लावुनिया मुनी प्रेमाने बोलती असे ॥10॥
 अरिष्टं गच्छ पन्थानं राम सौमित्रिणा सह ।
 सीतया चानया सार्धं छाययेवानवृत्तया ॥11॥
 लक्ष्मण आणि सीता अनुसरे छायेसम तुज ।
 जाइ त्यांच्यासवे मार्ग तुझा होवो निष्कंटक ॥11॥

पश्याश्रमपदं रम्यं दण्डकारण्यवासिनाम् ।
 एषां तपस्त्विनां वीरं तपसा भावितात्मनाम् ॥12॥
 तपे शुद्धं मनं ज्यांचे तपस्त्वीं जे मुनीजन ।
 आश्रमं दण्डकारण्ये रमणीयं त्यांचे पहा ॥12॥
 सुप्राज्यफलमूलानि पुष्पितानि वनानि च ।
 प्रशस्तमृगयूथानि शान्तपक्षिगणानि च ॥13॥
 उत्तमं फलमूले युक्तं तसे पुष्पे सुशोभित ।
 मृगं वनी विहरती शान्तभावे तसे खग ॥13॥

फुल्लपड्कजखण्डानि प्रसन्नसलिलानि च ।
कारण्डविकीर्णानि तटाकानि सरांसि च ॥14॥

प्रफुल्ल कमले ज्यात तलाव नि सरोवर ।
निर्मळ जलयुक्त कारण्डादि पक्षिगण ॥14॥

द्रक्ष्यसे दृष्टिरम्याणि गिरिप्रिसवानि च ।
रमणीयान्यरण्यानि मयुराभिरुतानि च ॥15॥

पर्वती निझर रम्य नेत्रसुखद पाहसी ।
मयूरस्वरे गुंजत सुरम्य वनराजिही ॥15॥

गम्यतां वत्स सौमित्रे भवानपि च गच्छतु ।
 आगन्तव्यं च ते दृष्ट्वा पुनरेवाश्रमं प्रति ॥16॥

श्रीराम निघा तुम्ही सौमित्र तुम्हीही सवे ।
 पाहूनि आश्रम तो पुन्हा येथेच यायचे ॥16॥

एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः।
 प्रदक्षिणं मुनिं कृत्वा प्रस्थात्मपचक्रमे॥17॥

होकार तया देऊनी काकुत्स्थ लक्ष्मणासह।
 प्रदक्षिणा घालुनि त्याना प्रस्थाना सज्ज होतसे ॥17॥

ततः शुभतरे तूणी धनुषी चायतेक्षणा ।
 ददौ सीता तयोर्धात्रोः खड्गौ च विमलौ ततः॥१८॥
 विशालनयना सीता शर धनुष्य खड्गही।
 परम सुन्दर देई हाती उभय बन्धूंच्या ॥१८॥
 आबध्य च शुभे तूणी चापे चादाय सस्वने ।
 निष्क्रान्तावाश्रमाद् गन्तुमुभौ तौ रामलक्ष्मणौ ॥१९॥
 तूणी सुन्दर बान्धोनि धनुष्या हाति घेउनी ।
 श्रीराम लक्ष्मण दोघे सोडती आश्रम सत्वर ॥१९॥

शीघ्रं तौ रूपसंपन्नावनुज्ञातौ महर्षिणा।
 प्रस्थितौ धृतचापासी सीतया सह राघवौ ॥२०॥

रूपसंपन्न ते दोघे आज्ञा मुनींची घेउनी ।
 चापबाणासह प्रस्थान करती सीतेस घेउनी ॥२०॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डेऽष्टमः सर्गः॥८॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ९

सुतीक्षेणोनाभ्यनुज्ञातं प्रस्थितं रघुनन्दनम् ।
 हृदया स्निग्धया वाचा भर्तारमिदमब्रवीत ॥१॥
 सुतीक्ष्ण आज्ञा मिळता निघालेल्या वनाकडे ।
 श्रीरामास स्नेहपूर्ण स्वरे सीता म्हणतसे ॥२॥
 अर्थम् तु सुसूक्ष्मेण विधिना प्राप्यते महान् ।
 निवृत्तेन च शक्योऽहं व्यसनात् कामजादिह ॥३॥

महान पुरुष तुम्ही सूक्ष्म दृष्ट्या पाहता ।
 अधर्मा प्राप्त करता वाचण्या त्यापासुनी ।
 कामजनित व्यसने निवृत्त होणे योग्यच ॥२॥

त्रीण्येव व्यसनान्यत्र कामजानि भवन्त्युत ।
 मिथ्यावाक्यं तु परमं तस्मात् गुरुतरावुभौ ॥३॥

परदाराभिगमनं विना वैरं च रौद्रता ।
 मिथ्यावाक्यं न ते भूतं न भविष्यति राघव ॥४॥

तीन प्रमाद घडती कामवश उत्पन्न जे ।

असत्य वचन मोठा प्रमाद परि त्याहुनी॥३॥
 परस्त्री गमन क्रूर वर्तन शत्रुत्वाविना ।
 मिथ्याभाषण न घडे आपल्या कडुनी कधी ॥४॥
 कुतोऽभिलषणं स्त्रीणां परेषां धर्मनाशनम् ।
 तव नास्ति मनुष्येन्द्र न चाभूत ते कदाचन ॥५॥
 मनस्यपि तथा राम न चैतद् विद्यते क्वचित् ।
 स्वदारनिरतश्चैव नित्यमेव नृपात्मज ॥६॥
 धर्मिष्ठः सत्यसंधश्च पितुर्निर्देशकारकः।

त्वयि धर्मश्च सत्यंच त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥7॥

परस्त्री अभिलाषा न शक्य धर्मपरायणा ।

मनुष्येन्द्रा कधी झाली तुम्हास मनातूनही॥5॥

आपणा न कधी झाली होईलही नच कधी ।

अनुरक्त धर्मपत्नी सवे सदैव आपण ॥6॥

सत्यप्रतिज्ञ धर्मिष्ठ पितुराजा धारक ।

प्रतिष्ठित धर्म सत्य आहेच आपल्याठायी ॥7॥

तच्च सर्वं महाबाहो शक्यं वोढुं जितेन्द्रियैः।

तव वश्येन्द्रियत्वं च जानामि शुभदर्शन ॥८॥
 सत्य धर्म महाबाहो पूर्णरूपाने धारण ।
 जितेन्द्रिय करतात आपणही जितेन्द्रिय ॥८॥
 तृतीयं यदिदं रौद्रं परप्राणाभिहिंसनम् ।
 निवैरं क्रियते मोहात तच्च ते समुपस्थितम् ॥९॥
 तिसरा भयंकर दोष परप्राणास हिंसक ।
 निवैरं मोहाने होत तो शक्य आपणासवे ॥९॥
 प्रतिज्ञातस्त्वया वीर दण्डकारण्यवासिनाम् ।

ऋषीणां रक्षणार्थाय वधः संयति रक्षसाम् ॥10॥
 प्रतिज्ञा आपण केली राक्षसांच्या वधास्तव ।
 ऋषींच्या रक्षणासाठी दण्डकारण्य राहती ॥10॥
 एतन्निमित्तं च वनं दण्डका इति विश्रुतम् ।
 प्रस्थितस्त्वं सह भ्रात्रा धृतबाणशरासनः॥11॥
 त्याचसाठी बन्धुसवे दण्डकारण्य विख्यात ।
 वनाप्रति प्रस्थित तुम्ही धनुष्यबाणासहित ॥11॥
 ततस्त्वां प्रस्थितं दृष्ट्वा मम चिन्ताकुलं मनः ।

त्वद्धृतं चिन्तयन्त्या वै भवेन्निःश्रेयसं हितम् ॥12॥

तसे आपणा पाहूनी चिन्ताकुल मम मन ।

प्रतिज्ञा पाळता आपले कल्याण व्हावे कसे ॥12॥

नहि मे रोचते वीर गमनं दण्डकान् प्रति ।

कारणं तत्र वक्ष्यामि वदन्त्याः श्रूयतां मम ॥13॥

दण्डकारण्ये मजला जाणे आपले न रुचे ।

काय कारण सांगता मी ऐका माझिया मुखे ॥13॥

त्वं हि बाणधनुष्पाणिर्धात्रा सह वनं ग :।

दृष्ट्वा वनचरान् सर्वान् कच्चित् कुर्याः शरव्ययम् ॥14॥

धनुष्य बाण घेऊनी बन्धूस्वे वनी आला ।

आसुरा पाहुनी वनी शरप्रयोग सम्भव ॥14॥

क्षत्रियाणामि ह धनुर्हताशस्येन्धनानि च ।

समीपतः स्थितं तेजोबलमुच्छृयते भृशम् ॥15॥

अग्निसमवेत इन्धन करी उद्दीप तया ।

तैसे क्षत्रियास धनु बला उत्तेजित करी ॥15॥

पुरा किल महाबाहो तपस्वी सत्यवान् शुचिः।

कस्मिंश्चिदभवत् पुण्ये वने रत्मृगद्विजे ॥16॥
 पूर्वी एक सत्यवादी तपस्वी पवित्र राहती ।
 वनी जेथे मृग पक्षी करती वास आनंदे ॥16॥
 तस्यैव तपसो विघ्नं कर्तुमिन्दः शचिपतिः।
 खड्गपाणिरथागच्छदाश्रमं भटरूपधृक् ॥17॥
 तपी विघ्न आणण्यास इन्द्र योद्धारूपे करी ।
 खड्ग घेउनिया येई आश्रमी एके दिनी ॥17॥
 तस्मिंस्तदाश्रमपदे निहितः खड्ग उत्तमः।

स न्यासविधिना दत्तः पुण्ये तपसि तिष्ठतः॥18॥

आश्रमी उत्तम खड्ग ठेवि मुनिला सांगुनी ।

पवित्र तपस्या करण्यात मग्न असति जे ॥18॥

स तच्छस्त्रमनुप्राप्य न्यासरक्षणतत्परः।

वने तु विचरत्येव रक्षन् प्रत्ययमात्मनः॥19॥

ठेव म्हणुनी मिळता शस्त्ररक्षणार्थ मुनि ।

वनात फिरती तेव्हां ठेवती जवळी सदा ॥19॥

यत्र गच्छत्युपादातुं मूलानि च फलानि च ।

न विना याति तं खद्रं न्यासरक्षनतत्परः ॥२०॥

फल मूलास्तव जाई जेथे सर्व स्थानि त्या ।

विना खडग न जाती ते अमानत रक्षणास्तव ॥२०॥

नित्यं शस्त्रं परिवहन क्रमेण स तपोधनः।

चकार रौद्रीं स्वां बुद्धिं त्यक्त्वा तपसि निश्चयम् ॥२१॥

नित्य शस्त्रा वागवून तपोधन वृत्ति तापसी ।

सोङुनी क्रूरतापूर्ण बुद्धीस बनवीतसे ॥२१॥

ततः स रौद्राभिरतः प्रमत्तोऽधर्मकर्षितः।

तस्य शस्त्रस्य संवासाज्जगाम नरकं मुनिः॥२२॥

बने अधार्मिक मुनि होई रौद्रकर्मी रत ।

प्रमादे शस्त्रसहवासे जातसे नरकाप्रति ॥२२॥

एवमेतत् पुरावृत्तं शस्त्रसंयोगकारणम् ।

अग्निसंयोगवद्भेतुः शस्त्रसंयोग उच्यते ॥२३॥

शस्त्र बाळगण्याने तपस्व्या प्राप्त दुर्दशा ।

इन्धना अग्निसंयोग तैसा शस्त्रसंयोग हा ॥२३॥

स्नेहाच्च बहुमानाच्च स्मारये त्वां तु शिक्षये ।

न कथंचन सा कार्या गृहीतधनुषा त्वया ॥२४॥
 बुद्धिवैरं विना हन्तुं राक्षसान् दण्डकाश्रितान् ।
 अपराधं विना हन्तुं लोकोवीर न मंस्यते ॥२५॥
 बोलले वृत्त पूर्वीचे आपल्या स्नेह आदरे ।
 वापरा सांगते शस्त्र दिसता योग्य कारण ॥२४॥
 राक्षसा दण्डकारण्ये न वधा विनाकारण ।
 अपराधाविना हत्या नसे योग्य कुणाचीही ॥२५॥
 क्षत्रियाणां तु वीराणां वनेषु नियतात्मनाम् ।

धनुषा कार्यमेतावदार्तानामभिरक्षणम् ॥26॥

मन इन्द्रिये वश ज्यांची वीरां धनु धारण ।

रक्षणास्तव प्राण्यांच्या असती संकटात जे ॥26॥

कव च शस्त्रं कव च वनं कव च क्षात्रं तपः कव च ।
व्याविद्धमिदमस्माभिर्देशर्थस्तु पूज्यताम् ॥27॥

शस्त्रधारण वनवास तसे तप नि क्षत्रिय ।

परस्पर विरुद्ध तरी अहिंसाधर्म पाळणे ॥27॥

कदर्यकलुषा बुद्धिर्जायते शस्त्रसेवनात ।

पुनर्गत्वा त्वयोध्यायां क्षत्रधर्मं चरिष्यसि ॥२८॥

शस्त्रं धरुनिया बुद्धि कलुषित कृपणासम ।

परतता अयोध्येत क्षात्रधर्मं अनुसरा ॥२८॥

अक्षया तु भवेत् प्रीतिःश्वश्रूश्वशुर्योर्मम ।

यदि राज्यं हि संन्यस्य भवेस्त्वं निरतो मुनिः॥२९॥

त्यागुनि राज्या करता मुनिवृत्ति धारण तदा ।

सासू सासरे माझे प्रसन्न होतिल त्यामुळे ॥२९॥

धर्मादर्थः प्रभवति धर्मात् प्रभवते सुखम् ।

धर्मेण लभते सर्वं धर्मसारमिदं जगत् ॥30॥

अर्थं प्राप्तं धर्मं होई धर्मं उदयं हो सुखं ।

धर्मं सर्वं होइ प्राप्तं धर्मसंसारं सारचि ॥30॥

आत्मानं नियमैस्तैस्तैः कर्षयित्वा प्रयत्नतः ।

प्राप्तये निपुणौर्धर्मो न सुखाल्लभते सुखम् ॥31॥

नियमपालनं करुनी प्रयत्ने धर्मं संपादनं ।

चतुरं पुरुषं करी सुखे धर्मं प्राप्ति न से ॥31॥

नित्यं शुचिमतिः सौम्य चरं धर्मं तपोवने ।

सर्वं तु विदितं तुभ्यं त्रैलोक्यमपि तत्त्वतः॥32॥

शुद्धचित्ते प्रतिदिनी तपोवन धर्म आचरा ।

सर्वं ज्ञात असे तुम्हा त्रिलोकी यथार्थरूप जे ॥32॥

स्त्रीचापलादेतदुपाहृतं मे धर्मं च वक्तुं तव कः समर्थः।

विचार्य बुद्ध्या तु सहानुजेन यद् रोचते तत् कुरु माचिरेण ॥33॥

मी नारिजाती स्वभावे तुम्हा बोलले जरि मी न समर्थ ।

बंधूसमवेत त्यातिल योग्य वाटे ते शीघ्र आचरणात आणा ॥33॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे नवमः सर्गः॥१९॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 10

वाक्यमेतत् तु वैदेह्या व्याहृतं भर्तृभक्तया ।
श्रुत्वा धर्मे स्थितो रामः प्रत्युवाचाथ जानकीम् ॥१॥

पतिप्रेमी वैदेहीने कथिले वचन ऐकुनी ।

सदा धर्मस्थित देती श्रीराम उत्तर तिला ॥१॥

हितमुक्तं त्वया देवि स्निग्धया सदृशं वचः।

कुलं व्यपदिशन्त्या च धर्मज्ञे जनकात्मजे ॥२॥

धर्मज्ञ देवी हितकारी वच मज स्नेहे बोलसी।

पाळण्याविषयी योग्य क्षत्रियकुलधर्मासि ते ॥२॥

किं नु वक्ष्यामहं देवि त्वयेवोक्तमिदं वचः।

क्षत्रियैर्धार्यते चापो नार्तशब्दो भवेदिति ॥३॥

उत्तरु काय मी देवी कथिता क्षत्रियनीति तू।

धनुष्य रक्षण करण्या दुःखित प्राण्या संकटी ॥३॥

ते चार्ता दण्डकारण्ये मुनयः संशितव्रताः।

मां सीते स्वमागम्य शरण्यं शरणं गताः॥४॥

दण्डकारण्ये दुःखित व्रतपालन जे ऋषि ।

करती स्वतः येउनि रक्षण्या विनविती मज ॥४॥

वसन्तः कालकालेषु वने मूलफलाशनाः।

न लभन्ते सुखं भीरु राक्षसैः क्रूरकर्मभिः॥५॥

भक्ष्यन्ते राक्षसैर्भीर्मैर्नरमांसोपजीविभिः।

अरण्यात फलमूल सुखाने त्यांस ना मिळे ।

भिविति राक्षस त्याना क्रूर कर्मे आपुल्या ॥५॥

नरमांसभक्षक त्यां खाउनी टाकती वनी ।
 ते भक्ष्यमाणा मुनयो दण्डकारण्यवासिनः ॥६॥
 अस्मान् अभ्यवपद्य इति माम् ऊचु-द्विजसत्तम ॥
 मुनि ते राक्षसे त्रस्त दण्डकारण्य वासि जे ॥६॥
 येउनी मजपाशी ते रक्षण करण्या सांगती ।
 मया तु वचनम् श्रुत्वा तेषाम् एवम् सुखात् च्युतम् ॥७॥
 कृत्वा वचन शुश्रुयाम् वाक्यं एतत् उदाहृतम् ।
 प्रसीदन्तु भवन्तो मे हीः एषा तु मम अतुला ॥८॥

यद् ईदृशैः अहम् विप्रैः उपस्थेयैः उपस्थितः ।
 किं करोमीति च मया व्याहृतं द्विजसंनिधौ ॥१॥
 ऐकुनी वचना त्यांच्या शान्त केले तयांस मी ।
 आज्ञापालन विचार करुनी मी येथ येतसे
 बोलुन तया ऐसे उपस्थित मी व्हाया पाहिजे।
 रक्षणासाठी आपल्या आपणा यावे लागले ।
 काय सेवा करू सांगा बोललो मी त्या द्विजा ॥१॥
 सवैरेव समागम्य वागियं समुदाहृता।

राक्षसैर्दण्डकारण्ये बहुभिः कामरूपिभिः॥10॥

अर्दिता स्म भृशं राम भवान् नस्तत्र रक्षतु ।

सर्वांनी मिळुनी म्हटले दण्डकारण्यी राक्षस ।

बदलुनी आम्हा रूप कष्ट पोचविती बहु ॥10॥

त्यास्तव भयापासुनि करी रक्षण आमचे ।

होमकाले तु सम्प्राप्ते पर्वकालेषु चानघ ॥11॥

धर्षयन्ति सुदुर्घर्षा राक्षसाः पिशिताशना ।

अग्निहोत्रासमयी हे पर्वकालीहि राघव ॥11॥

आम्हावरि करती हल्ला मांसभक्षक राक्षस ।

राक्षसैर्धर्षितानां च तापसानां तपस्विनाम् ॥12॥

गतिं मृगयमाणानां भवान् नः परमा गतिः।

राक्षसाक्रमणापासुनि रक्षणास्तव आश्रय ॥12॥

शोधता तपस्वी आम्ही आलो शरण आपणा ।

कामं तपःप्रभावेण शक्ता हन्तं निशचरान् ॥13॥

चिरार्जितं न चेच्छामस्तपः खण्डयितुं वयम् ।

बहविघ्नं तपो नित्यं दृश्वरं चैव राघव ॥14॥

वधण्या तपोबलाने समर्थ असलो आम्ही ।
 चिरकाल अर्जित तपा खण्डित करणे आम्हा।
 अयोग्य वाटे या विघ्नांनी अशक्य ते होतसे ॥14॥
 तेन शापो न मुञ्चामो भक्ष्यमाणाश्च राक्षसैः।
 तदर्घमानान् रक्षोभिर्दण्डकारण्यवासिभिः ॥15॥
 रक्ष नस्त्वं सह भ्रात्रा त्वन्नथा हि वयं वने।
 त्यामुळे शाप न देतो राक्षसा भक्षिती जरी ।
 दण्डकारण्यवासी निशाचरपीडित आमुचे ॥15॥

बन्धूसह वनामध्ये रक्षण त्यास्तव करा ।
 मया चेतद्वचः श्रुत्वा कात्स्येन परिपालयन् ॥16॥
 ऋषीणां दण्डकारण्ये संश्रुतं जनकात्मजे ।
 ऋषिवचना ऐकून प्रतिज्ञा मी केली असे ॥16॥
 पूर्णरूपे करीन त्यांचे रक्षण जनकनंदिनी ।
 संश्रुत्य च न शक्ष्यामि जीवमानः प्रतिश्रवम् ॥17॥
 मनीनामन्यथा कर्तुं सत्यामिष्टं हि मे सदा ।
 मुनींच्या पुढती केली प्रतिज्ञा जीवित जोवरी ॥17॥

असत्य न होउ देईन सत्यपालन व्रत मम ।
 अप्यहं जीवितं जह्यां त्वां वा सीते सलक्ष्मणाम् ॥18॥

न तु प्रतिज्ञा संशत्य ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः।
 त्यजीन प्राणा अथवा लक्ष्मणा किंवा तुला ॥18॥

प्रतिज्ञा नच भंगेल ब्राह्मणांसह विशेषतः।
 तदवश्यं मया कार्यभूषीणां परिपालनम् ॥19॥

अनुक्तेनापि वैदेहि प्रतिज्ञाय कथं पुनः।
 रक्षिणे मम कर्तव्य ऋषींनी नच सांगता ॥19॥

प्रतिज्ञा करता आता अशक्य ती भड़ग पावणे ।

मम स्नेहाच्च सौहार्दादिद्गुक्तं त्वया वचः॥२०॥

परितुष्टोऽस्म्यहं सिते न ह्यनिष्टोऽनुशास्यते।

सौहार्दवश स्नेहे तू बोललिस संतुष्ट मी ॥२०॥

कोण करिल उपदेश व्यक्तीस प्रिय जी नसे ।

सदृशं चानुरूपं च कुलस्य तव शोभने ।

सधर्मचारिणी मे त्वं प्राणेभ्योऽपि गरीयसि ॥२१॥

कथन हे अनुरूप कुलास तव शोभने ।

सहधर्मचारिणी तू मज प्राणाहुनि प्रिय ॥२१॥

इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा सीतां प्रियां मैथिलिराजपुत्रीम् ।

रामो धनुष्मान् सह लक्ष्मणेन जगाम रम्याणि तपोवनानि ॥२२॥

बोलून ऐसे मिथिलाकुमारी सीतेस प्रिय श्रीराम महात्मा ।

घेऊन हाती धनुष्य लक्ष्मणासवे तपोवने रमणीय चालु लागती ॥२२॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे दशमः सर्गः॥१०॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 11

अग्रतः प्रययौ रामः सीता मध्ये सुशोभना ।
 पृष्ठस्तु धनुष्पाणिर्लक्ष्मणोऽनुजगाम ह ॥1॥

श्रीराम पुढती सीता मध्यभागी सुशोभना ।
 धनुष्य घेउनि हाती चाले लक्ष्मण मागुती ॥1॥

तौ पश्यमानौ विविधान् शैलप्रस्थान् वनानि च ।
 नदीश्च विविधा रम्या जग्मतुः सह सीतया ॥2॥

बन्धुद्वय सीतेसह विविध शैलशिखरे वने ।
 रमणीय सरिता तैशा पहात पुढती चालती ॥२॥
 सारसांश्चक्रवाकांश्च नदीपुलिनचारिणः।
 सरांसि च सपद्मानि युतानि जलजैः खगैः॥३॥
 नदीतटी चक्रवाक सारसही विचरती ।
 सरोवरे जलचर पक्षी पद्मे सुशोभित ॥३॥
 यूथबद्धांश्च पृष्ठतान् मदोन्मत्तान् विषाणिनः।
 महिषांश्च वराहांश्च गजांश्च द्रुमवैरिणः॥४॥

मृग कळप तसे रेडे अस्वले मत्तही सवे।
 हत्ती वैरी सुळेवाले वृक्षाचे असती जणु ॥४॥
 ते गत्वा दूरमध्वानं लम्बमाने दिवाकरे ।
 सारसैहंसकादम्बैः संकुलं जलजातिभिः ॥६॥
 अस्तमाने सूर्य असता तलाव रम्य पाहती ।
 एकयोजन असे ज्याची लांबी रुन्दी सारखी ॥५॥
 पद्मपुष्करसम्बाधं गजयूथैरलंकृतम्
 सारसैहंसकादम्बैः संकुलं जलजातिभिः ॥६॥

युक्त श्वेतकमलांनी गजसंकुल शोभित ।
 सारस हंस कादम्ब व्याप्त तैसे जलचरे ॥६॥
 प्रसन्नसलिले रम्ये तस्मिन् सरसि शुश्रुवे।
 गीतवादित्रनिर्घोषो न तु कश्चन दृष्यते ॥७॥
 जले स्वच्छ भरलेल्या तलावातुन मंजुळ ।
 सुर ऐकू येती परी कोणी न पडते दृष्टिस ॥७॥
 ततः कौतूहलाद् रामो लक्ष्मणश्च महारथः।
 मुनिं धर्मभूतं नाम प्रष्टुं समुपचक्रमे ॥८॥

तदा कुतुहले श्रीराम लक्ष्मण हि त्यासवे।
 पुस्ति मुनिना नामे धर्मभृत समवेत जे॥८॥
 इदमत्यद्भुतं श्रुत्वा सर्वेषां नो महामुने ।
 कौतूहलं महज्जातं किमिदं साधु कथ्यताम् ॥९॥
 ऐकुनी अद्भुत गीत कुतूहल सर्वा वाटते ।
 महामुनि सर्वा सांगा सविस्तर काय हे असे ॥१०॥
 तेनैवमुक्तो धर्मात्मा राघवेण मुनिस्तदा ।
 प्रभावं सरसः क्षिप्रामाख्यातुमुपचक्रमे ॥१०॥

पुसता श्रीराम ऐसे आरम्भ धर्मव्रत मुनि।
 करती सरोवराचा सांगण्या प्रभाव तदा ॥१०॥
 इदं पञ्चाप्सरो नाम तटाकं सार्वकालिकम् ।
 निर्मितं तपसा राम मुनिना माण्डकर्णिना ॥११॥
 असे पञ्चाप्सर नामे माण्डकर्णि ऋषींनिर्मित ।
 तपे आपुल्या सदा जे अगाध जलपूरित ॥१२॥
 स हि तेपे तपस्तीव्र माण्डकर्णि महामुनिः।
 दशवर्षसहस्राणि वायुभक्षो जलाशये ॥१२॥

तप खडतर त्यांचे जलाशये वायु भक्षुनि ।
 वर्षे दशसहस्र करती माण्डकर्णि महामुनी ॥12॥

ततः प्रव्यथिताः सर्वे देवाः साग्निपुरोगमाः।
 अब्रुवन् वचनं सर्वे परस्परसमागताः॥13॥

तपाने चिन्तित होती अग्न्यादि सर्व देवता ।
 परस्परांमध्ये चर्चा करती तद्विषये अशी ॥13॥

अस्माकं कस्यचित् स्थानमेष प्रार्थयते मुनिः।
 इति संविग्नमनसः सर्वे तत्र दिवौकसः॥14॥

आपल्यामधले स्थान घेण्यास्तव करी तप।
 विचारे या सर्व देव होती उद्विग्न मानसी ॥14॥

ततः कर्तुं तपोविनं सर्वदेवैर्नियोजिताः।
 प्रधानाप्सरसः पञ्च विद्युच्चलितवर्चसः॥15॥

तेव्हां तपोभड्गास्तव नियुक्त सर्व देवता ।
 करती अप्सरा पांच कान्तियुक्त विजेसम ॥15॥

अप्सरोभिस्तस्ताभिर्मुनिर्दृष्टपरावरः।
 नीतो मदनवश्यत्वं देवानां कार्यसिद्धये ॥16॥

पाहुनी अप्सरांना त्या होती मुनी आनंदित ।
 मदनवश होऊनी देवांचे कार्य सिद्ध हो ॥16॥
 ताश्वैवाप्सरसः पञ्च मुनेः पत्नीत्वमागताः।
 तटाके निर्मितं तासां तस्मिन्नन्तर्हितं गृहम् ॥17॥
 मुनिपत्नी बनुनी त्या जलाशये पाच राहती ।
 जले क्षिप्र असे वास अप्सरा ज्यात राहती ॥17॥
 तत्रैवाप्सरसः पञ्च निवसन्त्यो यथासुखम्
 रमयन्ति तपोयोगान्मुनिं यौवनमास्थितम् ॥18॥

सेवेत मुनिंच्या पाच अप्सरा राहुनी गृही।
 तपे यौवनप्राप्त मुनिना सुख देति त्या ॥18॥
 तासां संक्रीडमानानामेष वादित्रनिःस्वनः।
 श्रूयते भूषणोन्मिश्रो गीतशब्दो मनोहरः॥19॥
 वाद्यांचा त्या ध्वनी होई झणकार भूषणांचा ।
 करता क्रीडाविहार अप्सरा गीते गाउनी ॥19॥
 आश्र्वर्यमिति तस्यैतद् वचनं भावितात्मनः।
 राघवः प्रतिजग्राह सह भ्रत्रा महायशाः॥20॥

भावितात्मा महर्षींचे वच श्रीराम लक्ष्मण।
 ऐकुनी स्वीकारती ते व्यक्त आश्र्वय करोनिया ॥२०॥
 एवं कथयमानः स ददर्शश्रममण्डलम् ।
 कुशचीरपरिक्षिप्तं ब्राह्मया लक्ष्या समावृतम् ॥२१॥
 एवढे सांगुनि रामा दाखविला एक आश्रम ।
 कुश वल्कल वस्त्रांसह ब्रह्मतेजे प्रकाशित ॥२१॥
 प्रविश्य सह वैदेह्या लक्ष्मणेन च राघवः।
 तदा तस्मिन् स काकुत्स्थः श्रीमत्याश्रममण्डले ॥२२॥

उशःइत्वा स सुखं तत्र पूज्यमानो महर्षिभिः।
 वैदेही लक्ष्मणासह प्रवेशुनी आश्रमस्थली ।
 राहती सुखपूर्वक ते ककुत्स्थकुलभूषण ॥२२॥
 महर्षीं तेथिल त्यांचा करती सत्कार आदरे ॥
 जगाम चाश्रमांस्तेषां पर्यायेण तपस्विनाम् ॥२३॥
 येषमुषितवान् पूर्वं सकाशे स महास्त्रवित् ।
 अस्त्रज्ञ महान् जाती श्रीराम सर्व आश्रमी ॥२३॥
 भेटण्या तपस्वीजना ज्यांच्यासमवेत राहती ।

क्वचित् परिदशान् मासानेकसंवत्सरं क्वचित् ॥24॥

क्वचिच्च चतुरो मासान् पञ्च षट् च परानि क्वचित् ।

अपरत्राधिकान् मासानध्यर्थमधिकं क्वचित् ॥25॥

त्रीनऽ मासानष्टमासांश्च राघवो न्यवस्त सुखम् ।

कोठे दश मास कुठे चार वा पाचही कुठे ॥24॥

कुठे त्याहुनी जास्त अष्ट किंवा आणखी ।

तीन किंवा अकरा महिने वा अधिकही ॥25॥

ऋषींच्या आश्रमी वास सुखाने राघव करी ।

तत्र संवसतस्तस्य मुनीनामाश्रमेषु वै ॥२६॥
 रमतश्चानुकूल्येन ययुः संवत्सरा दश ।
 मुनींच्या आश्रमी ऐसे राहता रमुनी तिथे ॥२६॥
 अनुकूल वातावरणी दहा वर्षे लोटली ।
 परिसृत्य च धर्मज्ञो राघवः सह सीतया ।
 सुतीक्ष्णस्याश्रमपदं पुनरेवाजगाम ह ।
 ऐसे श्रीराम धर्मज्ञ सर्वत्र फिरुनी राहुनि॥२७॥
 सीतेसह सुतीक्ष्णाच्या परत येती आश्रमी।

स तमाश्रममागम्य मुनिभिः परिपूजितः॥२८॥

तत्रापि न्यवसद् रामः किंचित् कालमर्दिमः।

सन्मानित आश्रमी त्या मुर्नींकडुन तेथिल ॥२८॥

शत्रुनाशक श्रीराम काही काळ तिथे वसे ।

अथाश्रमस्थो विनयात् कदाचित् तं महामुनिम् ॥२९॥

उपासीनः स काकुत्स्थः सुतीक्ष्णमिदमब्रवीत् ।

आश्रमी राहता ऐसे श्रीराम एके दिनी ॥२८॥

विनीतभावे सुतीक्ष्णा बोले जवळ बैसुनी ।

अस्मिन्नरण्ये भगवन्नगस्त्यो मुनिसत्तमः॥३०॥

वसतीति मया नित्यं कथाः कथयतां श्रुतम् ।

न तु जानामि तं देशं वनस्यास्य महत्तया ॥३१॥

ऐकले बोलता लोक मुनिश्रेष्ठ अगस्त्यजी ॥३०॥

वनी करति वास्तव्य परि विशाल या वनी ।

वास्तव्य कुठे करती स्थान ते नच जाणतो ॥३१॥

कुत्राश्रमपदं रम्यं महर्षेस्तस्य धीमतः।

प्रसादार्थं भगवतः सानुजः सह सीतया ॥३२॥

अगस्त्यमधिगच्छेयमभिवादयितुं मुनिम् ।

मनोरथो महानेष हृदि सम्परिवर्तते ॥३३॥

स्म्य आश्रम मुर्नींचा बुद्धिमान् त्या असे कुठे ।

लक्ष्मण सीतेसह मी अगस्ति भगवानांना ॥३२॥

आशीर्वादार्थ मुर्नींच्या प्रणाम करण्यास्तव ।

जाण्याची आश्रमी त्यांच्या इच्छा मनि येतसे ॥३३॥

यदहं तं मुनिवरं शुश्रूषेयमपि स्वयम्

इति रामस्य स मुनिः श्रुत्वा धर्मात्मनो वचः॥३४॥

सुतीक्ष्णः प्रत्युवाचेदं प्रीतो दशर्थात्मजम् ।
 इच्छितो सेवा करण्या मुनिवरांची मी स्वतः:
 ऐकुनि धर्मात्मा राम बोलता हे असे मुनि ॥३४॥
 प्रसन्न सुतीक्ष्ण होती वदति दशरथनंदना ।
 अहमप्येतदेव त्वां वक्तुकामः सलक्ष्मणम् ॥३५॥
 अगस्त्यमभिगच्छेति सीतया सह राघव ।
 दिष्ट्या त्विदानीमर्थेऽस्मिन् स्वयमेव ब्रवीषि माम् ॥३६॥
 श्रीरामा लक्ष्मणासह मजलाहि वाटे तुजा॥३५॥

भेटण्यास अगस्तींना सांगावे सीतेस घेउनी ।
 तूच विचारत आहेस सौभाग्याची गोष्ट ही ॥३६॥
 अयमाख्यामि ते राम यत्रागस्त्यो ममामुनिः।
 योजनान्याश्रमात तात याहि चत्वारि वै ततः।
 दक्षिणेन महान् श्रीमानगस्त्यभ्रातुराप्रमः ॥३७॥
 सांगतो तुज श्रीरामा अगस्ति आश्रम स्थान ।
 दक्षिणेस येथुनिया जाउनी चार योजने ।
 दिसेल आश्रम रम्य भ्रात्याचा अगस्तिच्या ॥३७॥

स्थलीप्रायवनोदेशे पिप्पलीवनशोभिते ।
 बहुपुष्पफले रम्ये नानाविहगनादिते ॥३८॥
 पद्मिन्यो विविधास्तत्र प्रसन्नसलिलाशयाः।
 हंसकारण्डवाकीर्णश्वकवाकोष्णोभिताः ॥३९॥
 समतल भूमि तेथील पिंपळ वृक्षे शोभित ।
 पुष्प फळे भरलेली रम्य पक्षि गणे सदा ॥३८॥
 तलाव जले भरलेले प्रसन्न पद्मे शोभित ।
 पक्षी हंस कारण्ड वक्रवाकहि ते तसे ॥३९॥

तत्रैकां रजनीं व्युष्य प्रभाते राम गम्यताम् ।
 दक्षिणां दिशमास्थाय वनखण्डस्य पार्श्वतः॥४०॥
 तत्रागस्त्याश्रमपदं गत्वा योजनमन्तरम् ।
 रमणीये वनोद्देशे बहपादपशोभिते ॥४१॥
 श्रीरामा राहुन रात्री प्रभाती उठुनी निघे।
 दक्षिणेस वनाच्या त्या एक योजन जाउनी ॥४०॥
 पाहशील सुशोभित वृक्षे रमणीय वनी ।
 दिसे अगस्त्य मुनींचा आश्रम रम्य तो असे ॥४१॥

रंस्यते तत्र वैदेही लक्ष्मणश्च त्वया सह ।
 स हि रम्यो वनोद्देशे बहुपादसंयुतः॥42॥
 लक्ष्मण वैदेही सह आनंदाने तुम्ही रहा।
 वृक्षे शोभित असे तो वनप्रान्त रमणिय ॥42॥
 यदि बुद्धि कृता द्रष्टुमगस्त्यं तं महामुनिम् ।
 अद्यैव गमने बुद्धिं रोचयस्व महामते ॥43॥
 विचार निश्चित केला अगस्ति दर्शनाचा जर ।
 आजच जाण्याचा करा निश्चय महामती ॥43॥

इति रामो मुनेः श्रुत्वा सह भ्रात्राभिवाद्य च ।
 प्रतस्थेऽगस्त्यमुद्दिश्य सानुगः सह सीतया ॥44॥
 मुर्नींचे ऐकुनी बोल बंधुसह वन्दुनी तयां ।
 अगस्त्याश्रमास जाण्या निघती तत्काळ सर्व ते ॥44॥
 पश्यन् वनानि चित्राणि पर्वताश्वाभ्रसंनिभान् ।
 सरांसि सरितश्चैव पथि मार्गवशानुगान् ॥45॥
 वनात चित्रविचित्र गिरिमाला मेघांसम ।
 सरोवरे सरिताही पहात मार्ग चालती ॥45॥

सुतीक्ष्णेनोपदिष्टेन गत्वा तेन पथा सुखम् ।
 इदं परमसंहृष्टो वाक्यं लक्ष्मणमब्रवीत् ॥46॥
 सुतीक्ष्णे सांगितल्या मार्गे जाता सुखपूर्वक ।
 श्रीराम अत्यंत हर्षे लक्ष्मणास वच हे वदे ॥46॥
 एतदेवाश्रमपदं नूनं तस्य महात्मनः।
 अगस्त्यस्य मुनेमांतुर्दृश्यते पुण्यकर्मणः ॥47॥
 पुण्यकर्म अनुष्ठान करणान्या अगस्तींच्या ।
 दिसे लक्ष्मणा बंधूंचा तोच आश्रम निश्चित ॥47॥

यथा हीमे वनस्यास्य ज्ञाताः पथि सहस्रशः।
 संनताः फलभारेण पुष्पभारेण च दृमाः ॥48॥
 सुतीक्ष्णे बोलले तैसे मार्गी वृक्ष परिचित।
 बहरलेले फलेपुष्पे सहस्रशः दिसती तयां ॥48॥
 पिप्पलीनां च पक्वानां वनादस्मादुपागतः।
 गन्धोऽयं पवनोत्क्षसः सहसा कटुकोदयः॥49॥
 पिंपळ पक्व फलांचा येइ गन्ध वायूसवे।
 उदय कटु रसाचा होत ज्यातुनि वनामध्ये॥49॥

तत्र तत्र च दृष्यन्ते संक्षिप्ताः काष्ठसंचयाः।
 लूनाश्च परिदृष्यन्ते दर्भा वैदूर्यवर्चसः॥५०॥
 काष्ठांचे संचय दिसती अनेक जागी त्यापरी।
 वेदूर्य मणिसम वर्ण ज्यांचा कुश दिसती असे ॥५०॥
 एतच्च वनमध्यस्थं कृष्णाभ्रशिखरोपमम् ।
 पावकास्याश्रमस्थस्य धूमाग्रं सम्प्रदृश्यते ॥५१॥
 अग्निशिखा वनी मध्ये अग्रभाग जिचा दिसे ।
 मेघापरि कृष्णवर्ण आश्रमातिल अग्नि जो ॥५१॥

विविक्तेषु च तीर्थेषु कृतस्नाना द्विजातयः।
 पुष्पोपहारं कुर्वन्ति कुसुमैः स्वयमर्जितैः॥५२॥
 पवित्र तीर्थी या स्नान करण्या द्विज येति जे ।
 स्वये आनित पुष्पांचे हार बनवुनि अर्पिती ॥५२॥
 ततः सुतीक्ष्णवचनं यथा सौम्य मया श्रुतम् ।
 अगस्त्यस्याश्रमो भ्रतुनूनमेष भविष्यति ॥५३॥
 ऐकले सुतीक्ष्णवच मी अनुसारुनि सौम्य त्या ।
 निश्चये अगस्तिबंधुंचा असावा हाच आश्रम ॥५३॥

निगृह्य तरसा मृत्यं लोकानां हितकाम्यया ।
 यस्य भ्रात्रा कृतेयं दिक्षरण्या पुण्यकर्मणा ॥५४॥
 मृत्युस्वरूप वातापि इल्वल यांचे दमन ।
 पुण्यकर्मा अगस्तिनी करुनी लोकहितार्थ।
 दक्षिण दिशा करती आश्रय घेण्यालायक ॥५४॥
 वातापि इल्वल यांचा उल्लेख श्लोकात नाही
 इहैकदा किल कृरो वातापिरपि चेल्वलः।
 भ्रातरौ सहितावास्तां ब्राह्मणध्नौ महासुरौ ॥५५॥

वातापि इल्वल क्रूर रहात होते राक्षस ।
 एकत्र राहुनि बन्धु ब्राह्मणहत्या करति ते ॥५५॥

धारयन ब्राह्मणं रूपमिल्वलः संस्कृतं वदन् ।
 आमन्त्रयति विप्रान् स श्राद्धमुद्दिश्य निघृणः॥५६॥

भ्रातरं संस्कृतं कृत्वा ततस्तं मेषरूपिणम् ।
 तान् द्विजान् भोजयामास श्राद्धदृष्टेन कर्मणा ॥५७॥

निर्दय इल्वल जाई ब्रह्मरूपे सुसंस्कृत ।
 निमन्त्रण ब्राह्मणा दई श्राद्ध करण्या कारण ॥५६॥

बन्धु वातापि धारण मेषरूप करुनीया ।
 श्राद्धकल्पोक्त विधिने खाउ घाली ब्राह्मणा ॥५७॥
 ततो भुक्तवतो तेषां विप्राणामिल्वलोऽब्रवीत् ।
 वातापे निष्क्रमस्वेति स्वरेण महता वदन् ॥५८॥
 भोजन ब्राह्मण जेव्हां करती तेव्हां इल्वल ।
 “वातापे येई बाहेर “ उच्चरवे ऐसे वदे ॥५८॥
 ततो भ्रातुर्वचः श्रुत्वा वातापिर्मेषवन्नदन् ।
 भित्त्वा भित्त्वा शरीराणि ब्राह्मणानां विनिष्पत्त ॥५९॥

ऐकुनि बन्धुवचना मेषरूपे करित ध्वनी ।

पोट फाडुनि द्विजांचे येतसे बाहेर तो ॥५९॥

ब्राह्मणानां सहस्राणि तैरेवं कामरूपिभिः।

विनाशितानि संहत्य नित्यशः पिशिताशनैः ॥६०॥

इच्छेनुरूप धारुनि रूपास असुरांनी त्या ।

मांसभक्षी विनाश केला ब्राह्मणांचा सहस्रशः ॥६०॥

अगस्त्येने तदा देवैः प्रार्थितेन महर्षीणा ।

अनुभूय किल श्राद्धे भक्षितः स महासुरः॥६१॥

प्रार्थनेने देवतांच्या श्राद्धात अगस्तिनी ।

मेषरूपी असुरास मुद्दाम केले भक्षण ॥६१॥

ततः सम्पन्नमित्युक्त्वा दत्त्वा हस्तेऽवनेजनम् ।

भ्रातरं निष्क्रमस्वेति चेल्वलः समभाषत ॥६२॥

श्राद्धकर्म सम्पन्न होता ब्राह्मणाहाति जल देउनी।

बन्धूस हाक मारूनी इल्वल त्याला बोलवी ॥६२॥

स तदा भाषमाणं तु भ्रातरं विप्रघातिनम् ।

अब्रवीत प्रहसन धीमानगस्त्यो मुनिसत्तमः॥६३॥

बंधूस बोलविणाऱ्या ब्राह्मणघाति असुरा ।
 बुद्धिमान् मुनिश्रेष्ठ अगस्त्य हंसुनी वदे ॥६४॥
 कुतो निष्क्रमितुं शक्तिर्मया जीर्णस्य रक्षसः।
 भ्रातुस्तु मेषरूपस्य गतस्य यमसादनम् ॥६४॥
 मेषरूपी तव बन्धूस खाउनी मी पचविले ।
 यमलोकी गेला त्या निघण्याची शक्ति कोठली ॥६४॥
 अथ तस्य वचः श्रुत्वा भ्रातुर्निर्धनसंचितम् ।
 प्रघर्षयितुमारेभे मुनिं क्रोधानिशाचरः॥६५॥

मृत्युविषयी बन्धूच्या कळुनि संतप्त राक्षस ।

क्रोधवशे अगस्तीस मारण्या उद्युक्त जाहला ॥65॥

सोऽभ्यद्रवद् द्विजेन्द्रं तं मुनिना दीप्तेजसा ।

चक्षुषानलकल्पेन निर्दग्धो निधनं गतः ॥66॥

करता हल्ला त्याने द्विजराज अगस्तीवरि ।

अग्निमय दृष्टीने त्यांच्या दग्ध होउनि तो मरे ॥66॥

तस्यायमाश्रमो भ्रातुस्तटाकवनशोभितः।

विप्रानुकम्पया येन कर्मेदं दुष्करं कृतम् ॥67॥

आश्रम त्यांच्याच बंधूचा सरोवर वन सुशोभित ।

इल्वला ज्यांनी वधिले ब्राह्मणांस्तव दुष्कर ॥६७॥

एवं कथयमानस्य तस्य सौमित्रिणा सह ।

रामस्यास्तं गतः सूर्यः संध्याकालोऽभ्यवर्तत ॥६८॥

वार्तालाप करताना श्रीराम लक्ष्मणासह ।

अस्तास सूर्य जाई संध्याकाळहि होतसे ॥६८॥

उपास्य पश्चिमां संध्यां सह भ्रात्रा यथाविधि ।

प्रविवेशाश्रमपदं तमृषिं चाभ्यवादयत ॥६९॥

संध्योपासना करुनी विधिवत् बंधूसवे ।
 आश्रमी प्रवेशून् ऋषींना करति वन्दन ॥६९॥
 सम्यकप्रतिगृहीतस्तु मुनिना तेन राघवः।
 न्यवसत तां निशामेकां प्राश्य मूलाफलानि च ॥७०॥
 मुनिकडुनी सत्कार होत राघव नन्तर ।
 फलमूल भक्षुनिया एक रात्र राहती तिथे ॥७०॥

तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामुदिते रविमण्डले ।
 भ्रातरं तमगस्यस्य आमन्त्रयत राघवः ॥७१॥
 रात्र जाउनिया होता सूर्योदय विचारति ।
 श्रीराम अगस्त्यबन्धूस निरोप घेता तदा ॥७१॥
 अभिवादये त्वां भगवन् सुखमसम्युषितो निशाम् ।
 आमन्त्रये त्वां गच्छामि गुरुं ते द्रष्टुमग्रजम् ॥७२॥
 प्रणाम चरणा देव सुखाने रात्रि राहिलो ।
 मुनिवरा आज्ञा द्यावी भेटायास अगस्तिना ॥७२॥

गम्यतामिति तेनोक्तो जगाम रघुनन्दनः।
 यथोद्दिष्टेन मार्गेण वनं तच्चावलोकयन् ॥73॥
 निघावे वदता त्यानी निघाले रघुनन्दन ।
 सुतीक्ष्णादिष्ट मार्गनि वनशोभा पाहत ते ॥73॥
 नीवारान् पलसान् सालान् वञ्जुलांस्तिनिशांस्तथा ।
 चिरिबिल्वान् मधूकांश्च बिल्वानथ च तिन्दुकान् ॥74॥
 पुष्पितान् पुष्पिताग्राभिलताभिरुपशोभितान् ।
 ददर्श रामः शतशस्तत्र कान्तारपादपान् ॥75॥

हस्तिहस्तैर्विमृदितान् वानरैरुपशोभितान् ।
 मत्तैः शकुनिसद्दैश्च शतशः प्रतिनादितान् ॥76॥
 भात वेत पळस साल तिनिश चिरिबिल्वही ।
 तेन्द्र सम वनवृक्ष मधूक बेल अनेक ॥74॥
 रामाने पाहिले ऐसे फुलांनी जे लगडले ।
 परिवेष्टित दिसती शेकड्यांनी सुशोभित ॥75॥
 वृक्ष काहि वनगजे ध्वस्त माकडे काहीवरी।
 अनेक पक्षी तैसे किलबिलति फांद्यावरी ॥76॥

ततोऽब्रवीत् समीपस्थं रामो राजीवलोचनः।
 पृष्ठतोऽनुगतं वीरं लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ॥७७॥
 राजीवलोचन राम लक्ष्मणा जो मागुती ।
 जवळूनि चाले त्याला वच बोले मनातिल ॥७७॥
 स्निग्धपत्रा यथा वृक्षा यथा क्षान्ता मृगद्विजाः।
 आश्रमो नातिदूरस्थो महर्षे भावितात्मनः॥७८॥
 पाने स्निग्ध पशूपक्षी शान्त दिसती पाहुनी ।
 जवळ आश्रम आला अगस्तींचा गमे मज ॥७८॥

अगस्त्य इति विख्यातो लोके स्वेनेन कर्मणा ।
 आश्रमो दृष्यते तस्य परिश्रान्तश्रमापहः॥७९॥

कर्म विख्यात संसारी अगस्त्य त्यांचा आश्रम ।
 परिश्रान्त पथिकांचा करी थकवा दूर जो ॥७९॥

प्राज्यधूमाकुलवनश्चीरमालापरिष्कृतः।
 प्रशान्तमृगयूथश्च नानाशकुनिनादितः॥८०॥

यज्ञयाग धूम्रे व्याप्त चीरवस्त्रे सुशोभित ।
 मृग शान्त इथे पक्षी कलरव करती सदा ॥८०॥

निगृह्य तरसां मृत्युं लोकानां हितकाम्यया ।
 दक्षिणा दिक् कृता येन शरण्या पुण्यकर्मणा ॥८१॥
 तस्येदमाश्रमपदं प्रभावाद् यस्य राक्षसैः।
 दिगियं दक्षिणा त्रासाद् दृष्ट्यते नोपभुज्यते ॥८२॥
 मारुनी जनहितास्तव मृत्युस्वरूप राक्षसा ।
 करती वास्तव्या योग्य अगस्त्य दक्षिण दिशा ॥८१॥
 प्रभावे राक्षस ज्यांच्या केवळ भयभीत होउनी ।
 पाहती दिशेकडे या त्यांचाच हा आश्रम ॥८२॥

यदाप्रभृति चाक्रान्ता दिगियं पुण्यकर्मणा।

तदाप्रभृति निर्वैरा: प्रशान्ता रजनीचताः॥८३॥

महर्षि पुण्यकर्मा करता वास्तव्य यास्थळी।

निशाचर येथिल झाले शान्त निर्वैर ही दिशा ॥८३॥

नाम्ना चेयं भगवतो दक्षिणां दिक्प्रदक्षिणा ।

प्रथिया त्रिषु लोकेषु दुर्घर्षा क्रूरकर्मभिः॥८४॥

दक्षिण ही तिन्ही लोकी दुर्जय हो क्रूर राक्षसा ।

प्रसिद्ध त्यामुळे होई अगस्त्य नामे ही दिशा ॥८४॥

मार्ग निरोधैं सततं भास्करस्याचलोत्तमः।
 संदेशं पालयस्तस्य विन्ध्यशैलो न वर्धते ॥८५॥
 विन्ध्य पर्वत वाढोनी सूर्यमार्गाति आडवा ।
 नग्र अगस्त्यप्रभावे पुढती नच वाढला ॥८५॥
 अयं दीर्घयुषस्तस्य लोके विश्रुतकर्मणः।
 अगस्त्यस्याश्रमः श्रीमान् विनीतमृग सेवितः॥८६॥
 दीर्घायुषी ते विख्यात तिन्ही लोकी कर्मामुळे ।
 विनीत मृग सेवित हा अगस्त्य मुनि आश्रम ॥८६॥

अगस्त्य मुनी समुद्र प्राशन करण्याबद्दल प्रसिद्ध आहेत याचा उल्लेख स्वातन्त्र्यवीर सावरकरांच्या
 “सागरा प्राण तळमळला” या कवितेत आहे,
 एष लोकार्चितः साधुर्हिते नित्यं रतः सताम् ।
 अस्मानधिगतानेष श्रेयसा योजयिष्यति॥८७॥
 पूजित लोकांकडुनी सदैव रत लोकहिते ।
 त्याच्याकडुनी आम्हास मिळतील आशीर्वाद ॥८७॥
 आराधयिष्याम्यत्राहमगस्त्यं तं महामुनिम् ।
 शेषं व वनवासस्य सौम्य वत्स्याम्यहं प्रभो ॥८८॥

राहून येथे करीन अगस्त्यांची आराधना ।
 उरे वनवास काल इथेच राहिन लक्ष्मणा ॥८८॥
 अत्र देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः।
 अगस्त्यं नियताहाराः सततं पर्युपासते ॥८९॥
 देवता गन्धर्व सिद्ध महर्षि येथे येउनी ।
 आहार घेउनी करती अगस्त्यांची उपासना ॥८९॥
 नात्र जीवेन्मृषावादी क्रूरो वा यदि वा शठः।
 नृशंसः पापवृत्तो वा मुनिरेव तथाविधः॥९०॥

प्रभावाने त्यांच्या क्रूर, नृशंस पापाचारी शठ।
 आश्रमात या न शके राहण्या जीवित क्षण ॥१०॥

अत्र देवाश्च यक्षाश्च नागाश्च पतगैः सह ।
 वसन्ति नियताहारा धर्ममाराधयिष्णवः॥११॥

करण्यास्तव धर्माची यक्ष नाग आराधना ।
 देव पक्षी नित्य येथ आहार करुनी राहती ॥११॥

अत्र सिद्धा महात्मानो विमानैः सूर्यसन्निभैः।
 त्यक्त्वा देहान् नवैदेहैः स्वर्याताः परमर्षयः॥१२॥

इथे त्यागुनी शरीरा महात्मा महर्षि सिद्ध ।
 नूतन शरीरे विमानाने स्वर्गलोकी पोचती ॥92॥

यक्षत्वमरत्वं च राज्यानि विविधानि च ।
 अत्र देवाः प्रयच्छन्ति भूतैराराधिताः शुभैः ॥93॥

सत्कर्मपरायण प्राण्यां आराध्य देवता देती ।
 यक्षत्व अमरत्व राज्ये विविध प्रकाराची ॥93॥

आगताः स्माश्रमपदं सौमित्रे प्रविशाग्रतः।
 निवेदयेहं मां प्राप्तमृष्ये सह सीतया ॥94॥

आश्रमात आपण आलो लक्ष्मणा प्रवेश करी ।
सूचना दे महर्षींना सीतेसह आलो आम्ही ॥94॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे एकादशः सर्गः ॥11॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 12

स प्रविश्याश्रमपदं लक्ष्मणो राघवानुजः।
अगस्त्यशिष्यमासाद्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥१॥

आश्रमात प्रवेशूनी राघवानुज लक्ष्मण ।
शिष्यास अगस्तीच्या बोलला बोल हे असे ॥१॥

राजा दशरथो नामज्येष्ठस्तस्य सुतो बली ।
रामः प्राप्तो मुनि द्रष्टं भार्यया सह सीतया ॥२॥

प्रसिद्ध दशरथ राजा ज्येष्ठ पुत्र महाबली।
 श्रीराम पत्नी सीतेसह येइ महर्षि दर्शना ॥२॥
 लक्ष्मणो नाम तस्याहं भ्राता त्ववरजो हितः।
 अनुकूलश्च भक्तश्च यदि ते श्रोतमागतः॥३॥
 बन्धु कनिष्ठ मी त्याचा हितैषी भक्तही तसा।
 लक्ष्मण मम नाम ऐकले असेल तुम्ही ॥३॥
 ते वयं वनमत्युग्रं प्रविष्टाः पितृशासनात।
 द्रष्टुमिच्छामहे सर्वे भगवन्तं निवेद्यताम् ॥४॥

भयंकर वनी आम्ही पित्राज्ञेने आलो आता ।
 दर्शना अगस्त्य मुनींच्या आलो हे सांगा तयां॥४॥

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणस्य तपोधनः।
 तथेत्युक्त्वाग्निशरणं प्रविवेश निवेदितुम् ॥५॥

त्याचे वचन ऐकूम होकार त्याला देउनी।
 सांगण्या हे महर्षींना अग्निशाळेत जाइ तो ॥५॥

स प्रविश्य मुनिश्रेष्ठं तपसा दुष्प्रघर्षणम् ।
 कृताञ्जलिरुवाचेदं रामागमनमञ्जसा ॥६॥

यथोक्तं लक्ष्मणेनैव शिष्योऽगस्त्यस्य सम्मतः।
 लक्ष्मण वदे तैसे श्रीराम आगमनाचे ।
 शीघ्रतापूर्वक वृत्त शिष्य तो सांगे तयां ॥६॥।।
 तपाने दुर्जय झालेल्या मुनिश्रेष्ठां हात जोडुनी ।
 पुत्रौ दशरथस्यैमौ रामो लक्ष्मण एव च ॥७॥।।
 प्रविष्टावाश्रमपदं सीतया सह भार्यया ।
 द्रष्टृं भवन्तमायातौ शुश्रूषार्थमरिंदमौ ॥८॥।।
 यदत्रानन्तरं तत त्वमाज्ञापयितुमर्हसि।

श्रीराम लक्ष्मण दोघे दशरथ पुत्र आश्रमी ॥७॥
 येती आश्रमी श्रीरामभार्या सीतेस घेउनी ॥
 शत्रुनाशक दोघे आपणा भेटु इच्छती ॥८॥
 तरी आपण मजसी द्यावी आज्ञा योग्य जी ।
 ततः शिष्यादुपश्रुत्य प्राप्तं रामं सलक्ष्मणम् ॥९॥
 वैदेहीं च महाभागामिदं वचनमब्रवीत ।
 शिष्याकडून लक्ष्मण श्रीराम सीतेसह ॥९॥

येति ऐकून हे वृत्त महर्षी वदती असे
 दिष्ट्या रामश्चिरस्याद्य द्रष्टुं मां समुपागतः॥१०॥
 मनसा कांक्षितं ह्यस्य मयाप्यागमनं प्रति ।
 गम्यतां सत्कृतो रामः सभार्यः सह्लक्ष्मणः ।
 प्रवेश्यतां समीपं मे किमसौ न प्रवेशितः।
 सौभाग्ये श्रीरामचंद्र स्वतः मज भेटण्यास्तव ॥१०॥
 येती मम अभिलाषा एके दिन येतील ते।
 जा घेउनि ये लक्ष्मणा श्रीरामास पत्नीसवे ॥११॥

आश्रमी सत्कारपूर्वक यापूर्वीच आणायचे ।

एवमुक्तस्तु मुनिना धर्मज्ञेन महात्मनाः॥12॥

अभिवाद्याब्रवीच्छिष्यस्तथेति नियताङ्गलिः।

धर्मज्ञ मुनिनी ऐसे बोलता अभिवादुनी ॥13॥

तैसेच करतो शिष्य म्हणे त्या हात जोडुनी।

तदा निष्क्रम्य सम्भ्रान्तः शिष्यो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥13॥

कोऽसौ रामो मुनिं द्रष्टमेतु प्रविशतु स्वयम् ।

बाहेर येऊनि वदे लक्ष्मणा शिष्य श्रीराम ॥13॥

कोण आहेत त्यांनी मुनिदर्शना जावे स्वतः।
 गत्वाऽश्रमपदं शिष्येण सह लक्ष्मणः॥14॥
 दर्शयामास काकुत्स्थं सीतां च जनकात्मजाम् ।
 तदा लक्ष्मण आश्रमद्वारी जात शिष्यासह ॥14॥
 दाखवी त्यास श्रीराम सीता जनकनन्दिनी ।
 तं शिष्यं प्रश्रितं वाक्यमगस्त्यवचनं ब्रुवन् ॥15॥
 प्रावेशयद् यथान्यायं सत्कारार्ह सुसत्कृतम्
 अगस्तिवचना शिष्य सांगुनी सत्कारार्ह जे॥15॥

श्रीरामा योग्य सत्कारे आश्रमी त्यांस नेतसे ।

प्रविवेश ततो रामः सीतया सह लक्ष्मणः॥16॥

प्रशान्तहरिणाकीर्णमाश्रमं अवलोकयन् ।

स तत्र ब्रह्मणः स्थानमग्नेः स्थानं तथैव च ॥17॥

श्रीराम सीता लक्ष्मण करती प्रवेश आश्रमी ।

पाहती भरलेला तो मृगांनी शान्त राहती ।

तसे ब्रह्म आणि अग्नि स्थानही पाहती तिघे ॥17॥

विष्णोः स्थानं महेन्द्रस्य स्थानं चैव विवस्वतः।

सोमस्थानं भगस्थानं स्थानं कौबेरमेव च ॥18॥
 धातुर्विधातुः स्थानं च वायोः स्थानं तथैव च ।
 स्थानं च पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः॥19॥
 स्थानं तथैव गायत्र्याः वसूनां स्थानमेव च ।
 स्थानं च नागराजस्य गरुडस्थानमेव च ॥20॥
 कार्तिकेयस्य च स्थानं धर्मस्थानं च पश्यति ।
 क्रमशः पाहति स्थाने विष्णु महेन्द्र विवस्वता।
 चंद्रमा भग कुबेर धाता विधाता वायुचे ॥18॥

वरुणाचे पाशधारी महात्मा जो गायत्रीचे।
 वसुंचे स्थान पाहती तैसे नागराज स्थानही॥19॥
 कार्तिकेयाचे जसे तैसे धर्मस्थानहि पाहती।
 वेगवेगळी स्थाने ही सर्वज्ञ ते पाहती ॥20॥
 तितुक्यात शिष्यांसंगे अगस्त्य मुनिराजही।
 ततः शिष्यैः परिवृतो मुनिरप्यभिनिष्पत्त।
 तं ददर्शग्रितो रामो मुनीनां दीपतेजसाम्।
 अब्रवीद् वचनं वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ॥22॥

येति अग्निशाळेतून श्रीराम पाहती तया ॥२१॥

मुनींपुढती जाती जे उद्दीप्त तेजस्वी तयां ।

पाहुनी लक्ष्मणा शूर वचनास वदती असे ॥२२॥

बहिर्लक्ष्मण निष्क्रामत्यगस्त्यो भगवानृषिः।

औदार्येणावगच्छामि निधानं तपसामिनन् ॥२३॥

निघती आश्रमाबाहेर भगवान् अगस्त्य ऋषी ।

विशिष्ट तेजाधिक्ये समजे ते तपोनिधि ॥२३॥

एवमुक्त्वा महाबाहुरगस्त्यं सूर्यवर्चसम् ।
 जग्राहपततस्तस्य पादौ च रघुनन्दनः॥२४॥
 सूर्यतुल्य अगस्तीच्या विषयी बोलुनि असे ।
 श्रीराम वन्दतो त्यांच्या चरणां येता पुढे ॥२४॥
 अभिवाद्य तु धर्मात्मा तस्थौ रामः कृताज्ञलिः।
 सीतया सह वैदेह्या तदा रामः सलक्ष्मणः॥२५॥
 भक्तां आनंद देणारा श्रीराम हात जोडुनी ।
 वैदेही लक्ष्मणासह प्रणाम करुनी स्थित ॥२५॥

प्रतिगृह्य च काकुत्स्थमर्चयित्वाऽऽसमोदकैः।
 कुशलप्रश्नमुक्त्वा च आस्यतामिति सोऽब्रवीत् ॥२६॥
 कण्ठास लावुनि त्यास आसन जल देउनी ।
 बसण्या सांगती त्यांना कुशलप्रश्न विचारुनी ॥२६॥
 अग्निं हुत्वा प्रदायार्घ्यमतिथीं प्रतिपूज्य च ।
 वानप्रस्थेन धर्मेण स तेषां भोजनं ददौ ॥२७॥
 अग्नीस आहुति देती अर्घ्य देउनि पूजुनी ।
 अतिथींना भोजन देती वानप्रस्थानुसार ते ॥२७॥

प्रथमं चोपविश्याथ धर्मज्ञो मुनिपुड्गवः।
 उवाच रामामासीनं प्राञ्जलिं धर्मकोविदम् ॥२८॥
 अग्निं हुत्वा प्रदायार्घमतिथिं प्रतिपूजयेत
 अन्यथा खलु काकुत्स्थ तपस्वी समुदाचरन् ।
 दुःसाक्षीव परे लोके स्वानि मांसानि भक्षयेत ॥२९॥।।
 धर्मज्ञ बसती मुनिवर अगस्त्य श्रीराम नन्तर ।
 आसनी हात जोडून बसता मुनि बोलती ॥२८॥
 अग्नीस आहुति द्यावी प्रथम वानप्रस्थिने ।

अर्घ्य देउनि नन्तर करावे अतिथि पूजन ।
 अन्यथा परलोकी त्या स्वमांस भक्षणे पडे ॥२९॥

राजा सर्वस्य लोकस्य धर्मचारी महारथः।
 पूजनीयश्च मान्यश्च भवान् प्राप्तः प्रियातिथिः॥३०॥

आपण महारथी राजा धर्मचारी अतिथि मम ।
 म्हणुनी आम्हा लोकां माननीय पूजनीय ही ॥३०॥

एवमुक्त्वा फलैर्मूलैः पुष्पैश्चान्यैश्च राघवम् ।
 पूजयित्वा यथाकामं ततोऽगस्त्यस्तमब्रवीत् ॥३१॥

फल मूल फुले अन्य योजुनी श्रीरामा पूजुनी।
 यथाविधि अगस्त्य मुनी नन्तर ऐसे बोलती ॥३१॥

इदंदिव्यं महच्चापं हेमवज्रविभूषितम् ।
 वैष्णवं पुरुषव्याघ्रं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥३२॥

अमोघः सूर्यसंकाशो ब्रह्मदत्तः शरोत्तमः।
 दत्तौ मम महेन्द्रेण तूणी चाक्षस्यसायकौ ॥३३॥

सम्पूर्णो निशितैर्बाणैर्वर्वलद्विरिव पावकैः।
 महाराजतकोशोऽयमसिर्हेमविभूषितः॥३४॥

सुवर्णहिरेजडित महान् धनु दिव्य हे ।
 विश्वकर्मा बनवी विष्णुने दिधले असे ॥३२॥
 सूर्यासम शर तेजस्वी ब्रह्म्याने दिधलेत हे।
 भाते दोन दे इन्द्र भरलेले शरे सदा ॥३३॥
 जे अग्निसम तेजस्वी तसेच खड्गही सवे ।
 सुवर्णयुक्त म्यान मूठही काञ्चनांचि ज्या ॥३४॥
 अनेन धनुषा राम हत्वा संख्ये महासुरान् ।

आजहार श्रियं दीप्तां पुरा विष्णुर्दिवौकसाम् ॥35॥

तद्भनुस्तौ च तूणी च शरं खड्गं च मानद ।

जयाय प्रतिगृण्हीष्व वज्र वज्रधरो यथा ॥36॥

भगवान विष्णु धनुष्ये या असुरा मोठमोठ्या ।

मारुनी देवतां लक्ष्मी परत देती मिळवुनि ॥35॥

धनुष्य ते भाते बाण खड्गही हे त्यासवे ।

करी ग्रहण जसा वज्र ग्रहण इंद्र करीतसे ॥36॥

एवमुक्त्वा महातेजाः समस्तं तद्रायुधम्
 दत्त्वा रामाय भगवानस्त्यः पुनरब्रवीत् ॥३७॥
 आयुधे सर्वं ती श्रेष्ठ देती श्रीरामास मुनी ।
 अगस्त्य महातेजस्वी त्यानंतर बोलती ॥३७॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे द्वादशः सर्गः॥१२॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 13

रामं प्रीतोऽस्मि भद्रं ते परितुष्टोऽस्मि लक्ष्मण ।
 अभिवादयितुं यन्मां प्राप्तौ स्थः सह सीतया ॥1॥
 कल्याण तुझे रामा संतुष्ट आहे लक्ष्मणा ।
 आलात सीतेसहित प्रणाम करण्या मला ॥1॥
 अध्वश्रमेण वां खेदो बाधते प्रचुरश्रमः।
 व्यक्तमुत्कण्ठते वापि मैथिली जनकात्मजा॥2॥

पथ चालता श्रमाने दमले असाल तुम्ही ।
 विश्रांतिस्तव उत्सुक दिसे जानकि निश्चित ॥२॥

एषा च सुकुमारी च खेदेश्च न विमानिता।
 प्राज्यदोषं वनं प्राप्ता भर्तृस्नेहप्रचोदिता ॥३॥

सुकुमारीस नसे दुःख परिचित यापूर्वी कधी ।
 पतिप्रेमे इथे येर्ई कष्ट जरि होती वनी ॥३॥

यथैषां रमते राम इह सीता तथा कुरु ।
 दुष्करं कृतवत्येषा वने त्वामभिगच्छती ॥४॥

प्रसन्न तिज वाटेल ऐसे कार्य वनी करी।
 श्रीरामा दुष्कर कार्य करी ती वनि येउनी ॥४॥
 एषा हि प्रकृतिः स्त्रीणामासृष्टे रघुनन्दन ।
 समस्थमनुरज्यन्ते विषमस्थं त्यजन्ति च ॥५॥
 स्त्रीचा स्वभाव ऐसा सुखात पतिशी रमे ।
 परि दुःखात तो जाता त्याग त्याचा करीतसे ॥५॥
 शतहदानां लोलत्वं शस्त्राणां तीक्ष्णतां तथा ।
 गरुडानिलयोः शैघ्रयमनुगच्छन्ति योषितः॥६॥

विजेचे चापल्य तैशी शस्त्राची तीक्ष्णता स्निया।
 धारण करती तीव्र गति वायु गुरुडासम ॥६॥
 इवं तु भवतो भार्या दोषैरेतेर्विवर्जिता।
 श्लाघ्या च व्यपदेश्या च यथा देवीष्वरुन्धती॥७॥
 तव भार्या असे सर्व दोषापासुन मुक्त या ।
 देवी अरुन्धतीसम अग्रगण्य पतित्रता ॥७॥
 अलंकृतोऽयं देशश्च यत्र सौमित्रिणा सह ।
 वैदेह्या चानया राम वत्स्यसि त्वमरिंदम ॥८॥

देशाची वाढली शोभा आज जानकि लक्ष्मण ।
 वैदेही लक्ष्मण दोघे आज रामा राहती इथे ॥८॥

एवमुक्तस्तु मुनिना राघवः संयताञ्जलिः।
 उवाच प्रथितं वाक्यमृषिं दीप्तमिवानलम् ॥९॥

वदता मुनिनी ऐसे अग्निसम तेजस्वी जे ।
 श्रीराम हात जोडूनी विनये म्हणतसे तयां ॥९॥

धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य मे मुनिपुङ्गवः।
 गुणैः सभ्रातृभार्यश्च गुरुर्नः परितुष्यति ॥१०॥

बन्धु पत्नीसह धन्य झालो आज मजवारि ।
 गुणांमुळे संतुष्ट होती मुनिवर अगस्त्यजी ॥10॥
 किं तु व्यादिश मे सोदकं बहुकाननम्
 यत्राश्रमपदं कृत्वा वसेयं निरतः सुखम् ॥11॥
 परि स्थान मज सांगा अरण्य जेथे पुष्कळा
 असे जल आश्रम जेथे करुनी सुखे राहण्या ॥11॥
 ततोऽब्रवीन्मुनिश्रेष्ठः श्रुत्वा रामस्य भाषितम् ।
 ध्यात्वा मुहूर्तं धर्मात्मा ततोवाच वचः शुभम् ॥12॥

ऐकून रामवचना मुनिश्रेष्ठ करूनिया ।
 विचार काही काळ शुभवचन ऐसे बोलती ॥12॥
 इतो द्वियोजने तात बहुमूलफलोदक ।
 देशो बहुमृगः श्रीमान् पञ्चवट्यभिविश्रुतः॥13॥
 पंचवटी रम्य स्थान दोन योजन येथून ।
 मृग पुष्कळ फल मूल जलाची सुविधा असे ॥13॥
 तत्र गत्वाऽश्रमपदं कृत्वा सौमित्रिणा सह ।
 रमस्व त्वं पितुर्वाक्यं यथोक्तमनुपालम्यन् ॥14॥

लक्ष्मणासह जाउनि तेथे यथोक्त आज्ञा पाळुनी ।
 बनवुनी आश्रम तेथे निवास सुखमय करी ॥14॥

विदितो ह्येष वृत्तान्तो मम सर्वस्तवानघा।
 तपसश्च प्रभावेण स्नेहाद् दशरथस्य च ॥15॥

वृत्तान्त तुमचा सर्व अनघा मज माहित ।
 तपाच्या प्रभावाने दशरथ स्नेहामुळे ॥15॥

हृदयस्थ च ते छ्छन्दो विज्ञातं तपसा मया ।
 इह वास प्रतिज्ञाय मया सह तपोवने ॥16॥

इतरत्र योग्य स्थान कंठण्या वास्तव्य वनी ।
 विचारसि मजला का तपाने मज माहित ॥16॥

अतश्च त्वामहं ब्रूमि गच्छ पञ्चवटीमिति ।
 स हि रम्यो वनोद्देशे मैथिली तत्र रस्यते ॥17॥

त्यामुळे पंचवटीत जाण्यास सांगतो तुज ।
 रम्य तेथ वनस्थान रमेल मैथिली तिथे ॥17॥

स देशः श्लाघनीयश्च नातिदूरे च राघव ।
 गोदावर्याः समीपे च मैथिली तत्र रस्यते ॥18॥

स्पृहणीय स्थान नच दूर राघवा फार ते ।
गोदावरीतटी आहे रमेल मैथिली तिथे ॥18॥

प्राज्यमूलफलैश्चैव नानाद्विजगणैर्युतः।
विविक्तश्च महाबाहो पुण्यो रम्यस्तथैव च ॥19॥

विविध फळांनी संपन्न पक्ष्यांनी अनेक युक्ता
एकान्त पवित्र स्थान रमणीय तैसे असे ॥19॥

भवानपि सदाचारः शक्तश्च परिरक्षणे ।
अपि चात्रे वसन राम तापसान पालयिष्यसि ॥20॥

अससी सदाचारी समर्थ क्रषींच्या रक्षणा ।
तेव्हां राहुनिया तेथे क्रषींचे करि पालन ॥२०॥

एतदालक्ष्यते वीर मधूकानां महावनम् ।
उत्तरेणास्य गन्तव्यं न्यग्रोधमपि गच्छता ॥२१॥

ततः स्थलमुपारुह्य पर्वतस्याविदूरतः।
ख्यातः पञ्चवटीत्येव नित्यपुष्पितकाननः॥२२॥

महावन मधूकाचे दिसे त्याच्या उत्तरेकडे ।
जाता दिसेल तुजला वटवृक्ष त्याच्यापुढे ॥२३॥

मैदान उच्चस्थानी पुढे असेल पर्वत।
 दिसेल पंचवटी रम्य सुशोभित पुष्पे सदा ॥२२॥
 अगस्त्यैनैवमुक्तस्तु रामः सौमित्रिणा सह ।
 सत्कृत्यामन्त्रयामास तमृषि सत्यवादिनम् ॥२३॥
 अगस्ति म्हणता ऐसे सत्कार करुनि त्यांचा ।
 लक्ष्मणासह जाण्याची आज्ञा श्रीराम मागती ॥२३॥
 तौ तु तेनाभ्यनुज्ञातौ कृतपादाभिवन्दनौ ।
 तमाश्रमं पञ्चवटी जग्मतुः सह सीतया ॥२४॥

आज्ञा घेउनिया त्यांची करुनी पादवंदना ।

सीतेसह पञ्चवटी आश्रमा प्रति जाति ते ॥२४॥

गृहीतचापौ तु नराधिपात्मजौ विषक्ततूणी समरेष्वकातरौ ।

यथोपदिष्टेन पथा महर्षिणा प्रजग्मतुः पञ्चवटीं समाहितौ ॥२५॥

धनुष्यबाणा घेउनि राजपुत्र जयां भीति नसे समरांगणाची ।

ऋषीनि जो मार्ग कथिला तयावरून जाति पञ्चवटीकडे सावध ॥२६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे त्रयोदशः सर्गः॥१३॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 14

अथ पञ्चवटीं गच्छन्तरा रघुनन्दनः।
 आससाद महाकायं गृथं भीमपराक्रमम् ॥१॥
 पंचवटीकडे जाता ग्रुधं विशालकाय जे।
 भेटे श्रीरामचन्द्रास असे भीमपराक्रमी ॥२॥
 तं दृष्ट्वा तौ महाभागौ वनस्थं रामलक्ष्मणौ ।
 मेनाते राक्षसं पक्षिं ब्रवाणौ को भवानिति॥२॥

विशाल पक्ष्या पाहुनि समजुनी त्या राक्षस ।
 विचारती कोण तुम्ही श्रीराम लक्ष्मण तया ॥२॥
 ततो मधुरया वाचा सौम्यया प्रीणयन्निव ।
 उवाच वत्स मां विद्धि वयस्य पितुरात्मनः ॥३॥
 कोमल मधुर स्वरे प्रसन्न करुनी तयां
 उत्तरे “समजा मित्र पित्याचा तुमच्या मज” ॥३॥
 स तं पितृसखं मत्वा पूजयामास राघवः।
 स तस्य कुलमव्यग्रमथ पप्रच्छ नाम च ॥४॥

आदर करी श्रीराम पित्याचा मित्र जाणुनी ।

शान्तभावे कुल नाम विचारति त्याचे तया ॥४॥

रामस्य वचनं श्रुत्वा कुलमात्मानमेव च ।

आचचक्षे द्विजस्तस्मै सर्वभूतसमुद्भवम् ॥५॥

रामाचा प्रश्न ऐकून पक्षी देण्या कुल नाम ।

आरंभ करि सांगाया उत्पत्ति सर्व प्राण्यांची ॥५॥

पूर्वकाले महाबाहो ये प्रजापतयोऽभवन

तान मे निगदतः सर्वानादितः श्रुणु राघव ॥६॥

प्रजापति जे उत्पन्न पूर्वीपासुनि सांगतो ।
 वर्णितो सर्वांना ऐक श्रीराम रघुनन्दना ॥६॥
 कर्दमः प्रथमस्तेषां विकृतस्तदनन्तरम् ।
 शेषश्च संश्रयश्चैव बहुपुत्रश्च वीर्यवान् ॥७॥
 कर्दम पहिला दुसरा विकृत तिसरा शेष ।
 संश्रय चौथा पाचवा बहुपुत्र पराक्रमी ॥७॥
 स्थाणुर्मरीचरत्रिश्च क्रतुश्चैव महाबलः।
 पुलस्त्यश्चाङ्गिराश्चैव प्रचेताः पुलहस्तथा ॥८॥

स्थाणु मरीचि अत्रि क्रतु नन्तर पराक्रमी।
 पुलस्त्य अङ्गिरा वरुण प्रचेता प्रजापति ॥८॥
 दक्षो विवस्वानपरोऽरिष्टनेमिश्र राघवः।
 कश्यपश्च महातेजास्तेषामासीच्च पश्चिमः॥९॥
 दक्ष विवस्वान् नंतर अरिष्टनेमी राघवा ।
 कश्यप महातेजस्वी प्रजापति तो अन्तिम ॥९॥
 प्रजापतेस्तु दक्षस्य बभूवुरिति विश्रुताः।
 षष्ठिर्द्विहितारो राम यशस्विनो महायशः॥१०॥

महायशस्वी श्रीरामा कन्या साठ यशस्विनि ।

प्रजापति दक्षास ज्या असती विख्यात जगी॥10॥

कश्यपः प्रतिजग्राह तासामष्टौ सुमध्यमाः।

अदितिं च दितिं चैव दनूमपि च कालकाम् ॥11॥

ताम्रां क्रोधवशां चैव मनुं चाप्यनलामपि ।

आठ सुन्दर त्यातील पत्नीरूपे प्रजापति ।

कश्यप करी ग्रहण नामे अदिति दिति ॥11॥

कालका अनला ताम्रा दनु मनु क्रोधवशा।

तास्तु कन्यास्ततः प्रीतः कश्यपः पुनरब्रवीत् ॥12॥

पुत्रां स्नैलोक्य भर्तृन् वै जनयिष्यथ मत्समान् ।

प्रसन्न कश्यप होत प्रसवाल पुत्रां वदे ॥12॥

पोसतील त्रैलोक्यास जे तेजस्वी मजसम ।

अदितिस्तन्मना राम दितिश्च दनुरेव च ॥13॥

कालका च महाबाहो शेषास्त्वमनसोऽभवन् ।

अदिति कालका तैश्या दिति दनु चौघी मानती॥13॥

परि इतर स्त्रियांना मान्य ते झाले नसे ।

अदित्यां जज्ञिरे देवास्त्रयस्त्रिंशदरिंदम ॥14॥
 आदियुआ वसवो रुद्रा अश्विनो च परंतप ।
 प्रसवे तेहतीस देवां अदिति आदित्य द्वादश ।
 वसु आठ अकरा रुद्र अश्विनी दोन हे असे ।
 बारा आदित्य, आठ वसु, अकरा रुद्र अश्विनीकुमार दोन असे तेहतीस
 दितिस्त्वजनयत पुत्रान् दैत्यांस्तात यशस्विनः॥15॥
 तेषामियं वसुमती पुराऽऽसीत सवनार्णवा ।
 दितीला पुत्र यशस्वी दैत्य पूर्वकालि जे॥15॥

करती धारण सर्व वन सागर पृथिव ते ।
 दनुस्त्वजनयत पुत्रश्वग्रीवमरिंदम ॥16॥
 नरकं कालकं चैव कालकापि व्यजायत ।
 पुत्र अश्वग्रीव दनुचा कालका जन्म देतसे ॥16॥
 दोन पुत्रांस ज्या नावे नरक कालक जाणती ।
 क्रौञ्ची भासी तथा श्येनी धृतराष्ट्रीं तथा शुकीम ॥17॥
 ताम्रा तु सुषुवे कन्याः पञ्चैता लोकविश्रुताः।

क्रौञ्ची, भासी, धृतराष्ट्री शुकी श्येनी पंच ह्या ॥17॥

कन्यांना विश्वविख्यात जन्म ताम्रा देतसे ।

उलूकाञ्जनयत क्रौञ्ची भासी भासान व्यजायत ॥18॥

श्येनी श्येनांश्च गृथ्रांश्च व्यजायत सुतेजसः।

धृतराष्ट्री तु हंसाश्च कलहंसाश्च सर्वशः॥19॥

क्रौञ्ची दे उलूकांना भासी पक्षांना भास जे॥18॥

श्येनी श्येनांस तेजस्वी आणि ग्रुध्रां प्रसवी तशी ।

हंस आणि कलहंसांना प्रसवे धृतराष्ट्री सवे ॥19॥

मानव स्त्रिया वेगवेगळ्या प्राण्यांनाही जन्म देतात हा चमत्कारच
 चक्रवाकांश्च भद्रं ते विजज्ञे सापि भामिनी।
 शुकी नतां विजज्ञे तु नतायां विनता सुता ॥२०॥
 चक्रवाकां प्रसवे तीच ताम्रापुत्री कनिष्ठ जी { तीच म्हणजे धृतराष्ट्री }
 नतानामे प्रसवे कन्या विनता कन्या तिची ॥२०॥
 दश क्रोधवशा राम विजज्ञेऽप्यात्मसंभवाः।
 मृगीं च मृगमन्दां च हरी भद्रमदामपि॥२१॥
 मातङ्गीमथ शार्दूलीं श्वेतां च सुरभी तथा ।

सर्वलक्षणसम्पन्नं सुरसां कद्रुकामपि ॥22॥

दश कन्यांस दे जन्म श्रीरामा क्रोधवशा ।

मृगी मातड़गी शार्दुली मृगमन्दा भद्रमदा॥21॥

श्वेता कद्रुका सुरभी सुरसा सर्वगुणसंपन्न जी ।

अपत्यं तु मृगाः सर्वे मृग्या नरवरोत्तम ।

ऋक्षाश्च मृगमन्दायाः सृमराश्चमरास्तथा ॥23॥

नरेश श्रेष्ठ श्रीराम मृगीसंतान ते मृग ।

मृगमन्दाचे तीन चमर ऋक्ष सुमर हे ॥23॥

ततस्त्विरावतीं नाम जज्ञे भद्रमदा सुताम् ।
 तस्यास्त्वैरावतः पुत्रो लोकनाथो महागजः॥२४॥
 देतसे भद्रमदा जन्म कन्या इरावतीस जी ।
 ऐरावता गजराज सर्व लोकांत प्रसिद्ध जो ॥२४॥
 हर्याश्च हरयोऽपत्यं वानराश्च तपस्त्विनः।
 गोलाङ्गलाश्च शार्दूली व्याघ्रांश्चाजनयत् सुतान् ॥२५॥
 सिंह, वानर तपस्वी गोलांगूल संताने हरी ।
 शार्दूली क्रोधवशापुत्री प्रसवे व्याघ्र पुत्रांस ॥२५॥

मातङ्ग्यास्त्वथ मातङ्गा अपत्यं मनुजर्षभा
 दिशागजं तु काकुत्स्थ श्वेता व्यजनयत् सुतम् ॥२६॥
 मातंगीची सन्ताने ती असती गज नर्षभ ।
 श्वेता जन्मास घाली पुत्र जो एक दिग्गज ॥२६॥
 ततो दुहितरौ राम सुरभिष्टै व्यजायत ।
 रोहिणी नाम भद्रं ते गन्धर्वी च यशस्विनीम् ॥२७॥
 शुभ हो तव राम क्रोधवशपुत्री सुरभी ।
 प्रसवे दोन गन्धर्वीं रोहिणी नि यशस्विनी ॥२७॥

रोहिण्यजनयद् गावो गन्धर्वी वाजिनः सुतान् ।

सुरसाजनयन्नगान् राम कद्रूश्च पन्नगान् ॥२८॥

रोहिणी प्रसवे धेनू गन्धर्वी अश्वां तशी ।

सुरसा प्रसवे नागां कद्रू प्रसवी गरुडां ॥२८॥

मनुर्मनुष्याञ्जनयत कश्यपस्य महात्मनः।

ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्यान् शूद्रांश्च मनुजर्षभ ॥२९॥

मनु कश्यपपत्नी जी प्रसवे नाना मानवा ॥

ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य तथा शूद्र जे जातिने ॥२९॥

मुखतो ब्राह्मणा जाता उरसः क्षत्रियास्तथा ।

ऊरुभ्यां जज्ञिरे वैश्याः पद्भ्यां शूद्रा इति श्रुतिः॥३०॥

ब्राह्मण मुखातुनि निघती क्षत्रिय हृदयातुनी ।

मांड़्यातुनि दोन्ही वैश्य शूद्र दो पायातुनी ॥३०॥

सर्वान् पुण्यफलान् वृक्षाननलापि व्यजायत ।

विनता च शुकीपौत्री कद्रूश्च सुरसास्वसा ॥३१॥

पवित्र फलवाले वृक्ष अमलेपासुनि जन्मती।

शुकीची नात विनता कद्रू सुरसा भगिनी ॥३१॥

कद्रुन्नागसहस्रं च विजज्ञे धरणीधरान् ।
 द्वौ पुत्रौ विनतायास्तु गरुडोऽरुण एव च ॥३२॥
 सहस्र नागा प्रसवे कद्रू जे पृथ्वीस धारण ।
 करति विनताचे पुत्र अरुण गरुड दोन हे ॥३२॥
 तस्माज्जतोऽहमरुणात सम्पातिश्च ममाग्रजः।
 जटायुरिति मां विद्धि श्येनीपुत्रमरिंदम ॥३३॥
 अरुणापासुनि उत्पन्न मी मम बन्धु सम्पातिही।
 जटायु मी ताप्रापुत्री श्येनी नाम माता मम ॥३३॥

सोऽहं वाससहायस्ते भविष्यामि यदीच्छसि ।
 इदं दुर्गं हि कान्तारं मृगराक्षससेवितम् ।
 सीतां च तात रक्षिष्ये त्वयि याते सलक्ष्मणे ॥३४॥
 तात योग्य तुम्हा वाटे तर सहाय्य करीन मी ।
 वास्तव्या येथ दुर्गम या मृग राक्षस सेवित ।
 रक्षण्या सीतेस जेव्हां दोघे नसाल आश्रमी ॥३४॥
 जटायुषं तु प्रतिपूज्य राघवो मुद्रा परिष्वज च संमतोऽभवत् ।
 पितुर्हि शुश्राव सखित्वमात्मवा जटायुषा संकथितं पुनःपुनः॥३५॥

करीत सन्मान जटायुचा श्रीराम छातीस लावून होति नतमस्तक ।
 पित्यासवे मैत्रि कशी जहाली ऐकती अनेकदा जटायु मुखे ॥३५॥

स तत्र सीतां परिदाय मैथिली सहैव तेनातिबलेन पक्षिणा ।
 जगाम तां पञ्चवटीं सलक्ष्मणो रिपून दिधक्ष्न शलभानिवानलः ॥३६॥

तयावरी सोपवुनि संरक्षण मैथिली सीतेचे बलद्र्या पक्ष्या सह प्रवेशत ।
 लक्ष्मणासह आश्रमि जात करण्या भस्म राक्षसांचे मुनिद्रोही असति जे ॥३६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चतुर्दश सर्गः ॥१४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 15

ततः पञ्चवटीं गत्वा नानाव्यालमृगायुताम् ।
 उवाच लक्ष्मणं रामो भ्रातरं दीप्तेजसम् ॥१॥
 जाउनी पंचवटीत हिंसक प्राणी जिथे मृग ।
 वदे श्रीराम लक्ष्मणा उद्दिस ज्याचे तेजही ॥१॥
 आगताः स्म यथोद्दिष्टं यं देशं मुनिरब्रवीत् ।
 अयं पञ्चवटीदेशः सौम्य पुष्पितकाननः॥२॥

ठरल्याप्रमाणे मुनीनी कथित आलो आपण ।
 सौम्य पञ्चवटी स्थानी पुष्पानी जो शोभित ॥२॥
 सर्वतश्चार्यतां दृष्टिःः कानने निपुणो ह्यसि ।
 आश्रमः कतरस्मिन् नो देशे भवति सम्मतः॥३॥
 लक्ष्मणा सर्वत्र पाही वनी निपुण दृष्टिने ।
 सुनिश्चित करी स्थान आश्रमा योग्य जे असे ॥३॥
 रमते यत्र वैदेही त्वमहं चैव लक्ष्मण ।
 तादृशो दृश्यतां देशः संनिकृष्टजलाशयः॥४॥

वनरामण्यकं यत्र जलरामण्यकं तथा ।

संनिकृष्टं च यस्मिंस्तु समित्पुष्पकुशोदकम् ॥५॥

वैदेहीसह आपण दोघे राहू आनंदे जिथे ।

प्रदेश शोधी ऐसा जो जलाशयाजवळ असे ॥४॥

विपुल झाडी जेथे जलही विपुल असे ।

समिधा कुश नि पुष्पे जलही जवळ असे ॥५॥

एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणः संयताञ्जलिः ।

सीतासमक्षं काकुत्स्थिमदं वचनमब्रवीत् ॥६॥

रामाचे ऐकुनि बोल हात जोडुनि लक्ष्मण ।
 सीतेसमोर श्रीरामा सांगे ककुत्स्थभूषण ॥६॥
 परवानस्मि काकुत्स्थ त्वयि वर्षशतं स्थिते।
 स्वयं तु रुचिरे देशे क्रियतामिति मां वद ॥७॥
 तुम्ही असता पराधीन ककुत्स्था सदैव मी।
 महणूनि सुचवा स्थान रम्य आश्रम बांधण्या ॥७॥
 सुप्रीतस्तेन वाक्येन लक्ष्मणस्य महाद्युतिः।
 विमृशन रोचयामास देशं सर्वगुणान्वितम् ॥८॥

स तं रुचिरमाक्रम्य देशमाश्रमकर्मणि।
 हस्ते गृहीत्वा हस्तेन रामः सौमित्रिमब्रवीत् ॥९॥
 लक्ष्मणाचे वाक्य ऐकून पसन्न होई श्रीराम ।
 आणि सर्वगुणसंपन्न प्रदेश शोधिला तये॥८॥
 आश्रमा योग्य सुन्दर स्थानी श्रीराम येउनी ।
 हात लक्ष्मणाचा हाती घेउनी त्याजला वदे ॥९॥
 अयं देशः समः श्रीमान् पुष्पितैस्तरुभिर्वृतः।
 इहाश्रमपदं रम्यं यथावत् कर्तुमर्हसि ॥१०॥

समतल असे प्रदेश फुलझाडांनी सुशोभित ।
 येथेच आश्रम रम्य करि निर्माण लक्ष्मण ॥10॥

इयमादित्यसंकाशैः पद्मैः सुरभिगन्धिभिः।
 अदूरे दृश्यते रम्या पद्मिनी पद्मशोभिता॥11॥

सुगंधित कान्तिमान् जेथे आदित्यसम उज्वला।
 पद्मशोभासंपन्न रमणीय पुष्करिणी दिसे ॥11॥

यथाख्यातमगस्तेन मुनिना भावितात्मना।
 इयं गोदावरी रम्या पुष्पितैस्तरुभिर्वृता ॥12॥

अगस्ति मुनिनी कथिले तैशी दिसे आपणा ।
 भव्य वृक्षांनी आवृत्त रम्य गोदावरी नदी ॥12॥

हंसकारण्डवाकीर्णा चक्रवाकोपशोभिता।
 नातिदूरे न चासन्ने मृगयूथनिपीडिता ॥13॥

हंस कारण्डव ऐसे जलपक्षी चक्रवाकही ।
 दिसती शोभा वाढवती मृगही जलप्राशना ।
 झुंडीने तटावरती न दूर वा निकटही ॥13॥

मयूरनादिता रम्याः प्रांशवो बहुकन्दराः।
 दृश्यन्ते गिरयः सौम्य फुल्लस्तरभिरावृताः॥१४॥
 गुहांनी युक्त पर्वत केकानाद गुंजतो जिथे ।
 वृक्षे वर्धित आवृत्त व्याप्त रमणीय पर्वत ॥१४॥
 सौवर्णे राजतैस्तानैर्देशे देशे तथा शुभैः।
 गवाक्षिता इवाभान्ति गजाः परमभक्तिभिः॥१५॥
 सोन्यासम धातुनी युक्त अनेकवर्णे शोभतो।
 हौसेने रंगविलेला गज जैसा दिसे गिरि ॥१५॥

सालैस्तालैस्तमालैश्च खजूरैः पनसैद्रुमैः।
 नीवारैस्तिनिशैश्वैव पुन्नौश्वोपशोभिताः॥16॥
 चूतैरशोकेस्तिलकैः केतकैरपि चम्पकैः।
 पुष्पगुल्मलतोपेतैस्तैस्तैस्तरुभिरावृताः॥17॥
 स्यन्दनैश्वन्दनैर्नीपैः पर्णसैर्लकुचैरपि।
 धवाश्वकरंअखदिरैः शमीकिंशुकपाटलैः॥18॥
 पुष्पे लता वेली तैसे वृक्षही साल ताल हे ।
 खजूर जलकदम्ब आम्र तिनिश पुनाग हे ॥16॥

अशोक तिलक शमी केवडा चम्पक चन्दन।
 कदंब पर्णसि चम्पा धव अश्वकर्ण स्यन्दन ॥१७॥

पर्णसि लकुच खैर पलाश पाटल हे असे ।
 वृक्षांनी वेढलेले जे पर्वत दिसती शोभित ॥१८॥

वरील तीन श्लोकात वेगवेगळ्या वनस्पति व वृक्षांची नावे आहेत.
 इदं पुण्यमिदं रम्यमिदं बहुमृगद्विजम्
 इह वत्स्याम सौमित्रे सार्थमेतेन पक्षिणा ॥१९॥

पवित्र रमणिय स्थान पशुपक्षी निवसती ।
 जटायुसह येथेच वास्तव्य आपण करू ॥१९॥
 एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणः परवीरहा ।
 अचिरेणाश्रमं भ्रातुश्चकार सुमहाबलः॥२०॥
 रामाचे वच ऐकून रिपुसंहारक लक्ष्मण ।
 महाबली बंधूस्तव तो शीघ्र बनवी आश्रम ॥२०॥
 पर्णशालां सुविपुलां तत्र संघातमृत्तिकाम् ॥
 सुस्तंभां मस्करैर्दीर्घैः कृतवंशां सुशोभनाम् ॥२१॥

शमीशाखाभिरास्तीर्य दृढपाशावपाशिताम् ।
 कशकाशशरैः पर्णैः सुपरिच्छादितां तथा॥22॥
 समीकृततलां रम्यां चकार सुमहाबलः।
 निवासं राघ्वास्यार्थं प्रेक्षणीयमनुत्तमम् ॥23॥
 विस्तृत पर्णशालारूपे बनवीतसे आश्रम ।
 भिंत एक बनवी मृत्तिका विपुल योजुनी॥21॥
 तसेच सुदृढ स्तंभ तयार करी सुन्दर ।
 त्यावरी मोठे बांबू प्रकारे योग्य ठेवुनी ॥

शमीशाखा त्यावरती ठेवी पसरूनि सर्व हे ॥२२॥

बान्धुनी बळकट पाशी वरी पाने पसरूनी ॥

भूमी समतल करी कुटी योग्य अशी करी।

रहाण्यायोग्य श्रीरामा निवास बनवीतसे ॥२३॥

स गत्वा लक्ष्मणः श्रीमान् नदी गोदावरी तदा ।

स्नात्वा पद्मानि चादाय सफलः पुनरागतः॥२४॥

मग लक्ष्मण जाउनी गोदावरी नदीमध्ये।

करुनि स्नान घेऊनी येई पद्मफुले फळे ॥२४॥

ततः पुष्पबलिं कृत्वा शान्तिं च स यथाविधि।

दर्शयामास रामाय तदाश्रमपदं कृतम् ॥२५॥

फुले अर्पुनि देवांना वास्तुशान्ति यथाविधि।

करुनि दाखवी रामा केलेला आश्रम तये ॥२५॥

स तं दृष्ट्वा कृतं सौम्यमाश्रमं सह सीतया ।

राघवः पर्णशालायां हरसः अमाहारयत परम् ॥२६॥

पाहुनी आश्रम सौम्य सीतेसह श्रीराम तो।

प्रसन्न होउनि राही काळ उभा तिथे ॥२६॥

सुसंहृष्टः परिष्वज्य बाहुभ्यां लक्ष्मणं तदा ।

अतिस्निग्धं च गाढं च वचनं चेदमब्रवीत् ॥२७॥

हर्षित होउनि लावी हृदयाशी लक्ष्मणा ।

बाहुंनी जवळ घेत प्रेमे म्हणतसे तया ॥२७॥

प्रीतोऽस्मि ते महत कर्म त्वया कृतमिदं प्रभो।

प्रदेयो यन्निमत्तं ते परिष्वङ्गगो मया कृतः॥२८॥

प्रसन्न लक्ष्मणा मी कार्य केले महान तू ।

पुरस्कार मजकडे नाही म्हणुनि आलिङ्गतो तुज ॥28॥

भावज्ञेन कृतज्ञेन धर्मज्ञेन च लक्ष्मण । ।

त्वया पुत्रेण धर्मात्मा न संवृत्तः पिता मम ॥29॥

कृतज्ञ धर्मज्ञ माझा मनोभाव जाणतोस तू।

पिता जणु तुझ्यारूपे मज अससि जीवित ॥29॥

एवं लक्ष्मणमुक्त्वा तु राघवो लक्ष्मिवर्धनः।

तस्मिन् देशे बहुफले न्यवसर्त स सुखं सुखी ॥30॥

लक्ष्मणा वदुनी ऐसे लक्ष्मिवर्धन राघव ।

फलयुक्त प्रदेशी त्या सुखे राहु लागती ॥३०॥

कंचित् कालं स धर्मात्मा सीतया लक्ष्मणेन च ।

अन्वास्यमानो न्यवस्त स्वर्गलोके यथामरः ॥३१॥

धर्मात्मा श्रीराम राही सीता लक्ष्मण सेवित।

निवास स्वर्गलोकी देवता करति जसे ॥३१॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥१५॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 16

वसतस्तस्य तु सुखं राघवस्य महात्मनः।
स्नव्यपाये हेमन्तऋतुरिष्टः प्रवर्तत॥1॥
महात्मा श्रीराम सुखे राहती आश्रमात त्या ।
शरद क्रतु संपोनी हेमन्त प्रिय येतसे ॥1॥
स कदाचित्प्रभातायां शर्वर्यां रघुनन्दनः।
प्रययावभिषेकार्थं रम्यां गोदावरीं नदीमा॥2॥

एके दिनी प्रातःकाळी स्नानास्तव रघुनन्दन ।
 गोदावरी रमणीय नदीच्या तीरी जाति ते ॥२॥

प्रहः कलशहस्तस्तु सीतया सह वीर्यवान्
 पृष्ठतोऽनुब्रजन्भ्राता सौमित्रिरिदमब्रवीत ॥३॥

वीरवर लक्ष्मणही सीतेसह कुम्भ घेउनी ।
 मागुनी जातसे त्यांच्या वच ऐसे बोलला ॥३॥

अयं स कालः संप्राप्तः प्रियो यस्ते प्रियंवदा
 अलंकृत इवाभाति येन संवत्सरः शुभः ॥४॥

सत्यवचनी श्रीरामा हेमंत येत तुम्हा प्रिय।
 अलंकृत संवत्सर ज्यामुळे भासतो शुभ ॥४॥
 नीहारपरुषो लोकः पृथिवी सस्यमालिनी ।
 जलान्यनुपभोग्यानि सुभगो हव्यवाहनः॥५॥
 कोरडे अंग थंडीने धान्याने भुमि शोभतो।
 शीत जल नावडते अग्नि प्रिय वाटे बहु ॥५॥
 नवाग्रयणपूजाभिरभ्यर्च्यं पितृदेवताः।
 कृताग्रयणकाः काले सन्तो विगतकल्मषाः॥६॥

नवान्नग्रहणा पूजा आग्रयणकर्मरूप ।
 नवसस्येष्टि करुनि सत्पुरुष होति निष्पाप॥६॥

प्राज्यकामा जनपदाः सम्पन्नतरगोरसाः।
 विचर्नित महीपाला यात्रार्थं विजिगीषवः॥७॥

अन्नप्राप्ति भरपूर तसाच गोरसही बहु ।
 विजिगीषु महीपाल युद्धार्थं निघती तदा ॥७॥

सेवमाने दृढं सूर्ये दिशन्तकसेविताम्
 विहीनतिलकेव स्त्री नोत्तरा दिक्प्रकाशते ॥८॥

दिशेस दक्षिण सूर्य जाता उत्तर दिशा ।
 तिलकविहिन नारी सम प्रकाशित न होतसे ॥८॥
 प्रकृत्या हिमकोशाद्यो दूरसूर्यस्य साम्प्रतम्
 यथार्थनामा सुव्यक्तं हिमवान्हिमवानिरः॥९॥
 दक्षिणायनी सूर्य दूर असल्यामुळे ।
 हिमसंचय चाढूनी नामा सार्थ करी गिरि ॥९॥
 अत्यन्तसुखसंचारा मध्याह्ने स्पर्शतः सुखाः।
 दिवसाः शुभगादित्याश्छायासलिलदुर्भगाः॥१०॥

मध्यान्ही उन्हाचा स्पर्श सुखदायक वाटतो।
 दिवसा सूर्य मोद देई छाया जल न आवडे ॥10॥

मूदुसूर्याः सुनीहाराः पटुशीताः समारुताः।
 शून्यारण्या हिमध्वस्ता दिवसा भान्ति साम्प्रतम्॥11॥

सूर्यकिरणे कोमल असह्य थंडी होतसे ।
 पानाविन वन शून्य गळति पद्मे हिमस्पर्शे ॥11॥

निवृत्ताकाशशयनाः पुष्यनीता हिमारुणाः।
 शीतवृद्धतरायामास्त्रियामा यान्ति साम्प्रतम्॥12॥

निशाकाल वाढे तैसी थंडी खुल्या नभाखाली ।
 झोपू न शके हिमपाते रात्री धूसर भासती ॥12॥

रविसंक्रान्तसौभाग्यस्तुषारारुणमन्डलः।
 निःश्वान्ध इवादरश्वन्द्रमा न प्रकाशते ॥13॥

आच्छादिता हिमकणे चन्द्रमा न झळकतो
 थंडीमुळे सूर्या लाभे कौतुक जे चंद्रा सदा॥13॥

जोत्स्ना तुषारमलिना पौर्णमास्यां न राजते ।
 सीतेव चातपश्यामा लक्ष्यते न च शोभते ॥14॥

चांदणी पौर्णिमा रात्र हिमकणे न शोभे जशी ।

उष्मा लागता सीता दिसे श्यामा न शोभते ॥14॥

प्रकृत्या शीतलस्पर्शी हिमविद्धश्च साम्प्रतम्

प्रवाति पश्चिमो वायुः काले द्विगुणशीतलः॥15॥

हवा जी नेहमी भासे शीतल आज हिमकणांमुळे।

अतिशीतल वाहे ती वेगे पश्चिम वायुने ॥15॥

बाष्पछन्नान्यरण्यानी यवगोधूमवन्ति च ।

शोभन्तेऽभ्युदिते सूर्ये नर्दद्धिः क्रौञ्चसारसैः॥16॥

शेते जव गहु यांची बाष्पसंवृत्त शोभे नदी ।
 क्रौन्च सारस पक्ष्यांनी सूर्योदये शोभित वने ॥१६॥

खजूरपुष्पाकृतिभिः शिरोभिः पूर्णत्णडुलैः।
 शोभन्ते किञ्चिदालम्बाः शालयः कनकप्रभाः॥१७॥

खजुरपुष्पापरि जी दिसती तंडुले युक्त ।
 कणसे ज्यावरी केस रुळती शोभादायक ॥१७॥

मयूखैरुपस्तर्पद्धिर्हिमनीहारसंवृतै”।
 दूरमाभ्युदितः सूर्यः शशाङ्क इव लक्ष्यते ॥१८॥

मेघाच्छादित ज्याची किरणे उपलक्षित ।
 दूरवरी येई सूर्य उदया चंद्रासम दिसे ॥१८॥

आग्राह्यवीर्यः पूर्वाणे मध्यान्हे स्पर्शतः सुखः।
 संरक्तः किंचिदापाण्डुरातपः शोभते क्षितौ ॥१९॥

लाल श्वेत पीत वर्ण उन्हे भूवर पसरुनी ।
 न जाणवे पूर्वकाली मध्याह्नी सुखद वाटते ॥१९॥

अवश्यायनिपातेन लिंचित्प्रक्लिन्नशादला ॥

वनानां शोभते भूमिर्निविष्टतरुणातपा ॥२०॥

गवते जेथली ओली वनभूमि दंवामुळे ।
 उन्हाने नवसूर्याच्या शोभा अद्भुत पावते ॥२०॥
 स्पृशन्सुविपुलं शीतमुदकं द्विरदः सुखम्
 अत्यन्ततृष्णितो वन्यः प्रतिसंहरते करम् ॥२१॥
 जंगली तृष्णार्त हत्ती स्पर्शतो शीतल जला ।
 गारवा असह्य होऊनी माघारी सोंड घेतसे ॥२१॥
 एते हि समुपासीना विहगा जलचारिणः।
 नावगाहन्ति सलिलमप्रगल्भा इवाहवन ॥२२॥

पक्षी जलचर जैसे भित्रे न रणभूमित ।
 प्रवेशति तसे तेही पाण्यामध्ये तेथिल ॥२२॥

अवश्यायतमोनद्वा नीहारतमसावृताः।
 प्रसुप्ता इव लक्ष्यन्ते विपुष्पा वनराजायः॥२३॥

दंवबिंदु आणि तमे पुष्पहीन वनवेली।
 आच्छादित दिसती त्या जणु असती निद्रित ॥२३॥

बाष्पसंछन्नसलिला रुतविज्ञेयसारसाः।
 हिमावालुकैस्तीरैः सरितो भान्ति साम्प्रतम्॥२४॥

बाष्पाच्छादित जलात सारस विचरति समजे त्यांच्या कलरवे ।

तशी नदीही समजे केवळ हिमाच्छादित तटांमुळे ॥२४॥

तुषार पतनाच्चैव मूदुत्वाद् भास्करस्य च ।

शैत्यादगाग्रस्थमपि प्रायेण रसवज्जलम् ॥२५॥

हिमपतने सूर्याची किरणे मन्द होउनी।

जल पर्वतशिखरी थंड स्वादिष्ट भासते ॥२५॥

जराजर्जरितैः पत्रैः शीर्णकेसरकर्णिकैः।

नालशेषा हिमध्वस्ता न भान्ति कमलाकराः ॥२६॥

कमळे होत पुराणी पाकळ्या गळुनि केसर ।

उरले देठच फक्त शोभा न उरे त्यामुळे ॥२६॥

अस्मिंस्तु पुरुषव्याघ्र काले दुःखसमन्वितः।

तपश्चरति धर्मात्मा त्वद्भक्त्या भरतः पुरे ॥२७॥

दुःखी भरत धर्मात्मा तुम्हास्तव पुरुषोत्तमा ।

करी तपस्या नगरी तुम्हावरिल भक्तिने ॥२७॥

त्यक्त्वा राज्यं च मानं च भोगांश्च विविद्जान्बहून्

तपस्वी नियताहारः शेते शीते महीतले ॥२८॥

राज्य मान उपभोग सर्वांचा त्याग करोनिया ।
 मिताहार करी निद्रा भूमीवर थंड तो करी ॥२८॥
 सोऽपि वेलामिमां नूनमभिषेकार्थमुद्यतः।
 वृत्त प्रकृतिभिर्नित्यं प्रयाति सरयूं नदीमा ॥२९॥
 स्नानास्तव तो यावेळि मन्त्रि आणि प्रजाजन।
 यांसह शरयूं तीरि निघत असेल निश्चित ॥२९॥
 अत्यन्तसुखसंवृद्धः सुकुमारो हिमादितः।
 कथं त्वपररात्रेषु सरयूमवगाहते ॥३०॥

सुखसंवर्धित सुकुमार शीलकाल कष्ट तो।

सरयूतीरी पहाटे जात असेल स्नानास्तव ॥३०॥

पद्मपत्रेक्षणः श्यामः श्रीमान्निरुदरो महान्।

धर्मज्ञः सत्यवादी च ह्वीनिषेवी जितेन्द्रियः॥३१॥

प्रियाभिभाषी मधुरो दीर्घबाहुररिंदमः।

संत्यज्य विविधान्सौख्यानार्य सर्वात्मनाश्रितः॥३२॥

पद्मपत्रापरी नेत्र वर्ण श्यामल कृशोदर ।

धर्मात्मा सत्यवादी लज्जाशील जितेन्द्रिय ॥३१॥

मृदुभाषी महाबाहु त्यागुनी सर्वं सुखांसं जो ।
 सर्वथा करी ग्रहण आश्रयास जो आपुल्या ॥३२॥
 जितः स्वर्गस्तवभ्रात्रा भरतेन महात्मना ।
 वनस्थमपि तापस्ये यस्त्वामविधीयते ॥३३॥
 जिंकी स्वर्गा तव भ्राता महात्मा भरत निश्चित ।
 तप धारुनि वनवासी अनुसरे जीवन तेथ तो ॥३३॥
 न पित्र्यमनवर्तन्ते मातृकं द्विपदा इति ।
 ख्यातो लोकप्रवादोऽयं भरतेनान्यथा कृतः॥३४॥

अनुसरी पुत्र मातेच्या न पित्याच्या सहसा गुणां ।

लौकिक उक्तिस मिथ्या करी भरत प्रमाणित ॥34॥

भर्ता दशरथो यस्याः साधुश्च भरतः सुतः।

कथं नु साम्बा कैकेयी तादृषी क्रूरदर्शिनी ॥35॥

पति जिचा दशरथ भरतासम साधुपुत्रही।

ती कैकेयी माता ऐसी कृदृष्टि कशी असे ॥35॥

इत्येव लक्ष्मणे वाक्यं स्नेहाद् वदति धार्मिके ।

परिवादं जनन्यास्तमसहनराघवोऽब्रवीत् ॥36॥

धार्मिक लक्ष्मणे वाक्य स्नेहे वदता राघव ।
 निंदा मातेची असह्य झाल्यामुळे वदे तया ॥३६॥
 न तेऽम्बा मध्यमा तात गर्हितव्या कदाचन ।
 तामेवेक्ष्वाकुनाथस्य भरतस्य कथां कुरु ॥३७॥
 इक्ष्वाकुवंश जो स्वामी भरताचे गुणवर्णन ।
 करी परी निंदा ना मातेची मधल्या करी ॥३७॥
 निश्चितैव हि मे बुद्धिर्वनवासे दृढब्रता ।
 भरतस्नेहसंतप्ता बालिशीक्रियते पुनः॥३८॥

बुद्धि मम वनवासी राहण्यास दृढब्रत ।
 भरतस्नेहे संतप्त होइ चञ्चल ती पुन्हा:॥३८॥
 संस्मराम्यस्य वाक्यानि प्रियाणि मधुराणि च ।
 हृद्यान्यमृतकल्पानि मनःप्रह्लादनानि च ॥३९॥
 मधुर परमप्रिय ती भरत उक्ती मनोहर ।
 हृदया आनंद देणारी मजला आठवे सदा ॥३९॥
 कदा ह्यहं समेष्यामि भरतेन महात्मना ।
 शत्रुजेन च वीरेण त्वया च रघुननदन ॥४०॥

केव्हां दिन येइल तो लक्ष्मणा मी तुम्हासवे ।

महात्मा भरत शत्रुघ्न यांना एकत्र पाहिन ॥40॥

इत्येवं विलपंस्तत्र प्राप्य गोदावरी नदीम

चक्रेऽभिषेकं काकुत्स्थः सानुजः सह सीतया ॥41॥

विलाप करता ऐसा ककुत्स्थकुलभूषण ।

लक्ष्मण सीतेसवे स्नान करी गोदावरी तटी ॥41॥

तप्तिर्घित्वाथ सलिलैस्तै पितृन्दैवतानपि ।

स्तुवन्ति स्मोदितं सूर्यदेवताश्च तथानघाः॥42॥

करी देवतां पितरां तर्पण नदीच्या जले ।

स्तुति करति तिघेही सूर्याची सर्व देवतासवे ॥42॥

कृताभिषेकः स राज रामः सीताद्वितीयः सह लक्ष्मणेन ।

कृताभिषेकस्त्वगराजपुत्र्या रुद्रः सनन्दिर्भगवानिवेशः॥43॥

करूनि स्नान लक्ष्मण आणि सीतेसह शोभति श्रीराम जसो।

पर्वतपुत्री उमा आणि नन्दी यांसवे गड़गावगाहन रुद्र करिती ॥43॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे षोडशः सर्गः॥16॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 17

कृत अभिषेको रामः तु सीता सौमित्रः एव च ।
 तस्मात् गोदावरी तीरात् ततो जग्मुः स्वयमाश्रमम् ॥१॥
 सीता लक्ष्मण श्रीराम स्नान पूर्ण करोनिया।
 आश्रमाकडे ते येती गोदातीरावरुनी पुन्हा ॥१॥
 आश्रमम् तमुपागम्य राघवः सह लक्ष्मणः।
 कृत्वा पौर्वाण्हिकम् कर्म पर्णशालाम् उपागमत ॥२॥

आश्रमाजवळी येता लक्ष्मणासह श्रीराम ।
 आहिक पूर्ण करूनी आश्रमी प्रवेश करी ॥२॥
 उवास सुखितः तत्र पूज्यमानौ महर्षभः।
 स रामः पर्णशालायाम् आसीनः सह सीतया ॥३॥
 विरराज महाबाहुः चित्रया चंद्रमा इव ।
 लक्ष्मणेनसह भ्रत्रा चकार विविधाः कथाः ॥४॥
 सुखाने राहि श्रीराम समवेत महर्षीच्या ।
 पर्णशालेत श्रीराम सीता लक्ष्मण त्यासवे ॥३॥

करता गप्पागोष्टी सर्वासिंह चंद्रासम ।
 वेढलेला तारकानी चित्रा तारा जसा दिसे ॥४॥
 तदा आसीनस्य रामस्य कथा संसक्त चेतसः।
 तम् देशम् राक्षसी काचित् आजगाम यदृच्छया ॥५॥
 बसलेले तसे श्रीराम गोष्टि करित इतरांसवे ।
 यदृच्छया राक्षसी एक येतसे प्रदेशात् त्या ॥५॥
 सा तु शूर्पणखा नाम दशग्रीवस्य रक्षसःः।
 भगिनी रामम् आसाद्य दर्दर्श त्रिदशोपमम् ॥६॥

असे शूर्पणखा नाम भगिनी दशग्रीवाची ती।
 स्वर्गतुल्य रामास पाही आश्रमात प्रवेशता ॥६॥

दीप्तास्यम् च महाबाहुम् पद्म पत्रायत ईक्षणम् ।
 गज विक्रान्त गमनम् जटा मण्डल धारिणम् ॥७॥

सुकुमरम् महा सत्वम् पार्थिवव्यंजन अन्वितम् ।
 राम इन्दीवर श्यामम् कन्दर्प सदृश प्रभम् ॥८॥

बभूव इन्द्रोपमम् दृष्ट्वा राक्षसी काम मोहिता ।
 तेजस्वी महाबाहु जो नेत्र पद्मपत्रासम ।

गजासम पावले टाकी जटामण्डल धारि जो॥७॥
 सुकुमार पराक्रमि तेजे राजस युक्त जो ।
 नीलकमल वर्ण ज्याचा मदनासम दर्शनी॥८॥
 इन्द्रोपम पाहुनी त्या राक्षसी काममोहित ।
 सुमुखम् दुर्मुखी रामम् वृत्त मध्यम् महोदरी ॥९॥
 विशालाक्षम् विरूपाक्षी सुकेशम् ताप्र मूर्धजा ।
 प्रियरूपम् विरूपा सा सुस्वरम् भैरवस्वना ॥१०॥
 तरुणम् दारुणा वृद्धा दक्षिणम् वाम भाषिणी ।

न्याय वृत्तम् सुदुर्वृत्ता प्रियम् अप्रिय दर्शना ॥11॥
 शरीरज समाविष्टा राक्षसी राममब्रवीत् ।
 महोदरी ती कुरुप, विशाल नेत्र भयप्रद ॥9॥
 तर राम दर्शनीय, मध्यम बांधा सुखावह ।
 ताम्रवर्णी तिचे केस रामाचे केश सुन्दर ॥10॥
 कुरुप ती कर्कशा राम सुरूप स्वरे मंजुळ ।
 वामभाषिणि ती वृद्ध मधुर भाषी राम तो ॥11॥
 शरीरजसमाविष्टा राक्षसी राममब्रवीत् ।

जटी तापसवेषेण सभार्यः शरचापधृक् ॥12॥
 आगतस्त्वमिमं देशं कथं राक्षससेवितम् ।
 किमागमनकृत्यं ते तत्त्वमाख्यातुमर्हसि॥13॥
 रूप सुंदर घेवोनी श्रीरामा जवळ येउनी ।
 वदे तापस वेषात शरचाप पत्नीसवे ॥12॥
 कशास राक्षसी देशे आलेला अससि तू
 प्रयोजन काय येण्याचे कृपया सांग तू मला ॥13॥
 एवमुक्तस्तु राक्षस्या शूर्पणखा परंतपः।
 क्रजुबुद्धितया सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥14॥

विचारे राक्षसी ऐसे शूर्पणखा परंतपा ।
 वदण्यास ऋजुभावे आरंभ श्रीराम करी ॥14॥
 आसीद् दशरथो नाम राजा त्रिदशविक्रमः।
 तयाहमग्रजः पुत्रो रामो नाम जनैः श्रुतः॥15॥
 होउनि जाई दशरथ देवासम विक्रमी नृप ।
 ज्येष्ठ पुत्र तयांचा मी श्रीराम जनि विश्रुत ॥15॥
 भ्रातायं लक्ष्मणो नाम यवीयान् मामनुब्रतः।
 इयं भार्या च वैदेही मम सीतेति विश्रुता॥16॥

बन्धु हा लक्ष्मण माझा सदैव आजेत मम ।
 विदेहराज कन्या ही सीता पत्नी तशी मम ॥16॥
 नियोगात् तु नरेन्द्रस्य पितुर्मातुश्च यन्त्रितः।
 धर्मार्थं धर्मकांक्षी च वनं वस्तुमिहागतः॥17॥
 पित्याची आणि मातेची करण्या आज्ञा पालन ।
 धर्मरक्षणार्थं वनी करण्या निवास येत मी ॥17॥
 त्वां तु वेदितुमिच्छामि कस्य त्वं कासि कस्य वा ।
 त्वं हि तावन्मनोज्ञाङ्गी राक्षसी प्रतिभासि मे ॥18॥

इह वा किंनिमित्तं त्वमागता ब्रूहि तत्त्वतः।
 कन्या वा पत्नी कुणाची नाव काय तुझे असे ।
 रूपे वाटे मनोहर रूपधारिणि राक्षसी॥18॥
 येसी कशास्तव येथे योग्य हे सर्व सांगे मज ।
 साब्रवीद् वचनं श्रुत्वा राक्षसी मदनार्दिता ॥19॥
 श्रूयतां राम तत्त्वार्थं वक्ष्यामि वचनं मम ।
 अहं शूर्पणखा नाम राक्षसी कामरूपिणी ॥20॥
 ऐकता हे राक्षसी ती कामपीडित बोलली ॥19॥

सागते सर्व रामा मी ऐक तू वचना मम ।
 शूर्पणखा राक्षसी मी इष्ट रूप धारू शके ॥२०॥
 अरण्यं विचरामीदमेका सर्वभयंकरा ।
 रावणो नाम मे भ्राता यदि ते श्रोत्रमागतः ॥२१॥
 भयंकर अरण्यी या एकटी मी विहरते ।
 बन्धु रावण असे माझा तुज ज्ञात असेलच ॥२१॥
 वीरो विश्रवसः पुत्रो यदि ते श्रोत्रमागतः।
 प्रवृद्धनिद्रश्च सदा कुम्भकर्णो महाबलः ॥२२॥

विश्रवा मुनींचा पुत्र रावण जाणत असशिल।
 दुसरा बन्धु सदानिद्रित कुम्भकर्ण असे मम ॥२२॥
 बिभीषणस्तु धर्मात्मा न तु राक्षसचेष्टिः।
 प्रख्यातवीर्यौ च रणे भ्रातरौ खरदूषणौ ॥२३॥
 बिभीषण धर्मात्मा न राक्षसांपरि वागतो ।
 खरदूषण विख्यात बन्धू मम पराक्रमि ॥२३॥
 तानहं समतिक्रान्तां रामं त्वापूर्वदर्शनात ।
 समुपेतास्मि भावेन भर्तारं पुरुषोत्तमम् ॥२४॥

त्यांच्याहुनि पराक्रमि भाळले मी तुझ्यावर ।
 दर्शने अपूर्व तुझ्या वरण्या तुज येत मी ॥२४॥
 अहं प्रभावसंपन्ना स्वच्छंदबलगामिनी।
 चिराय भव भर्ता मे सीतया किं करिष्यसि ॥२५॥
 प्रभावशाली स्वच्छन्द विहारी मम पती भव ।
 अबला सीतेस घेऊनी काय करतो आहेस तू ?॥२५॥
 विकृता च विरूपा च न सेयं सदृशी तव ।
 अहमेवानुरूपा ते भार्यारूपेण पश्य माम ॥२६॥

कुरुप विकृत अशी नसे तुजला योग्य ती ।

मीच अनुरूप तुला भार्यारूपे मज पहा ॥२६॥

इमां विस्त्रिपामसतिं कराला निर्णतोदरीम् ।

अनेन सह ते भ्राता भक्षयिष्यामि मानुषीम् ॥२७॥

कुरुप विकृत असे ही मानवी कृशोदरी ।

बन्धूसह तुझ्या तिज भक्षुनी मी टाकते॥२७॥

ततः पर्वतशृंगाणि वनानि विविधानि च ।

पश्यन् सह मया कामी दण्डकान् विचरिष्यसि ॥२८॥

नंतर पर्वतशिखरी कामभावे मजसवे ।
 राहशील वनशोभा पहात दण्डक वनी ॥२८॥

इत्येवमुक्तः काकुत्स्थः प्रहस्य मदिरेक्षणाम् ।
 इदं वचनमारेभे वक्तुं वाक्यविशारदः॥२९॥

ऐकता तिचे हे बोल काकुत्स्थ हास्य करुनीया ।
 प्रारम्भ करी तिजला सांगाया आपले मन ॥२९॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये अदिकाव्येऽरण्यकाण्डे सप्तदशः सर्गः॥१७॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 18

तां तु शूर्पणखां रामः कामपाशावपाशिताम् ।
 स्वेच्छया श्लक्षणया वाचा स्मितपूर्वमथाब्रवीत ॥1॥

शूर्पणखेस श्रीराम असे जी काममोहित।
 वदे मधुर वाणीने स्मितपूर्वक स्वेच्छया ॥1॥

कृतदारोऽस्मि भवति भार्येयं दयिता मम ।
 त्वद्विधानां तु नारीणां सुदुःखा सप्तता ॥2॥

देवी विवाहित असे मी ही भार्या इथे मम।
 सवत ही तुम्हासाठी दुःखदायक भासते ॥२॥
 अनुजस्त्वेष मे भ्राता शीलवान् प्रियदर्शनः।
 श्रीमानकृतदारश्च लक्ष्मणो नाम वीर्यवान्॥३॥
 अपूर्वी भार्यया चार्थी तरुणः प्रियदर्शनः।
 अनुरूपश्च ते भर्ता रूपस्यास्य भविष्यति ॥४॥
 ममानुज हा भ्राता शीलसंपन्न देखणा ।
 त्याच्यापाशि नसे भार्या लक्ष्मण बलवान तो ॥५॥

जर भार्या इच्छितो तो तरुण रूपवान् असे।
 तुझ्या सुन्दर रूपास पति योग्य तो शोभतो ॥४॥
 एनं भज विशालाक्षि भर्तारं भ्रातरं मम ।
 असपत्ना वरारोहे मेरुमर्कप्रभा यथा ॥५॥
 मेरुपर्वता सेवन करी सूर्यप्रभा तशी।
 विशालाक्षि वरारोहे सवतीविन सेवि त्या ॥५॥
 इति रामेण सा प्रोक्ता राक्षसी काममोहिता।
 विसृज्य रामं सहस्रा ततो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥६॥

रामाचे बोल ऐकून राक्षसी काममोहिता
 सोडुनि त्या लक्ष्मणासी जाउनी बोलली असे ॥६॥
 अस्य रूपस्य ते युक्ता भार्याहं वरवर्णिनी।
 मया सह सुखं सर्वान् दण्डकान् विचरिष्यसि॥७॥
 सुरूपा तव मी योग्य भार्या परम सुन्दरी ।
 मजसवे आनन्दाने दण्डकारण्ये राहसी ॥७॥
 एवमुक्तस्तु सौमित्री राक्षस्या वाक्यकोविदः।
 ततः शूर्पनखीं स्मित्वा लक्ष्मणो युक्तमब्रवीत् ॥८॥

राक्षसी वदता ऐसे वाक्यकोविद लक्ष्मण ।
 हंसुनी शूर्पनखीस युक्त वाक्य वदे असे ॥८॥
 कथं दासस्य मे दासी भार्या भवितुमिच्छसि।
 सोऽहमार्येण परवान भ्राता कमलवर्णनि॥९॥
 दास मी असे रामाचा भार्या बनुनी मम ।
 इच्छसि दासी होण्या का कमलासम सुन्दरी ॥१०॥
 समृद्धार्थस्य सिद्धार्था मुदितामलवर्णनी ।
 आर्यस्य त्वं विशालक्षि भार्या भव यईयसी ॥१०॥

बन्धु ऐश्वर्यसंपन्न विशाललोचने ममा।
 हो त्या कनिष्ठ भार्या तया तू योग्य निर्मल ॥१०॥
 एतां विरूपामसर्तीं करालां निर्णतोदरीम् ।
 भार्या वृद्धां परित्यज्य त्वामेवैष भजिष्यति ॥११॥
 कुरुप खपाटपोटी कराल भार्या वृद्ध ही ।
 शूर्पणखेने वापरलेली ही विशेषणे ज्या अर्थी वापरली त्याच्या विरुद्ध अर्थ लक्ष्मणास अभिप्रेत आहे. तो असा विरूपा विशिष्टरूपी त्रिभुवन्सुन्दरी, असती जिच्याहून श्रेष्ठ सति दुसरी नसे कराला सुबद्ध देहयष्टि वृद्धाज्ञान अतिशय ज्ञान वृद्ध त्यजुनी तिज तो तुजला करील ग्रहण आदरे ॥११॥

को हि रूपमिदं श्रेष्ठं संत्यज्य वरवर्णिनि ।
 मानुषीषु वरारोहे कुर्याद् भावं विचक्षणः॥12॥
 तुझ्यासम श्रेष्ठ रूपा सोडुनी रूपसुन्दरी ।
 मानवकन्येवरी प्रेम बुद्धिमान कोण करी ॥12॥
 इति सा लक्ष्मणेनोक्ता कराला निर्णतोदरी।
 मन्यते तद्वचः सत्यं परिहासविचक्षणा ॥13॥
 लक्ष्मणे वदता ऐसे विकराल महोदरी ।
 मानी सत्य ते न कळुनी उपहास त्यामागिल ॥13॥

सा रामं पर्णशालायामुपविष्टं परंतपम्
 सीतया सह दुर्घर्षमब्रवीत् काममोहिता ॥14॥
 सीतेसह बसलेल्या श्रीरामा पर्णशालेत ।
 परत येउनि बोले काममोहित राक्षसी ॥14॥
 इमां विरूपामसती कराला निर्णतोदरीम् ।
 वृद्धां भार्यामचष्टभ न मां त्वं बह मन्यसे ॥15॥
 कुरुप खपाटपोटी कराला वृद्ध जी असे
 भार्येस्तव ऐश्या माझा आदर करसी न तू ॥15॥

अद्येमां भक्षयिष्यामि पश्यतस्तव मानुषीम् ।

त्वया सह चरिष्यामि निःसपत्ना यथासुखम् ॥16॥

तरि मी तिज खाईन पहा या मानवी तुझ्या ।

विनासवत राहीन सुखे तुझ्यासमवेत मी ॥16॥

इत्युक्त्वा मृगशावाक्षीमलातसदृशेक्षना।

अभ्यगच्छत सुसंक्रुद्धा महोल्का रोहिणीमिव ॥17॥

कृद्ध नेत्रे उडी घेई मृगनेत्री सीतेवरी।

जणु रोहिणिवरती उल्काच तुटुनी पडे ॥17॥

तां मृत्युपाशप्रतिमामापतन्तीं महाबलः।
 विगृह्य रामः कुपितस्ततो लक्ष्मनमब्रवीत् ॥18॥
 मृत्युपाशापरी येता हुंकारे रोखुनी तिला ।
 कृद्ध होउनिया राम लक्ष्मणास वदे असे ॥18॥
 क्रूरैर्नार्यैः सौमित्रे परिहास कथंचन ।
 न कार्यः पश्य वैदेहीं कथंचित् सौम्य जीवतीम् ॥19॥
 कृरकर्मा अनार्येस क्षमा केलि न पाहिजे।
 सुदैवे प्राण सीतेचे पहा असति वाचले ॥19॥

इमां विरूपामसतीमतिमत्तां महोदरीमा।
 राक्षसी पुरुषव्याघ्र विरूपयतुमर्हसि ॥२०॥
 कुरूप कुलटा मत्त विशाल उदरी इला ।
 लक्ष्मणा पुरुषव्याघ्र विरूप करुनी टाक तू ॥२०॥
 इत्युक्तो लक्ष्मणस्तस्याः कृद्धो रामस्य पश्यतः।
 उद्धृत्य खड्गं विच्छेद कर्णनासे महाबलः॥२१॥
 श्रीरामे ऐसा आदेश देता क्रोधे लक्ष्मण ।
 नाक कान तिचे तोडी तलवार काढुनी झणी ॥२१॥

निकृत्तकर्णनासा तु विस्वरं सा विनद्य च ।
 यथागतं प्रद्राव्योरा शूर्पणखा वनम् ॥२२॥
 शूर्पणखा नाक कर्ण कापल्यावरि उच्चस्वरे ।
 आक्रोश करुनि जात जशी आली वनातुनी ॥२२॥
 सा विरूपा महाघोरा राक्षसी शोणितोक्षिता ।
 ननाद विविधान् नादान् यथा प्रावृषि तोयदः ॥२३॥
 ती विरूप महाघोर राक्षसी रक्तलांछित ।
 आक्रंदे जसे मेघ वर्षकालात गर्जती ॥२३॥

सा विक्षरन्ती रुधिरं बहूधा घोरदर्शना ।

प्रगृह्य बाहू गर्जन्ती प्रविवेश महावनम् ॥24॥

भयानक दिसे कान नाक विरहित जातसे।

उंचावुनि भुजा दोन्ही गर्जत वनामध्ये शिरे ॥24॥

ततस्तु सा राक्षससङ्गसंवृतं खरं जनस्थानगतं विरूपिता ।

उपेत्य तं भ्रातरमुग्रतेजसं पपात भूमौ गगनाद् यथाशनिः॥25॥

तेथूनि राक्षस समूह स्थानी खराकडे रक्त आवृत होउनी ती ।

भ्राता तिचा जो जाउनि पडे ती जशी वीज आदळुनी पडे भूमीवरी ॥25॥

ततः सभार्यं भयमोहमूर्च्छिता सलक्ष्मणं राघवमागतं वनम् ।
 विरूपणं चात्मनि शोणितओक्षिता शशंस सर्वं भगिनी खरस्य सा ॥२६॥
 भिजून रक्ते भय मोहे अचेत सांगे खरास वनि सीता लक्ष्मणासहा
 श्रीरामचन्द्र येती आणि सांगूनि लक्ष्मणा कुरूप कैसे करती तिला ते ॥२६॥

|इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽतण्यकाण्डेऽष्टादशः सर्गः ॥१८॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 19

तां तथा पतिता दृष्ट्वा विरूपां शोणितोक्षिताम्
 भगिनीं क्रोधसंतप्तः खरः पप्रच्छ राक्षसः॥१॥

पाहुनी रक्तलाञ्छित विरूप भगिनीस आपुल्या ।
 पतित भूमिवरि जी तो संतप्त खर राक्षस ॥१॥

उत्तिष्ठ तावदाख्याहि प्रमोहं जहि सम्भ्रमम् ।
 व्यक्तमाख्याहि केन त्वमेऽरूपा विरूपिता ॥२॥

शुद्धीत ये सांग उठुनी केली कुणी नको भिता
 अवस्था ही तुझी ऐशी विरूप कशि जाहली ॥२॥

कः कृष्णसर्पमासीनमाशीविषमनागसम् ।
 तुदत्यभिसमापन्नमङ्गल्यग्रेण लीलया ॥३॥

निरपराध कृष्णसर्पा विषपूर्ण जो बसे स्थिरा
 कोण अंगुलिने खेळवि पीडा देण्यास्तव ॥३॥

कालपाशं समासज्य कण्ठे मोहान्न बुध्यते ।
 यस्त्वामद्य समासाद्य पीतवान् विषमुत्तमम् ॥४॥

कालपाशा गळा घाली कोण आक्रमुनी तुज।
 समजे नच तो त्याने जहाल विष प्राशले ॥४॥
 बलविक्रमसंपन्ना कामगा कामरूपिणी।
 इमामवस्थां नीता त्वं केनान्तकसमागता॥५॥
 तू स्वतः बलसंपन्न स्वेच्छा रूप गति तुज।
 अवस्था ऐसी करुनि दुःखी कोण तुला करी ॥५॥
 देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महात्मनाम्।
 कोऽयमेवं महावीर्यस्त्वां विरूपा चकार ह ॥६॥

देव गन्धर्व भूतांत कोण ऐसा ऋषीमध्ये ।
 बलशाली तुला ऐसी विरूप करण्या धजे ॥६॥
 नहि पश्याम्यहं लोके यः कुर्यान्मम विप्रियम् ।
 अमरेषु सहस्राक्षं महेन्द्रं पाकशासनम् ॥७॥
 नसे ऐसा कोणी अप्रिय मम जो करू शके ।
 इन्द्रसुद्धा सहस्राक्ष साहस हे न करू शके ॥७॥
 अद्याहं मार्गणैः प्राणानादास्ये जीवितान्तगैः।
 सलिले क्षीरमासक्तं निष्पिबन्निव सारसः॥८॥

पाण्यात मिसळले दूध जसा हंस पिऊ शके ।
 तसा तुझा अपराधी वधिन प्राणान्तक शरे ॥८॥
 निहतस्य मया संख्ये शरसंकृत्तमर्मणः।
 सफेनं रुधिरं कस्य मेदिनी पातुमिच्छति ॥९॥
 छिन्न मर्म मम बाणे असंख्य जाहले मृता
 रक्त फेसासह कोणा नराचे पृथिव इच्छते ॥१०॥
 कस्य पत्ररथाः कायान्मांसमुत्कृत्य संगताः।
 प्रहृष्टा भक्षयिष्यन्ति निहतस्य मया रणे ॥११॥

कुणाचे मांस खातील पक्षी ओढुन तोडुनी ।
 आनन्दे मृत देहाचे मारलेला जो मी रणी ॥10॥
 तं न देवा न गन्धर्वा न पिशचा न राक्षसाः।
 मयापकृष्टं कृपणं शक्तास्त्रातुं महाहवे ॥11॥
 महासमरी मी ज्याला भिडेन अशक्य तया ।
 वाचविणे देव गन्धर्वा पिशाच वा राक्षसासही ॥11॥
 उपलभ्य शनैः संज्ञां तं मे शंसितमर्हसि।
 येन त्वं दुर्विनीतेन वने विक्रम्य निर्जिता॥12॥

येइ शुद्धीवरी मजला सांग असे कोणि ज्या।
 उद्धटे परास्त तुजला आक्रमुनी केले असे ॥12॥

इति भ्रातुर्वचः श्रुत्वा कृद्धस्य च विशेषतः।
 ततः शूर्पणखा वाक्यं सबाष्पमिदमब्रवीत् ॥13॥

आपल्या कृद्ध भावाचे शूर्पणखा वच ऐकुनी।
 डोळ्यात पाणि आणोनी तयासी वदली असे ॥13॥

तरुणौ रूपसंपन्नौ सुकुमारौ महाबलौ।
 पुण्डरीकविशालाक्षौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ॥14॥

युवा दोन सुकुमार रूपवान् बलवान जे।
 विशाल पद्मनेत्र मृगचर्म वल्कल धारि ते॥14॥

फलमूलशनौ दान्तौ तापसौ ब्रह्मचारिणौ।
 पुत्रौ दशरथस्यास्तां भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥15॥

खाति कन्दमुळे दोघे पुत्रद्वय दशरथा ।
 जितेन्द्रिय ब्रह्मचारी राम लक्ष्मण बन्धु ते ॥15॥

गन्धर्वराजप्रतिमौ पार्थिवव्यञ्जनान्वितौ।
 देवौ वा दानवावेतौ न तर्कयितुमुत्सहे ॥16॥

दिसती गन्धर्वासम राजलक्षणयुक्त ते ।
 समजू शकले नाही मी देव की दानव ते ॥16॥
 तरुणी रूपसंपन्न सर्वाभरणभूषिता ।
 दृष्टा तत्र मया नारी तयोर्मध्ये सुमध्यमा ॥17॥
 उभयामध्ये तरुणी रूपवती पाहिली उभी।
 अलंकृत आभरणे शरीरयष्टी सुन्दर ॥17॥
 ताभ्यामुभाभ्यां सम्भूय प्रमदामधिकृत्य ताम् ।
 इमामवस्थां नीताहं यथानाथासती तथा ॥18॥

तिच्याच कारणे माझी दोघे करती दुर्गती ।
जणु अनाथ कुलटा मी अवस्था ही अशी ॥18॥

तस्याश्वानृजुवृत्तायास्तयोश्च हतयोरहम्
सफेन पातुमिच्छामि रुधिरं रणमूर्धनि॥19॥

कुटिल वृत्ति स्त्रीसह त्या राजकुमारा वधुनी।
रक्त फेसासह त्यांचे पिण्याची इच्छा मी धरी ॥19॥

एष मे प्रथमः कामः कृतस्तत्र त्वया भवेत।
तस्यास्तयोश्च रुधिरं पिबेयमहमाहवे ॥20॥

रणभूमीत त्या स्नीचे रक्त पुरुषांचे तसे।
 पिण्याची मम इच्छा ही पूर्ण तुज करणे असे॥२०॥
 इति तस्यां ब्रुवाणायां चतुर्दश महाबलान।
 व्यादिदेश खरः क्रुद्धो राक्षसानन्तकोपमान ॥२१॥
 तिने म्हणता ऐसे खर कोपित राक्षसां।
 यमराजासम चौदा धाडी आदेश देउनी ॥२१॥
 मानुषौ शस्त्रसम्पन्नौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ।
 प्रविष्टै दण्डकारण्यं घिरं प्रमदया सह ॥२२॥

मृगचर्म वल्कलधारी सशस्त्र दोन मानव ।
 दण्डकवनी शिरती एका प्रमदेसह ॥२२॥
 तौ हत्वा तां च दुर्वृत्तामुपावर्तितुमर्हथा
 इयं च भगिनी तेषां रुधिरं मम पास्यति॥२३॥
 वधा जाउनि पुरुषां दुराचारिणि स्त्रीसह ।
 भगिनी मम ही त्यांचे करी रुधिरप्राशन॥२३॥
 मनोरथोऽयमिष्टोऽस्या भगिन्या मम राक्षसाः।

शीघ्रं सम्पाद्यतां गत्वा तौ प्रमथ्य स्वतेजसा ॥24॥

प्रिय भगिनीचे माझ्या मनोरथ पूर्ण हे करा ।

जाउनी प्रभावे तुमच्या दोघां वध करूनिया ॥24॥

युष्माभिर्निहतौ दृष्ट्वा तावुभौ भ्रातरौ रणो।

इयं प्रहृष्टा मुदिता रुधिरं युधि पास्यति ॥25॥

बन्धुना रणात दोघां पाहुनी मारता तुम्ही

करेल आनन्दित ही रक्तपान त्यांचे रणी ॥25॥

इति प्रतिसमादिष्टा राक्षसास्ते चतुर्दशा।

तत्र जग्मस्तत्या सार्थं घना वातेरिता इव ॥२६॥

खराची आज्ञा होता ढगासम वान्यावरी ।

जाती राक्षस चौदा पंचवटीत तिच्यासह ॥२६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ॥१९॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 20

ततः शूर्पणखा घोरा राघवाश्रमनागता।
 राक्षसानाचचक्षे तौ भ्रातरौ सह सीतया॥१॥
 भयानक शूर्पणखा रामाच्या येई आश्रमी।
 राक्षसां दाखवी सीता बन्धूच्या समवेत जी ॥१॥
 तं रामं पर्णशालायामुपविष्टं महाबलम् ।
 ददृशुः सीतया सार्थं लक्ष्मणेनापि सेवितम् ॥२॥

पाहती श्रीराम सीता पर्णशालेत बैसले ।
 उपस्थित लक्ष्मणही तेथ सेवेत जो असे ॥२॥
 तां दृष्ट्वा राघवः श्रीमानागतांस्तांश्च राक्षसान् ।
 अब्रवीद् भ्रातरं रामो लक्ष्मणं दीप्ततेजसमा ॥३॥
 श्रीमान राघव पाही राक्षसांच्या सवे तिला ।
 आणि लक्ष्मणा तेजस्वी बन्धूस् वदती असे ॥४॥
 मुहूर्तं भव सौमित्रे सीतायाः प्रत्यनन्तरः।
 इमानस्या वधिष्यामि पदवीमागतानिह ॥५॥

सीतेपाशी जरा थाम्ब लक्ष्मणा मी सहायक ।
 राक्षसीसह येती त्यां वधुनी टाकतो क्षणी ॥४॥
 वाक्यमेतत् ततः श्रुत्वा रामस्य विदितात्मनः।
 तथेति लक्ष्मणो वाक्यं राघवस्य प्रपूजयन् ॥५॥
 आत्मज्ञानि श्रीरामाचे ऐकुनी वाक्य लक्ष्मण।
 प्रशंसूनि तया त्याची आज्ञा पालन करीतसे ॥५॥
 राघवोऽपि महच्चापं चामीकरविभूषितम् ।
 चकार सज्यं धर्मात्मा तानि रक्षांसि चाब्रवीत ॥६॥

प्रत्यंचा चढवी राम आपल्या धनूवरी ।
 सुवर्णमणिडत रोखून राक्षासांवरती म्हणे॥६॥
 पुत्रौ दशरथस्यावां भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
 प्रविष्टौ सीतया सार्धं दुश्वरं दण्डकावनम्॥७॥
 फलमूलाशनौ दान्तौ तापसौ ब्रह्मचारिणौ ।
 वसन्तौ दण्डकारण्ये किमर्थमुपहिंसथ ॥८॥
 राजा दशरथाचे पुत्र आम्ही रामलक्ष्मण ।
 प्रवेशतो सीतेसह दुर्धरं दण्डकावनी ।

राहतो फलमूलांस भक्षुनी ब्रह्मचारी आम्ही।
 हिंसा कशास्तव आमची करण्या इच्छिता तुम्ही ॥८॥
 युष्मान पापात्मकान हन्तुं विप्रकारान महाहवे ।
 क्रषीणां तु नियोगेन आम्प्राप्तः सशरासनः ॥९॥
 तुम्हि सर्व अपराध क्रषींचा करता तदा ।
 त्यांच्या आज्ञेवरुनी शरासह आलो आम्ही ॥९॥
 तिष्ठतैवात्र संतुष्टा नोपवर्तितुमर्हथ ।
 यदि प्राणैरिहार्थो वो निवर्त्दध्वं निशाचराः ॥१०॥

युद्धात तुम्हा आनंद तर येथे उभे रहा ।
 प्राणांचा जर असे लोभ क्षणहि न रहा इथे॥10॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षासास्ते चतुर्दश ।
 ऊचुर्वाच सुसंकृद्धा ब्रह्मघ्नाः शूलपाणयः॥11॥
 संरक्तनयना घोरा रामं संरक्तलोचनम् ।
 परुषा मधुराभाष हृष्टा दृष्टपराक्रमम्॥12॥
 ऐकोनि वचना त्याच्या ते कृद्ध चौदा राक्षसा
 द्विजसंहारक शूल धरुनी कृद्ध वाणिने ॥11॥

श्रीरामा मधुरभाषी ज्ञात ज्याचा पराक्रम ।

रक्तलोचन त्या नेत्र लाल करुनि बोलती ॥12॥

क्रोधमुत्पाद्य नो भर्तुः खरस्य सुमहात्मनः।

त्वमेव हास्यसे प्राणान् सद्योऽस्माभिर्हतो युधि॥13॥

अमुच्या खर स्वार्मींस उत्पन्न करसी क्रोध ।

त्यामुळे आमच्याकडुनी मारला जाशिल अता ॥13॥

का हि ते शक्तिरेकस्य बहूनां रणमूर्धनि ।

अस्माकमग्रतः स्तात्यं किं पुनर्योद्घमाहवे ॥14॥

एकटा आमुच्यापुढती उभाहि न राहसी रणी ।
 तेव्हां युद्ध करशील विचारही न करी असा ॥14॥

एभिर्बाहुप्रयुक्तैश्च परिघैः शूलपिण्डैः।
 प्राणांस्त्यक्षसि वीर्यं च धनुश्च करपीडितम् ॥15॥

आमच्या परिघ, शूल पिण्डांचा मार खाउनी ।
 धनुष्य बलपराक्रम प्राण सर्वं मुकशील तू ॥15॥

इत्येवमुक्त्वा संरब्धा राक्षसास्ते चतुर्दश ।
 उद्यतायुधनिस्त्रिंशा राममेवाभिदुद्रुवुः॥16॥

ऐसे बोलुनि ते चौदा खड्ग आयुध हाति ते ।

अनेक घेउनी करती आक्रमण रामावरी ॥16॥

चिक्षिपुस्तानि शूलानि राघवं प्रति दुर्जयम्

तानि शूलानि काकुत्स्थः समस्तानि चतुर्दश॥17॥

तावद्विरेव चिछेद शरैः काञ्चनभूषितैः।

राघवेन्द्रावरी शूल राक्षस दुर्जय वीर ते।

चालवीती परी चौदा टाकि छेदूनि राघव ॥17॥

सुवर्णभूषित बाण योजुनी तितुकेच ते ।

ततः पश्चान्महातेजा नाराचान् सूर्यसंनिभान् ॥18॥

जग्राह परमकृद्धश्वतुर्दश शिलाशितान् ।

गृहीत्वा धनुरायम्य लक्ष्यानुद्दिश्य राक्षसान् ॥19॥

मुमोच राघवो बानान् वज्रानिव शतक्रतुः।

त्यानंतर कृद्ध श्रीरामे तेजस्वी नाराच चौदा॥18॥

सूर्यासि म हाति घेउनी धनुष्यावर लावुनी ।

करुनी लक्ष्य राक्षसां तयांवरि सोडतो जसा॥19॥

प्रहार वज्रे इन्द्राने जणु करावा त्यापरी ।

ते भित्त्वा रक्षसां वेगाद् वक्षांसि रुधिरप्लुताः॥२०॥

विनिष्पेतुस्तदा भूमौ वल्मीकादिव पन्नगाः।

भेदुनी राक्षसकंठा बाण रुधिरे माखले ॥२०॥

भूवरि ते पडती जैसे वारुळातुनि पन्नगा।

तैर्भग्नहृदया भूमौ छिन्मूला इव द्रुमाः॥२१॥

निपेतुः शोणितस्नाता विकृता विगतासवः।

भग्नहृदयी राक्षस जणु वृक्ष मुळातुनी ॥२१॥

रक्तात न्हाउनी पडती होउनी गतप्राण ते ।

तान् भूमौ पतितान् दृष्ट्वा राक्षसी क्रोधमूच्छिता॥22॥

उपगम्य खरं सा तु किंचित्संशुष्क्षेषणिता ।

पपात पुनरेवार्ता सनिर्यासेव वल्लरी ॥23॥

पाहुनी भूवरी पडता राक्षसी क्रोध मूच्छित ॥22॥

रक्तपात होउनिया जिच्या कान नाकातुनी

जाउनी खराजवळि पडे शुष्क वेलीपरी ॥23॥

भ्रातुः समीपे शोकार्ता ससर्ज निनदं महत ।

सस्वरं मुमुचे बाष्पं विवर्णवदना तदा ॥24॥

बन्धुजवळि जाऊनी रुदन उच्चस्वरे करी।

शोकार्त मुखावरची कान्ति नष्ट हो तिच्या ॥२४॥

निपातितान् प्रेक्ष्य रणे तु राक्षसान् प्रभाविता शूर्पणखा पुनस्ततः।

वधं च तेषां निखिलेन रक्षसां शशंस सर्वं भगिनी खरस्य सा ॥२५॥

पाहूनि रणात पडति ते राक्षस आलेली शूर्पणखा त्याकडे पुन्हा।

घे सूड सर्वं राक्षसांच्या वधाचा करूनि शिक्षा त्यां वदे भगिनी तयास ॥२५॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे विंशःसर्गः॥२०॥

श्री. श्याम कुलकर्णी यांची ई साहित्यवरची इतर नऊ पुस्तकं.
यांवर टॅप किंवा किलक करा. थोडं थांबा. ते उघडेल. वाचा.

बुध कौशिक ऋषी
विरचित

रामरक्षा

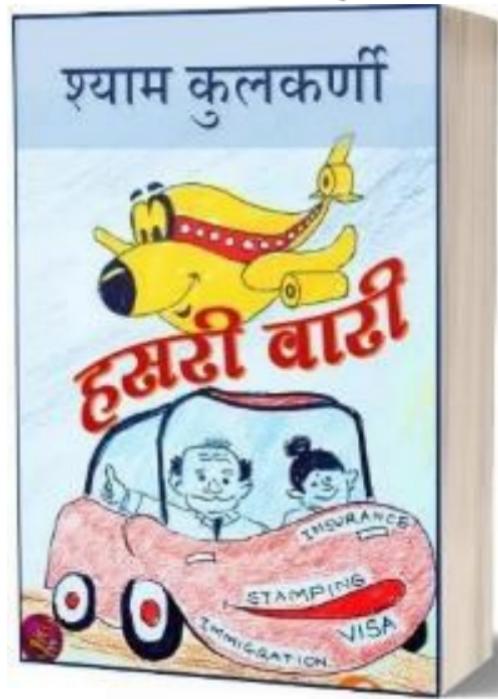
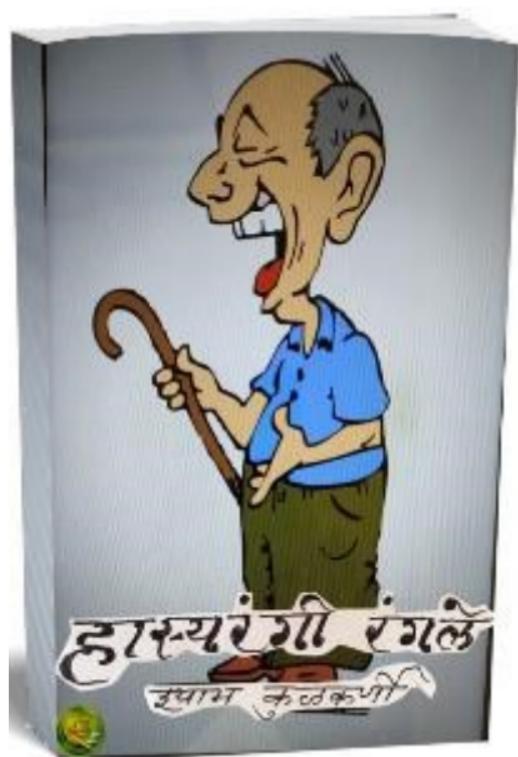
मराठी समश्लोकी
श्याम कुलकर्णी

॥ श्रीगणपत्यथर्वश्रीषापनिषद् ॥

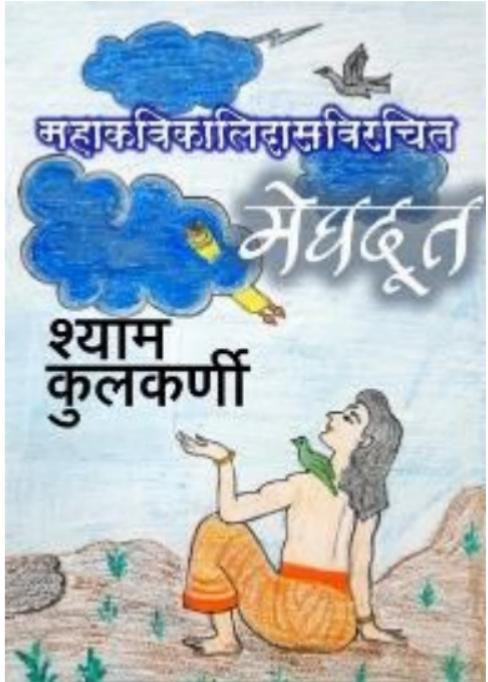

मराठी समश्लोकी श्याम कुलकर्णी

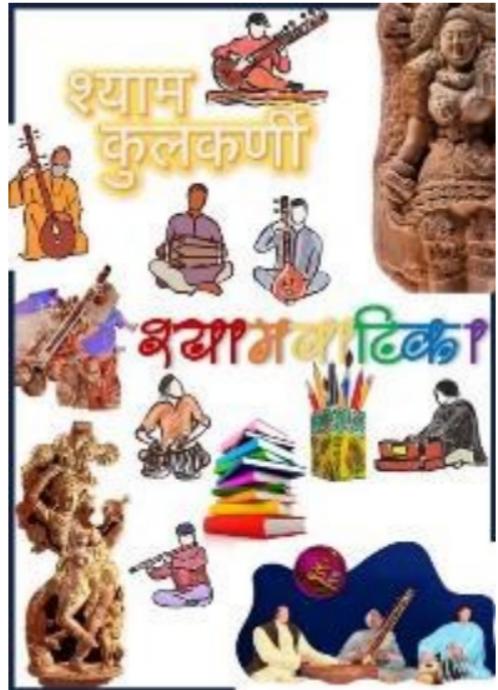
वाल्मीकीरामायण- ११

वाल्मीकीरामायण- ११

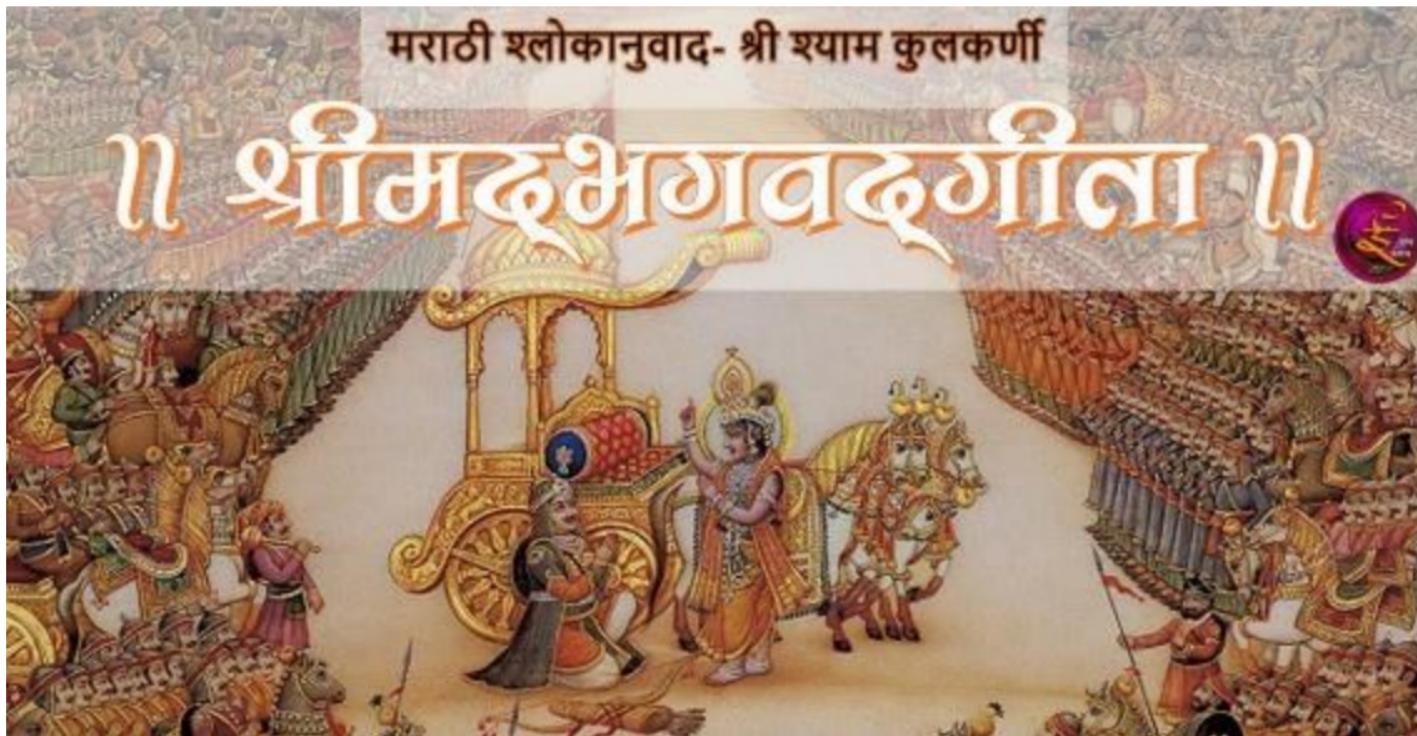

मराठी

श्याम कुलकर्णी

लवकरच येत आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी अनुवादित

मूळ वाल्मीकी रामायण मराठी श्लोकमय भाग अकरावा

www.esahity.com

9869674820